

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204806

UNIVERSAL
LIBRARY

ప్రతాపాగ్నిరీయము.

ఇది

బళ్ళారిలో వక్రియగానుండి

1. శ్రీ. బ్రహ్మశ్రీ॥ కోలాచలం శ్రీనివాసరావుచే

రచియుంపబడిన చరిత్రనాటకము.

2. శ్రీ. శత్రుఘ్నరావుచే

ప్రకటింపబడియె.

మొదటికూర్పు.

బళ్ళారి.

ఆంధ్రాముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము.

1925.

Registered Copy--Right.

పురుష పాత్రలు.

అక్కరు
బైరాము
పీరుమహమ్మదు
ఖాన్ ఖాన్
రాజామాన్
హైము
అబ్దుల్ ఫజల్
మల్లాదేవ
బలవంతుదాసు
ఉదయసింగు
రవివర్మ
సూర్యసింగు
భాస్కరనేక
ప్రభాకరరావు
రామసింగు
లక్ష్మణసింగు
షాహిదాసు
జైమల్
పట్టి
సుక్త
జగదేవ
ప్రతాపుడు
రామభట్టు

జగ్గమ్లు
విక్రమసింగు
ఉమా
లక్ష్మణభట్టు
కుబేరనేక
జయదేవ
భీమజి
శేషజి
కృష్ణసింగు
కాలతుసింగు
సర్దార్ సింగు
బలవత్ సింగు
నైమల్లు
పృథ్వీరాజు
బీరుచుల్లు
సలీము
జగత్ సింగు
సంగ్రామసింగు
రణసింగు
ఆసాధు
భిల్లనాయకుడు
పురోహితులు
అక్కరునేన

స్త్రీ పాత్రలు.

కమల
భైమాదేవి
పద్మిని
కుముదినీ
లక్ష్మీంబ
శ్యామలాంబ
జోడుబీ
చిక్కతాయి

సౌభాగ్యవతి
మంగళాంబ
ప్రతాపవతి
గౌరాంబ
భ్రమరాంబ
కాళి
పురస్త్రీలు
సుందరాంబ

తెలుగునందిభూమి, మునిసిపల్ హైస్కూలు, బళ్లారి.

శ్రీరామాయనము.

శ్రీరామాయనము.

ప్రతాపాగ్నిరీయము.

సాంధ్య

సూత్రము:—శా. శ్రీరామాయనమునందు యశశ్రీకాలవారిజమున
కారుణ్యముగలయు ప్రతాపనిధియు గర్వోగ్రవైత్యాళి సు
పరిపూర్ణుడగు నెవ్వడీధరుని శిష్టాచారముల్ని వైచిత్ర్యమున
శ్రీరాముండిహితకొనిరామునిను సుశ్రీసౌఖ్యములను పెడక.

(పుష్పముల జన్మ)

సీ. కమలాక్షమలవార్ధి కంజామ్రుండగు దేవుఁ

డేరాజవంశమూ లేద్యుండయ్యె

ఆరితముః పటలంబు నార్చుశిలాదిత్యుఁ

డేరాజపరుమలా ధారుండయ్యె

బహుబలాధ్యత మహాగుహునిఁ బోలెడుగుహుం

డేవీర పరునింటదైవమయ్యె

బాపులేయనందగు బాపుతేడే సూరు

పంశాలవాలమై పసుధునెగడె

గీ. సంగరారిగంధ సారంగముల పాలి

సింగమగుచు వెలయు సింగరాజు

తాతయెవనికా ప్రతాపభూమిని

కథను నొకకముగఁ గనుడిమీగు.

౧. ఘోరస్వయోద్భవాఘోరకర్తం బులః
 బాపనాథీరుః ధరతభూమి
 తైమూయవంశాబ్ధి తాతాధిపతి బేబ
 తాతాధిపతాతయై యెలమిమించె
 విమలశీలత మించుపలు మయానుఁడె వ్యాని
 తండ్రి యై కీర్తినిస్తంధుఁడయ్యె
 సంకటజలనిధి సంభవించియు సౌఖ్య
 వారిధిలోఁదేలెవీరుఁ డెవఁడు.

౧. ధరతఖండమేలి భవ్యుడై నిర్మల
 యశము దిశలనెల్ల నాక్రమింపఁ
 జేసె నెవ్వఁడట్టి శ్రీహంతు నకృరు.
 కథను నాటకముగఁ గనుడిమీరు.

(నిష్క్రమము.)

ప్రతాపాగ్నిరీయము.

ప్రథమాంకము - ప్రథమరంగము.

అగ్ర: పాదుషాస్థానము.

అక్కరు - బైరాము - పీరుమహమ్మదు - ఖాన్ ఖాన్ - రాజామ్ - హేము

సేవకులు.

అక్కరు: యే. ఉ. కాసననీమః గ్రుమ్మరు:మః గప్తజలాంబుధి మున్నితేలుచుక్
దీనతఃగుంది నాడువిడి దిక్కుమతేదియు లేక చిక్కుచుక్
మానిని వెంబడింప వసమాగ్గములు దుఃగృహించె బాదుషా
మానవ నేత దైవగతి మాన్యంగ వచ్చునె యెంతవానికి.

సభాసమలారా! దైవమాయ విదిత్రంబు. పశ్చత్తాధిపతిగ భరతఖండమేలిన నాతం
హుమయూను కాలవిపర్యయంబున చర్తాయనువానినోడి నాడువీడి నిలువనీడలేక,
మైక రాత్రిగఁ దిరుగుచు దనమిశ్రుండగు బోదుపురమురాజు మల్లాదేవునిజేత నాద్రో
న్నేహధర్మంబుమాని, పగఁబూని, నా తండ్రినిఁబట్టిచంప యల్పించెనట. ఈ హా! ద్రో
మనిన నింతకన్న హెచ్చుకలుగునా?

చ. అడవినిఁబిక్కి స్రుక్కుచును నాకలి మెండయి సొమ్మసిల్లుచుక్
బడలికపొచ్చి దస్విఁగొని, ప్రాణముఁబోవఁగనున్న దీనునిక్
బుడమిపుఁజైన నాజనకుఁ బుణ్యచక్రమనిఁజూచి దేశమం
దడుగిడఁగూడదంచువిడనాడిన ద్రోహిని నుక్కడంచెదఁ.

అంతకటా! ఆ మల్లాదేవుడారీతి స్వామివ్రోహమొనరింప నా తండ్రి సంతటపడి, ;
నిండుగర్భములోనున్న నాతల్లి హద్దికుటాకాగూడి, యెడారులలో పగవరించుచు,
గండునుగానక దస్విఁగొని పాదచారియై యెట్టకేలకు దైవవశంబున నెటులనో అరు
కోటఁ బ్రాణంబునఁ జేరెనట. అచ్చటి యధికారి దయాఃకుండయి నాతండ్రికి నోహం
పడి నాతల్లిని రక్షించెనట. ఎంతటియొక్కట్టును బుట్టినను దైవానుగ్రహంబున నేనిం
ముఖమునుగఁగితిని. అయినను నా తొలసండుభవ మునుకలుగకయెన్నఁది. ఆ హీన
హింసపు హింసూధువువాఁడు మహమ్మదు అడిగి వడఁబలిగించి మాకంటినలు నె పూ

చుచున్నవాడని వానిజంపి హిందూభూవతుల భూవతసంబోధననిరంజనగాని నామానము సుఖానానయై యుండదు.

తైరాము:--మహాప్రభూ! కాశ్యపగర్భంబుగ రాజులు స్రవేంద్రివవలను: కష్టాన్తితరాజ్యంబు రక్షించు కొనుట రాజధర్మమగును. తైరశుద్ధికిపై యార్యావర్తమండనంభ్యాకులై యుందు హిందూ రాజులతో వైరంబుడెంచితిమేని వారు రాజ్య షయికారకులగుదురు. కావున మనమే యాపాదమునైన ని హిందూరాజులతో సంబంధముగల్గించుకొని పారిసఖ్యమందవలెను. అంతెనఁ దృప్తితోనక, హిందూమతస్థులగువారిలో వారి కేకలహములఁదెంచి. వారిశరలపైఁ గలయెత్తెనుట లాగరంజపఁదెను. మహాప్రభూ; చక్రగి నాలోచింపుము.

శుచి: జన్మభక్తి యంతయు, జాలినపెహుడరులెల్ల సీనునకొ
మనకర్తులై యపాయము లమానుష్యుత్తిని సల్పుచున్నవా
ర్తననిక సేయి? యిట్టితఱ నారయనార్థ్యుల తోడఁగొడవల
మనయభివృద్ధికి దగినమార్గమగున్ దలపోయుమా మదికొ.

అశ్వరూ:--సచివవర్యా! నీ యభిప్రాయంబు దీక్షలోపనా జనితఫలంబు గావుననవిశ్వానుసరణీయంబు అటులొనరించెను. (తైరామునుజూచి) నాయనా! నా రాజ్యకంటకుడై పలుబాధల మముఁగాఁజించిన హైమూయను దురాత్ముని యుద్ధమునఁ బట్టితినిని పలికితివికదా! వాడె చటయున్నవాడను? వానికింతటి బలమేటుకన్యెను?

తైరాము:--మహాప్రభూ! మీ తండ్రికి జన్మదేషియైన వర్తాగారి మరణానంతరము, సలీముగారు రాజ్యమేలిరెనునది మీకువిశదమగుదా? వారున్నర్థస్థులకాలమున వారికి ఫిరోజ్ యని పన్నెండేడ్ల బాలుఁడొకఁడుండెను. వాఁడు మూఁడుదినములుమాత్రము రాజ్యమేలెను. నీదివ వానమనమామయగు మహమ్మదు, తల్లిప్రక్కననున్న బాలునిజంపి తారాజాయెను. హైమూయనేచి యీ హిందువు నీచవృత్తిని జీవించుచు, విషయాధీనుడైన రాజునకు నేవ కుండయి కాలక్రమమున పరరాజుల యుద్ధమునందెదిరించి ఇయింపునంతటి సమర్థుఁడాయెను. దైవానుగ్రహంబున నా బాణంబు వాని కంటికిదగిలిన కారణంబున యుద్ధమున వానిబట్టితిమి.

(సేవకులు హైమూను బట్టికొనివచ్చి అక్కడకుట నిలుపుదురు.)

మహాప్రభూ! నీచే నా పలుకంబడినదోహి. బ్రదినుదినము. వీనిజంపుము.

శా. స్వామి ద్రోహినివీని జంపి పుడమిక్ స్థాపింపుమా మామత
స్వామిత్వంబున్లు, ఘోషియక్ బిరుదునుక్ సార్థంబుగాఁజేయుమా
ఘోషియక్ యదిరాజధర్మమగు సంపూజ్యంబుగొ లెమ్మ యీ
సేవంబూనుట సర్వసమృతమగున్ నిత్యాను మోదంబుగొ.

ప్రశ్నాము:—(నవ్వుచు) ఏదీ! బైరాం! మరణమునకు నే వెంటనే తలపెట్టితిమియ్యా? పన్నెటికే మోల వను. రణావని నీ శరంబుల దుఱంగులనై తినేయని చింతించెదనుగాని, నా మరణమునకు నే వ్యసనపడను. (అక్కడకువచ్చి) భూమిపాళా! అలభ్యమేల? నీ నీచవర్ణుని నీకు బోధనల నాలోచించి నా శరము వైశిష్ట్యముగ నీ మతమును స్థాపింపుము.

ఉ. పుట్టితిం బేదయై పుడమి, భూరివిభుర్ద శాస్త్రదికుండితిన్.
కట్టిడివర్త కుండనయి కాటియలందితిఁ గొంతకాలమున్.
నెట్టితి రాజ్యమున్వదల నీజనకున్ భజనత్వకాలిన్.
గిట్టుగనెల దుఃఖమింకగేడ్వడి యంధుడైనన్యపాలకన్.
భూమిపాళా! ఈ శారీరపాదదే నేమనఁజాల.

బైరాం:—మహాశ్రభా! ఈ ప్రాహ్లాదంబ సాంస్కమేల?

అక్కరు:—సచివరా!

ఉ. ఉత్తమజన్మమంది నిఖిలోత్తమరాజ్య పదంబుఁజెంది న
కోవ్వుత్తమనీతిధర్మముల నుగ్గుగఁగొంచిన భూమిపాలువా
లత్తునె యుత్తమాంగమున నత్యధికంబగు నక్షియుగ్మమున్.
మాత్తనివానివైకుంఠ! నారఱుజేమది రాజధర్మమే.

సచివపర్యా! కులాగతశాంతమంతయుమోని నా స్వాంతిమీ దుర్బలులనెఁజువునఁబూను నే?
అసంఖ్యాకులైపచ్చి నన్నదిరిండు కఠినాదుల శరంబుదుఱంగునేర్పిన నాకరవారంబీ
విగతాక్షుండగు నరునివైఁ బ్రయోగింపనగునా? వలదు.

బైరాం:—(కోపమున) ఇట్టి దయాశీలురు మీ వంశమువాడు కావుననే మీరేలురాజ్యముల యంచే
నియో దోసంగులు పాసంగుకుండును.

కం. అరులుకెం దవిలిసతలే ని

ష్కరుణను జలమూని పారించువుడు ధర్మం

బరయుమ తప్పిన ముప్పులు

నిరతము రిపువహ్ని రాజినిన్నంటువుచా!

అక్కరు:—సచివపర్యా! నా క్షేమమునకై నీవెన్నిహితంబు లుపదేశించినను జిక్కువడిన యా యంధుని
సంహరింపజాల వానివిషయంబున నీ యిష్టానుసారంబేమయినను జేసకోమము.

బైరాం:—(నేవకులబాచి) ఓరీ భటలారా! వీనిఁగొనిపోవుచి, మీవని నేను ముగించెద.

(నేవకులు పైమానుబట్టిన నీచునిండు)

మహాకవిమహాభటులు బోధిస్తారు అబద్ధవాణ్ణులను చెప్పి యెదుటనిలుపుదురు. వారు తల వంచికొని నిలిచియుందురు.)

అక్కరు:—(బై రామునుజూచి) సచివవర్యా! ఈ ద్రోహులవరు?

బై రాం:—మహాప్రభూ! వీడు (బోధిస్తారు మల్లాదేవునిజూచి) మరుదేశంబుననుండు బోధిస్తారు రాజు. మల్లాదేవుడని యీ ద్రోహినామము వీడు మామయూను పాదుషాగారికి మిత్రుడై యుండి వారిచే ననేక సన్మానములంది, పాదుషాగారు షర్వాతే జయింపబడినతఱికి దమ దేశంబున నడుగిడఁగూడదని యాజ్ఞయిడుటయచాలక వారినిబట్టి షర్వాకు నప్పగించ యిచ్చించెను. వీడో (అబద్ధ బలవంతదాసునిజూచి) ఆ ద్రోహికి సాహాయ్యపడిన మహాద్రోహి. అబద్ధదేశపురాజు బలవంతదాసు.

మ. మరుదేశంబున మిత్రులై మిగులగన్తా న్యంబులకా బాదుషా
దొరచేనందుచు నీదురాత్మకులయో ద్రోహంబుల న్పన్నిర
ధర్మపాలుడను రాజ్యమున్నదలి బాధనైదు కాలంబునకే
గరుణన్వీడి పథింపనాజ్ఞయిడుమా కల్యాణముల్బొందుమా.

మహాప్రభూ! అక్కటికముమాని, కటికవృత్తియొని వీరికత్తుకలు నీకతికాహాలియిడుట సర్వజన సమ్మత కార్యంబని నేనెఱుఁగెను.

అక్కరు:—(మల్లాదేవునిజూచి) వీరి ద్రోహి! మల్లాదేహి!

మ. వీరి! ద్రోహి! కులాధమా! కుటిలమాయోపాయ! ఛీ! దుర్గదా!
రాజావుల్బడి రాష్ట్రమున్నదలి నీరాజ్యంబునుక జేరఁగా;
క్రూరాత్మా! మామయూను నొజనకుఁ జిక్కుల్బెట్ట యత్నించికే
వైరివ్రాతముఁజేరితే విధునకుక బన్నంబులన్సార్పితే.

(ఖాఖానుజూచి) సేనాధిపా! వీరిగొనిపోయి కారాగృహంబున నుంపుము.)

అబ్దుల్ ఫజల్:—(లేచి) మహాప్రభూ! సేవకుని విన్నపంబొకటి లాలింతురని వేడెడ. హృదయల లోకోత్తరాభరణంబు శ్రుమాబ్ధియని నిస్సందేహముగఁ బ్రాజ్ఞులు వచించిరి. అపకారికి నుపకారంబునెయిటయ గొప్పమాగ్గమని నీలికోవిడులు పక్కాణించిరి కావున వీరిని మీరు మన్నించి యొక గొప్పయుపకారంబొనర్పవలెనని నా కోరిక.

అక్కరు:—మంత్రవర్యా! ఈ ద్రోహులకు నేనే యుపకారంబొనర్పవలెను?

అబ్దుల్ ఫజల్:—మహాప్రభూ!

మ. మిగులదయక నృపాలక! శ్రమింపుమవీరిని దండనార్హులే
యగుదురు గానివీరయిన నక్కటికంబును చాల్పుమామదికే
బగఁగొనఁ బూనఁగావలదు పార్థివ! వీరియనుంగు బిడ్డలకా
దగుననిసీపు జేకొనుమ దారలుగా హితమైతి హెచ్చఁగకా;

పాపాపాపా! ఏదానానందంబు పాపపుణ్యలంబున పరిరాజ్యభవ్యధీఃగారణంబగు. ఈ రాష్ట్ర
 తేమంబున కాపాడునును.

అక్కరు:—మంత్రివరా! నీ వచనములు హితనీతియుగమ్ములని నే నెన్నెను.

అబ్బలే ఫజల్:—(బలవంతవాసునిజూచి) తాతా! నావలికినపలుకు మీకు సమ్మతముగదా?

బలవంతవాసు:—హా హా. అంతటిభాగ్యమా! ఈ పామహాద్రక్రపర్తి సంబంధముఁ గోరనివారెవరు?
 మా పెద్దలిట్టి సంబంధముల కింతకుమున్నే మాగ్గదర్శకులైనవారు. అవశ్యకము నా
 పిదన చిక్కతాయని వీరికినిచ్చి వివాహమొనర్చెద.

అబ్బలే ఫజల్:—అదిగదా లోకానుభవముగల వయోవృద్ధుల బుద్ధికలత. (మల్లాదేవునిగూచి)
 మల్లాదేవా! ఈ విషయంబున నీజేమందువు?

మల్లాదేవ:—మంత్రివరా! ఏమిమాటలాడెదవు?

మ. తగునేనీవిటు మాటలాడఁగ. ఏచిత్రంబొగదా? హిందువుల్
 వగవుకాజెందినఁగాని యన్యకులసంబంధంబుఁ గాంక్షింతుర?
 నగరేచేతులుదట్టి భూజములు ప్రాణంబుండు సందాఁక! మే
 లగునే యిట్టియమానుషంబు? పలదయ్యా కీడగుకొదీనిచే.

హా హా. ఇట్టిమాటలాడఁజెల్లునే? నిజమతావలంబనమతిగదా యార్యావర్తమునందలి భూవ
 తుల భూమిగము. మహావృష, జలబుద్ధి, అల్లాయుద్ధి, బొగ్గాకు మొదలగు పాఠసీకలు
 రాజ్యములంబయించి రాజ్యలక్ష్మినిఁ జూడఁగొనిరిగాని యీ యార్యావర్తంబునందు స్థిర
 ముగఁ బాదుకొనిన హిందూమతము నిర్మూలము చేయఁజాలరైరి. ఈ శారీర తుచ్ఛభాగ
 మునకై చిరకాలాబ్ధిత మతమును దిరస్కరింపనగునే? నాకది సమ్మతముగాదు. ఇట్టిమాట
 లాడకుఁడు.

బలవంతవాసు:—ఏమి మల్లాదేవా! ఇటుమాటలాడెదవు?

మ. మలదేవా! వినుమాత్మ్యమున్వలదు సేమంబంది ప్రాణంబునక
 నిలువజూచుట రాజమార్గమగు హానిగూడు వేత్రెననీ
 కలికాలంబునఁ ద్రేతనీతివిధుల స్థామింపఁగాఁ బోలునే?

ఫలమే? శ్రేయమే? సేమమే? హితమే? వాగ్దారుప్య మీరీతిగక.

మిత్రమా! దూరాలోచనపరుడవు నీవీతిఁ బట్టుఁబట్టిన గలియేమి? ఎదిరిందినదో ఫలమేమి?
 ఆనువుగానిచోట మేమధికులమని వ్రల్లదంబురాడినినఁ బ్రయోజనంబుచేమి? ఇదిమనకు
 తేమమా? మనప్రజలకు హితమా? మనరాష్ట్రంబునకు శ్రేయమా? కుతూహిలసంబున మన
 మివుడు ముక్కునఁ బట్టుపట్టిరిమిదో మనకిగుఱాభమేమి? మనకుండి మనరాజ్యంబులకు
 శ్రీశించును. మనమరానంద లెటురేచను నిజవపు.

మల్లాచేత:—తాతా! నీ మాటలు నీవు నాకిప్పుడుచోచెను. (అబ్బుల ఫణిబునుకొని) మంత్రివర్యా!
నాయనంగుచిడ్డయగు జోడువీ నీ ధరామరుకెచ్చి సరిణయమునన్న నే సమ్మతించితి.

అబ్బుల ఫణి:—(అక్కననిజొంది) మహాప్రభూ! వీరిరువురూ శమమామగారగుటకు సమ్మతించిరి.

అక్కరు:—అటులయిన మీ తమమతల నిబటికిఁబలిపించి పరిణయంబొనర్చినంతవఱకు మననగరున
ఫీడులలోఁబడి పీరిననక్కరించుచుండుది. ఇతరరాజుల నేరినయిన మననే నాభిషేకులు పట్టి
తెచ్చిరేని వారినినైతము సత్కరించుచుండుది. [బైరామునిజొంది] సనివేంద్రా! చిత్తూరు
నగరంబు మీరక్షత్రయాల ప్రసాపాలయవలె లోకవాధుక. అట్టి నగరంబు మనముపట్టమేని
నా సోద్యభోమద్యవలె నిలవకలగుట. కావున యీ నగరంబుపై చంద్రుని నేన నిర్ణయము
నుంపుము.

బైరాం:—మహాప్రభూ! అట్లునామొనరినరెవ్వరు. (నేనాభిషేకింజొంది) ఖాన్ ఖాన్ సనివేంద్రా
యపై నేనగ్రహితి వలెంబు. ఈ రాజులవలెగిన యింట్లు సవరించియిమ్ము. వీలిచిరొక్కొక్క
[రాజులతోగూడి ఖాన్ ఖాన్ నిష్క్రమించును.]

అక్కరు:—మంచివరా!

కం. సుదినందీ దినమయ్యెను
పదిలంబుగ రాజ్యలక్ష్మీ ప్రబలి ననిగొక
ముదమని హోయొక నివలంబు
మదిచలఁచితి నీవువినుచు మర్రిత్రీలో న్ని.

సచివర్యా! ఇది శుభదినంబుగావున నెన్నడువరకును “నాతోట” అనుగావయిన
నొకయుత్సవంబు ఘనగరున నెఱవఁచలఁచితి. అక్కాలంబున భరణభండములొనండు
సమస్త స్త్రీ లిచ్చోటికి రావలయును. అనభము నాదాదినమున నాడువారిచే లోలోవలె
మయిన సంతకరుపఁబడును, పురుషులేరికి నందు బ్రవేశముండదు. ఇది మీమదికి సమ్మ
తముగదా?

బైరాం:—మహాప్రభూ! దీనినుండి తమ ముజాహిద్దప్రవర్తనకు బోహదోపదముగల్గింద యాకరమగునని
భీతిలెద.

అబ్బుల ఫణి:—బైరాం! చక్రవర్తులకట్టి నిందకలుగునా? మనకాజుగారు తలఁచిన మార్గంబుపాతమని
నాకుఁబోఁచెడు. స్త్రీలందఱొకచోగూడినపు డనేకవిషయములు మాటలాడుచుం
దురు. వారిలో రహస్యములు బాగవు. కావున వారనేకవిషయములు వెలివేయుచుం
దురు అనేకరాజద్రోహములు వారినుండి వెలివడును. అట్టివన్నియు మారుతములూని
రాజులు విన్నవారనినట రాష్ట్రమునకు షేషము. కావుననిది కరద్యంబు.

అక్కరు:—అటులయిన మనమిట్లు నెట్లుచము.

ద్వి తి య ర ం గ ము.

చి త్తూ రు.

ఉదయసింగు - పరివర్త - సూర్యసింగు - భాస్కరనే - క్రభాకరరావు - కమల

ప్రయః—సోదరులారా! డిల్లీపాదుషాగారు గొప్పసేనగూటి మనపురిపై దండుపెట్టినారని చాచు లనే దిండ్లిని. చారికి షేషే తప్పినన్ని కానము. మాపురి దౌర్భాగ్యమెట్టిదియో బాపురా జీపురినెట్టి సమయంబునఁ గట్టించెనో, తెలియదు. పేరుపొందిన పాఠశీఖలందఱుఁ జిత్తురనిన నెఱుఁడెపుడు దానిని ముట్టపించి కొల్లఁగొట్టుదుమాయని కాచియుందురు. అఱ్ఱయొద్దీకొ యను పటాని, సోంపర్క, తారుణ్య లావణ్య ఖనియైన వద్దినీముఖపద్మంబుఁ జూచి నఁబాలునిని ద్రోవాము తెన్నియొపన్ని యీపురిని నశింపఁజేసెను. మరల వాకొడ్డికాలమున మౌగవాధీశుఁడగు బహుమారుని వాఁడీపురి ముట్టపించి, రాజవరులఁజంపి రాజస్త్రిలఱు గాల్చి రాజ్యలక్ష్మీఁ జూఱఁగొనిపోయెను. తురుష్కుఁడని పేరందినవాఁడెపుడును చిత్తూ రుడై గత్తుంచియుండును. ఇతఁడీ మహాబలాశ్వుఁడగు నక్కరు మనపురిఁ గాల్చుఁ దాయ చున్నవాఁడు. భ్రాతృవరులారా! అక్కరిని సామాన్యఁడా?

సీ. బాలుఁడై వైరులగాలంబు ననుచిక్కి

దైవబలంబున దక్కెనాఁడు

యశావసంబంధియునందనినాఁడెయో

గురువిక్రమని శిశుండరునుబట్టి

క్రూరసత్వంబునఁ దారిలో నెదురైన

శార్దూలమునుబట్టి సంహరించి

ధీరతమాళవాధీ శునినోడించె

సంబరాధిపునుక్కునడఁచితెచ్చె

గీ. జోడుతనకెందు లేదనిసొక్కినిప్పు

జోడుపురపతిఁ జెఱఁబట్టి స్రుక్కఁజేసె

నట్టిపలువిక్రమాశ్వుఁడై యవనినేలు

నక్కరుని నోర్వఁగ మాకుఫగునె! వలదు.

కాపున మనమాయక్కురుగారితో యాధమునిలువకఁ చెలిమఁడెంచి యీ నిర్భాగ్యపురిపదలి యుదయపురమునకుఁబోవుదము. ఇదిమీకు సమృతముగదా?

రవివర్మ:—నీమీ! ఏమిమాటలాడెదవు? పెరిశోయ్యుద్ధమువలదా? చిత్తూరువలవలెనా? ప్రాణంబులు తీవని దాఁపవలెనా? మనము శ్రుత్రియులముకామా? రాజనగుణంబు మనయందుఁదగ్గైనా. భౌరుషము మనయందుఁదగ్గైనా? యాధమునిసమూహములు మాదగు మేము వైరులగు

నిననమాత్రమున లొగ్గియుండుమా? బాపురాజ వంశస్థులంతకుదిగిరని యాద్యలు వగఁతెం దరా? అదులు చేతులుదట్టినగరా?

కా. ఏమీ! క్షత్రియవంశదూషణ! భలా! యీశూరవంశోద్భవుల్
భామాసంఘముబోలెనుండఁగలరే వైరుల్బదింపన్? గుల
క్షేమంబైనను నెన్నఁగావలదె! సుశ్రేయస్కందంబైన యీ
భూమిన్ మేనునఁ బాయఁగాఁగలరే! బాపూరాజవంశస్థులై.

చాలు చాలిట్టిమాటలాడకు. నేనఁజాల.

సూర్యసింగు:— ఏమీ! ఉదయసింగు! క్షత్రియకుల్లోపుండగు నీవీరిమాటలాడఁగువా? అగ్గురు
నాకుంబు నీక్షైర్యోచ్చాటనమంత్రమాయెనా? ఈ భీతినియందుంచినవారెవరు? సింగరాజు
పుత్రుడిట్టి పిఱికిమాటలాడెనని జనులువినిన నీజనసమూలంబు సందియింతురుగదా? ఇక
నీదిట్టిమాటలాడకు.

కా. ధీరుండైజగ మేలఁగాంచెను శిలాదిత్యుండు; బాలుండు తా
వీరుండై జగతిన్ జయించెను గుహూ విభ్యాతనాముండు భీ
మారివ్రాతమునుక్కడంచుచు యశంబార్జించి కట్టించె బా
పూరాజీపురి? దీనిఁ బాయనగు నే భూమిశ ప్రాణంబునన్.

భాస్కరనేక:— ఉదయసింగు! నీవెంతటిపిచ్చిమాటలాడితివి? శత్రువులేచెనన్న సంధికోరుట క్షత్రియ
ధర్మమా? క్షత్రియశ్రీలకు నైమింతటి పిఱికితనంబు పుట్టదుకదా? నీవింతటిదుర్బలుఁ
డవని యీ పాదుపా తెలిసినచో క్షత్రియ శ్రీలనందఱినిఁదన కప్పగింపవలెనని
యాజ్ఞయిండును. అటుచేయసమ్మతియో?

కం. వెడమాటలాడ వలదికఁ

పోడువగు మనబలముఁజేర్చిపోరువు జయమున్

బడయుమ! క్షత్రియధర్మముఁ

జేడనటులొనరించి యశముఁజేకొనుమ! వడిన్.

ప్రభాకరరావు:— హా! హా! ఉదయసింగు! నీకీపురిపై నించులైన సభిమానంబు లేదుకదా? ఈ పురివదిల
పోనగునని యొంతకులధర్ముగ మాటలాడితివి? నీజనసమూలంబు నీమాటలు తెలివేయ
చున్నది. బ- లీరుచే జంపఁబడినవాడు సింగరాజపుత్రుడగును కాని దానీపుత్రుడు
కాదని యిపుడు స్పష్టమగుచున్నది. తనపుత్రుడగు విక్రమ రాజును జేయఁదలంచి
దానిమమ్ము మోసగించెను.

కం. మోసంచేహముఁదీతెను

దానీపుత్రునకు నేల ధైర్యముకలుగున్?

మోసంబయెగులమునకును

వానియువ న్నెయునుదఱిగ, వాటిలెనిందల్.

మిత్రులారా! రాజనియ్యాకులభమునిముఖావలోకనము నేయుట పాతకమేమగును. కుల
టతోమదనోత్సవ మింపగునటుల వీనిమానసమునకు వైరులతోఁగఱివమింపు గాలేదు.
మనమువీరి నూడిరణమొనర్ప నలవికాదు. రండు వెళ్లుదము.

(ఉదయసింగు తప్ప నందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఉదయసింగు:— అయ్యో! ఈ దురాత్మకులకు నాహితము విషమయ్యెదగా? నన్నెన్నిమాటలాడినా?
సమయముకాదని మిన్నకయుంటిని. కాదేని వీరి కండలు తుండ్రుండగా భండింపనా?

చ. భుజబలగర్వయుక్తులయి భూపతి నేనని యొనఁబెన్నకీ
కుజనులునోరుకుళ్లఁగను గుత్తితముల్పచరించిరక్కటా!
నిజము నెఱుంగఁరైరి, రణనిరభిమునైడువేళనైన భూ
భుజుడు యథార్థమాచెననిపొక్కి తలంతురు నాహితంబునుకా.

(చింతించుచుండును.)

(మలప్రవేశము)

కమల:— (తలవంచికొనియున్న రాజనింకాది) ఏమియాయచ్చెరువు? నకుఁజూచిన ఓణమునె
లేచివచ్చి కరుణించి కొగలించి లాలించి సరిసాలాపముబాడకయీ మోహనాంగుఁ డిటుచింతా
నతికి స్వాంతమంతయు నప్పగించి యేమియుఁ దెలియకయున్నవాఁడు? ఇదియేమోరాజ
కార్యలోచనముగనున్నయది. మాటలాడించిచూచెద. (సరినఁజేరి) మోహనాంగా!
ఇంతటిదీర్ఘలోచన పరుడైనై యథోలాకావలోకనమునేయును నెమటవచ్చిననన్ను
మాటలాడింపక మానముద్రవధించినావు? అంతటికార్యమేమితుటస్థించెను?

ఉదయసింగు:— (నిట్టూర్పుపొందుచు) మోహనాంగీ! ఈయవమానకరమైనవార్త నేనేమనితెలుపుదును?
నామానసంబుపరిభవకీలలోఁబడికాలుచున్నయది.

కమల:— ప్రాణప్రియా! అంతటియవమానంబెవరిసుండి కలిగెను?

ఉదయసింగు:— ప్రేయసీ! నాజ్ఞాతులు నానేనాధిపతులు నన్నెడిటించి కులహీనుడనికుత్సితములాడివా
మానసఁబెల్లఁగలంచిరి. చేయునది లేకమ్రోద్వదినమానువలెనూరకయుంటిని.

కమల:— మోహనాంగా! ఏవిషయంబుననింతటి వాగ్వాదంబుకలిగెను?

ఉదయసింగు:— నానీ! డిల్లీపాదుషా భూరిబలయుక్తుఁడైవారిపై ధృఢైర్వివాడఁట. ఇప్పటిస్థితిగతుల
నాలొచించి యుద్ధము వదలి పాషుషాతోఁ జెలిమివార్జింప వలెననియాడిలి. ఆమాట
లకాద్రోహులొగ్రహవృద్ధి, నోటికనిఁదీటననుఁబట్టి నాముఖావలోకనము పావమనకూసి
వెల్లిపోయిరి. యత్నముమీఱి మిన్నకయున్నవాఁడను.

కమల:— మోహనాంగా! వారియెదుట నీవుత్పరవృద్ధి నీ యుద్ధిస్తాయంబు వెగిదిరిఁకాఁజోలు.
మంచిది. ప్రాణేశా! నీమనంబున కహితంబుగ మాటలాడిలి నేయని నాపైఁ గిరియక నను
మన్నింతువని వేఁడెను. ఆపావము భరానరులకు గుభవమాము, రావున రోమావలదనున

రాజధర్మముగాదు. పారశీమలబలమునకన్న మనబలము హెచ్చుగనున్నయది. అంతః
సరిశయముగ మనకుస్థానబలమున్నయది. ప్రాణరక్షణమునకై పోరువారువైరులు. మన
మంతయేగాక జననావనీ యభిమానమునక బోరువారము. ఇచ్చటి దుర్గమస్థలంబరుల
రగోచరములు మనతో కరతలామలకములు. కావున బయ్యము మనదగుననుట నిస్సంశయము.

ఉదయసింఘు:— మోహనాంగీ! నీ మాటలు నాకలఁతలుదీర్చి కలసికి నా మోససంబును బ్రోత్సాహ
పఱచెను. ఇదికదా నీ సామర్థ్యము.

కమల:— మోహనాంగ! నానై మిథుఁడల ప్రేమాలిశయంబున మీరు నన్నిట పొగడుచున్నవారు.
ప్రాణక్షియ! నాకు మఱియెవ రోరికకదు. మీశేమనికొందుఁడోయని భీతిల్లుచున్న
దానను.

ఉదయసింఘు:—నారీ! భీతియే? నిష్కలిగఁ బలుకుము.

కమల:— మోహనాంగ!

చ. దురమును జూడనామదిఁ గుఱూహలమున్నదికాన, సేనుమీ
సరసను నిల్వనాజ్ఞయిడి సత్కృపఁబ్రోతు రటంచువేఁచెదన్
తరిగమనలోరదా వనిగిగర్భ్య లటంచని యెఱుఁగెనేని మీ
పురుషుల దుస్తులకా దొడ్ఁగిపొందుగ నుండెద మీమఱుంగునన్.

మహాప్రభా! ఇదియనాలోరిక.

ఉదయసింఘు:— మోహనాంగీ! రమణైక్కడ రణమెక్కడ? అంగనలు కనుమకోమలాంగులు. రణము
వైరివారశరచాల భీకరాంగణము. కావున ననుఁదోలు ననబోఁడులు రణభూమి నిల
వఁజాలరని సంకిర్యుంచెద.

కమల:— ప్రాణకాంత! నీ ప్రియురాలంతటి పిరికికాదు. నీశేసంజేహమువలదు.

ఉదయసింఘు:— మోహనాంగీ! అటులైన పురుషరూపంబుదాల్చి నావెంటనుండుము. పోవుదమురమ్మ.
[నిష్క్రమము.]

తృ తీ య ర ం గ ము:

చి త్తూ రు యుద్ధము.

హిందూ మహమ్మదకొసేన.

మహమ్మదకొ సేనపఱుగిడుట.

తు రీ య ర ం గ ము:

చి త్తూ రు.

రామసింఘు - లక్ష్మణసింఘు.

రామసింఘు:—లక్ష్మణసింఘ! ఆ కురుక్షులకు నిర్ధూమకాములుగ నొనరించితిమి. ఆ పారశీమలు
బోఁదలుముదిరిఁగిని పఱుగిడిరి.

లక్ష్మణసింగు:—అవును రామసింగు! ఆ యవసాధములుట్లు మీటి, మానేసఁదాటి, చెక్కిచెండాడు
మండ, నొక్కపేరిమూలితాఁడు మనదొరగారి ప్రక్కనుండిలేచి విచ్చందించి,
యభిమన్యునిలై కారవమండలిఁజొచ్చి, చిక్కినవారినిఁ జిక్కినస్థైర్యఁజెక్కి, దిక్కు
కొకరు పిలుగిదులాగొనరించెను. వాఁడెవఁడును?

రామసింగు:—లక్ష్మణసింగు! అచ్చెరువంది తిచ్చవడిసిలిచి యూదిన్నదాని మొగ మెగాదిగఁ జూచితివి.
మరలఁజూచితివి. మఱిమఱి కలుఁజూచుచుతివి. నాకేమీ సందియముగనున్నది.

లక్ష్మణసింగు:—అదియెమయో నీ సందియము?

రామసింగు:—ఆ చొలునిమొమ్మపై నాడెంగలచాయున్నది. నడకనైత మటులనేయున్నది.

లక్ష్మణసింగు:—అటులయినఁ బురుషరూపమునుధరించిన స్త్రీయనియో నీ తారతమ్యము?

రామసింగు:—అవునయో! నిజము.

లక్ష్మణసింగు:—అటులైన యాస్త్రీ యేవతేయుండును?

రామసింగు:—అదియనాకు సందియముగనున్నది. మెలుపువలెనించుక ప్రజ్వలించి మరల వారాజునుని
మఱుగుఁజేరెను.

లక్ష్మణసింగు:—అది మారాజుగారి అంజ కమలంబయ్యుండునా?

రామసింగు:—అవునయో! అవును. విస్సంకేహమిది. నాఁకుఁదొఁపకపోయెను. ఇతర స్త్రీ కంతటి లెగువ
కలుగునా? చిన్ననాటినుండి కల్గినై సాముచేసిన యాటకలైయది. తరుణితెగిరి
నిలిచినతటిఁ బురుషులు దానికెదురై నిలుతురా?

లక్ష్మణసింగు:—నిజము. ఈదినమున రాజాస్థానమున సేవాధిపతులు చేడకురు. మానముపోయి చూచి
వచ్చెమురమ్ము.

[నిక్క)కుము.]

పంచమరంగము - చిత్తూరు.

ఉదయసింగు - కమల - రవివర్మ - మొదలగు సేనాధిపతులు.

రవివర్మ:—మహావ్రథా!

శం. యవనులు కాందిశీకుల యిరాజయు సాశయుమానీ; కార్లకుఁ
జవనవిశేషనై పుణినిఁజయ్య సనేర్పుచు, నైలవాటికల్
భవనముగాఁ గుదుర్చుకొనఁ బాటుచు, మాకుయశోధనం బును
సవరుగనిచ్చి చింతయను చాననుబొందిరి దుర్వశంబుకొ.

ఇట్టి పరాక్రమవంతులు రణభీరులు మేమిందఱుమేమన నిరటనుండ భండనమ్మునలదని వదలి
దుష్కిర్తిఁ చెచ్చికొనుచుంటిమిగదా! మనపాలికైన మెంతటియజ్ఞుఁడనయినానది మఱు
దప్పించెను.

[కమల ప్రవేశము.]

[రాజు లేచి దాని సరసంబుని కేలిః కొని.]

శా. రావే! రత్నమ! రాజభూషణమ! యోరాకాశ శాంతాననా!
 రావే! సామజయాన! చారుతరసా రంగేక్షణీ! యిటులకో
 రావే! భీరపునీపు సంగరమునకా, రాజ్యము నీసామ్యయె
 రావే! నీవగుశౌర్య మెంతయని యోరామామణీ! యెన్నుదుకా.

భామా! శైర్యభామా! నీ శౌర్యంబెంతవీ నే వర్ణింసు. సింహానిలగ్నా! ఈ సింహాసనంబునకుం
 నీవ తగుదువు కాని మఱియేదునుతగదు.

కమల:—మోహసాంగా! స్తుతిపాతకులసరస నీ వెన్నడుఁ ద్యవధ్యసిందిలికి? నేననెంత? నా శౌర్య
 మనసెంత?

ఉ. ఏలేడుసామి వీవగుచు నింతనులింతురెనన్ను? చాలు, నా
 మేలుదలంతువేని విరమింపుమ నీస్తుతి, వీరశూరులై
 యాలమునందు వైరినివహాగ్నిని నార్చిన భీరులిందఱీ
 యాలయమందు నుండననువా నెటునన్నిటు మెచ్చగా? నృపా.

మహారాజా! ననునీవు మెచ్చకున్న నాకనీరాజ్యమిచ్చినంతటి యుచక్యలిఁ జేసినవాడవౌదువు.

ఉదయసింఘ:—భీరహరిశేఖణీ! నేను నీనాడనై యుండ యెవరిజేమిథయము? సంగరంబున నీవుకదా
 మమునైలరఁ గాపాడితివి. నారాజ్యమునలిపితివి. త్వాత్రియాభిమానంబు రక్షించితివి.
 అదియదియననేలి?

ఉ. మూరెడు మీసలపై నచి ముప్పరిగాఁ బలుమారు దువ్వుచుకొ
 నేరువుమీట దుస్తులను నీటుగఁగట్టుచు పాలుఁబట్టుచుకొ
 భీరులమంచు నోటికినీఁ దీటుగఁబ్రల్లద మాడునట్టి యీ
 భీరులబోలీవు రణభీకరవైతివి దక్కోర్తి యుకా.

శూర్యసింఘ:—[లేచి] ఓరీ! కుఘ్నరాధమా! నీవాకరాజువని నే మన్నించను. కురీనుడనై కలటను
 తలపై నెక్కిండుకొనిన తప్పకటిచాలక యభిమానము పేస్సినిఁబెట్టిగిన గొప్పయధి
 పతుల మానసంబులు కలఁచెదవా?

మ. ఖల! దుష్టాత్మక! దుర్బద్ధాగ్రచరితా! గర్వంబునకొ మించుచుకొ
 గులటకొ బెద్దగఁ జేసివీరవరులకొ గుండింపఁగాఁ బూనితే
 వెలఁదూఁబెచ్చగు నించువిల్లునిరలికొ విఖ్యాతినె వెత్తటికొ
 గలనకొబోరి జయించె శూరులననుగానవ్వరే భూబనుల్.

మోహన:—కురూర్మకుడు రాజ్యతదార్థ్యమహాదు.

భాస్కరశేఖ:—వీడు ఇరఘిన దనగురువుగ నొసర్చికొని గౌరవకంఠులగు ముఘ్నుపరిభవించెదా.

కం. ధరణిపులకు స్వప్నంబగు
వరసింహాసన మునందు వారవనితను
జరణిని నుంచెను గావున
ధరణిని వీడుంటఁడగదు తగదు వధింతున్.

[అనుచు గత్తియుగిరించును.]

ప్రభాకరరావు:—మిత్రులారా! యిందాధీనుడై వీడుశ్రీకి జిక్కినవాడు కావున వీడున్నాడుండై
విచ్చలవిడి ముచ్చటించెడు. వీనియున్నావంబు నేనుదించెద. (అనుచుగది వాలం
తెరికమల నీశ్వినటును కమలక్రిందఁబడును.)

(సేనానులందఱు తమతమగృహములకు వెళ్లిపోదురు.)

ఉదయసింగు:—హా. హా. మోహనాంగీ! ఇంతటికలుష కర్మంబుదురాత్మకులు నీకొనరింతురని నేఁ గల
నైనఁ దలఁపనైతిని. అయ్యో! మోహనాంగీ! ఇట్టివికదా దైవవిశేషితంబులుగి కోరి
కలు కొమ్మలువోవ నీ దినంబునఁగదా నీ స్తుభసంగితి! న్యూహ్లాలుచుంటిని? ఇప్పుడుగదా
నీదుర్గతి గన్తువారఁ గాంచుచున్నవాఁడవు? నాబహిష్కారమా! ఆ పాపాత్ములు
వన్నెదిరించి చంపక యబలవగునన్న పాపంబనక చంపిరికదా? ఇక నేనేమని యీ
నిర్భాగ్యుల నగరమునందోడుదు నేనుండఁజాల నుండఁజాల. నా రాజ్యమునకు ముఖ్య
వగర ముదయపురిగ మార్చికొని యచట స్తుభముననుండెద. శ్రీవైకుంఠపురిపై నభి
మానంబున వదల్చఁజాలరు. వారిచటనే చావనిమ్ము. నేనిక నిటునిలువఁజాల. హా.
దినంబుననే విడలెద.

తే. గీ. ఈపురమ్ము వ్రాతయెట్టిదో యెఱుంగరాదు
పుట్టువాదిగఁ దుర్లక్షల పోరుపొచ్చె
సంపదలుపోయె బోయిడి సతులుచిత్తిని
జననగరభి మానంబు చనదునాకు.

(నిష్క్రమము.)

ప్రతాపగర్భరీయము.

ద్వితీయాంకము - ప్రథమపాదము

చిత్తూరు.

“కాళి”

కాళి:— హా హా రాహుమునఁబాటి యీపురసేమండనేల? ఈపట్టణంబురాజకమై యెన్నివర్షంబుల య్యెను? అనిర్భాగ్యుండువయసింగు తన జననభూమిపైనేభిమానంబుమాని తూటలగు తన పుత్రులతోనుడయ పురిఁజేరెను. రాజతనయులరక్తముపానీయముగ నాకటవ్రజిద్దుచుండిన వేసికోటఁ గాచుచుండెద నని బాపూరాజునకు మాటయిచ్చియుంటిని. ఇపుడు రాజపురు తిరి? వారిరక్తమిడి?

సీ. రాచకుమారుల రక్తమిచ్చిన నేను
 కోటఁ గాచెదనని పూటవచ్చితి
 ఆలియుద్ధీనుని యాహు వంబున రాజ
 తనయులరుధిరముఁ ద్రావఁగంటి
 బహదూరుఁడొనరించు భండనమున
 ధరాధవుల శోణితమెల్లఁద్రావఁగలిగె
 రాజులేదయ్యెగారాణింపఁగానేడు
 దాహమయ్యెడునిక్కఁ దడయలేను

గీ. ఆర్యులను నేడునేవీడి యన్యమతము
 వారిపురములఁజేరుచు వారిఁబోలె
 తూరులగువారి క్షతజమవారిగాను
 ద్రావి తెనియుదు, వేటిొకవారిగాన.

అయ్యో! ఈకోటపైచనిఁజేసికొని యెన్నికలాటములుంటిని. వాత్సప్తికై రాజుగారుల బాండు తనకొమారులకు పంపెందుగఁగిరి! పట్టములుగట్టికాకు బలిగనిచ్చిరిగదా? వారిరుధిరము ద్రావఁగదా వ్విసహస్రక్షత్రీయాంగనలచితి కతంబునఁ గలిగినదా వామూర్చి కొంటిని. మరలఁ గొన్నిదిశంబులుబహుసంబులేసి మాళభాధీశుఁడగు బహదూరుడందెల్లినపుడు, నాలుగువేల స్త్రీలుకాలిన పెనుముంటలదాళాము. హిందూరాజులరక్తపానీయమునసార్పికొంటిని. అక్కరు బాండుపెయ్యికూరి యీపురినినశించజేయును. అక్కలంబున క్షత్రీయ స్త్రీలనేకులు తమ

మాన రక్షణకునై జోహరనుచిరిసి యిప్పుడును బడికానుదురు. అట్టి కాలమునకు బుట్టినచా
హమీదాబాద్ కుమార్తెయి యార్పగలను? రాజులే భరినిసేనున్నది బయోజనములేమి?
పాదుషి డిక్షిణించుట యాపు? తలవ్రాత. అట్టి పాదు యట్టలంబున నేనుండఁజాల.
మహమ్మదుమిత్రులు కూరులై మెఱయుచున్నవాడు రక్షమనవారికి నీటిలో నమానము
కావునవారిపుష్పముజేరి నుభముగనుండెద. ఈపురిపైరాజునకు డేని యభిమానము
నాకేల? పోయెద.

(నిష్క్రమము.)

ద్వితీయరంగము - చిత్తూరు.

హమీదాసు-జైమల్-పట్టి-భైమాదేవి-సౌమిని-రవివర్మ.

హమీదాసు:— మిత్రులారా! భాత్యవదలారా! ఆ డల్లిపాదుషా తనబలంబు గూడి యీతూ
రు నాశనంబొనర్చు నకుఁ బట్టి వచ్చుచున్నవాడు. తద్రక్షణమునకై నేనీతోరావలయు
నని యీ నిర్భాగ్యులకు నుదయసింగునకు జాబువ్రాసియుంటిని. దానినిబదులాకిలాభ
ముఁడు వ్రాసినది చదువనాకు కన్గయ్యెను. ఇంతటిమరాఠ్సేనకు ఇంతటిరాజుద్రోహి

క్షుద్రయాన్వయంబున నెటువుపైచో నేనెఱుంగను.

జైమల్:— మామ! ఆరాజుమని నీకుబదులిచ్చెనని దముచేసి చదువుము.

హమీదాసు:— జైమల్! ఆదివివరసహ్యముగనున్నయది.

జైమల్:— ఎటులుండుదాని మేమునంగొరతిము.

హమీదాసు:— అటులై (బదివెదనునుడి (అనుచు జాబు చదువును) హమీదాసునకు నీరాజుచేయు
నాశీర్వాదము. ఉభయక్షేమోపరి నీప్రవాసిన జాబుని మునుకుందితి. పోయిఁ తూరి
పాదుషాగారి నేనసోడించినమాత్రాన మన నేవాధీశులు గర్హించి నన్ను తుచ్ఛముగఁ
జూచి చూటలాడిరి. వాకికొవ్వెపు దిగునోయుని యెదురు చూడకుండు నేను మీకు
సాహాయ్యపనుట గగనవృద్ధులని తెలియుఁడి. ఈ తూరిమిను నెదిరించువాడెక్కరు
పాదుషా. అతఁ ఁర్రాక్షకు క్రమ నాభాసంబుఁగొనిదిగానిలు కండ్లకోవ్వనమిరీ
తూరి వాగనెరిందినచో మీరు ప్రాణంబులందుఁ కష్టమగు నుండు మీ స్త్రీలందఱు
తురకలంబంబైయుండు సమయంబుతటస్థించును. ఇప్పుడైనను నాహితీ బుకెన పాదు
షాగారికి శరణాగతులయి వా రోసంధిసెల్పుఁడ. మీలోని రిక్షేడ్లవైని వారు భాగ్యులు
గాఁ జెకొనఁగోరిరేని మీగటులూనరించి మువకులు పే నుండునో ప్పేరులు లేవు.
జేబరుగారి కాలముననే మనవారీదాని మ.కుఁ జూసినారు. దానిని మఱు నటుల
జోడుపునకుంబరు రాజులందఱు ననుసరి చితమతినయల సక్కిరు దారలుగఁజేసిరి.
కాలముకొద్దిమనము ప్రవర్తించ లేను. సంధిలొనరిన మీరు దం ధులగుటయగాక
మీ యభిమాన స్త్రీ మనసులు గోల్పోయి కీకరమెత్తువారగుదును. ఇంతకన్న వితే
పఁచిందు వ్రామునచేయలేదు.

ఉదయసింగు.

శ్రవణము:—(తన) పాపముగారు! మీరేమని యాకుల నా పశువుల బాబు వ్రాసితిరి? చాచు క్షత్రియుడు కాచుదానీపుత్రుడని వాసన వేయున నే నేనుడిచితి. కాచినయెదురించుటకు వానికి నోరు లేదాయె. హా!

కం. ఆకులదూపకు సార.....

దేవోన వ్రాసితివేనీవు చేతులలయంగా?

రాకొమరు లించటిచ్చట

నీకు సహాయుబోవర్చ నిలువమొకలనా.

శ్రవణము:—క్షత్రియకులాభిమానులారా! మిత్రులారా! వయోవృద్ధులై లోకాని భవంబుగల సన్నవృత్తితివై త్రయని తలంపక, నాచూబలానించి నాచూబలై పనులూకని, పట్టాగోచనాయకమరులై కని నిర్ధరింతుని మిమునైల్లవేదెన. మనమీదింబాలోకంబుగని విషయంబు సామాన్యమైంది కాదు. అధిరబలసాహాయ్య సంపదకలవాడగ్గరుపాడును. నిస్సహాయులమై మనభుజులమే నస్మికొనిన వారముమనము. వారి దేశము విశాలమగు రాష్ట్రము. మా దేశమున నీపురి. కష్టములండు యనేకయోధములలో నారిగీతిన వార్కొరుగ్గటులు. శ్రీమంతులై పెరిగి యాధముం గన్నులనై నా జూచునాగు మనభటులు. ఇన్నిలోపములు మనకున్నను, జననభూమ్యభిమానంబు చెచ్చు నిచ్చలు మనయందుండి మమ్మెట్టిపనికైనను ప్రోత్సహించుచుండును. ఆర్యావర్తమును పుష్కళామిని భూభుజలైబ్రట్టి యాకర్షచిచ్చంబులన్నియు నేర్చి బుద్ధునప్రవాహులై యీ ప్రాంతరక్షణమునకిన్, విరుద్ధతాచార ప్రవర్తకలైన పారసీకులబాంకిండి మానప్రాణసంబులు గోల్పోవుట క్షత్రియ పౌరుషముగాదు. వారికి శరణాగతు మగుటకంటెను మరలమేమేలు. ప్రాణంబున మన మిందఱము బ్రసికినారము? హా? మనలోనొక డైన యర్జునుం డకపోవునా? ఆలనాడా సరుడు గోధనమురక్షించినమాడ్కి మరమానసంబుల ను వాడొకడైన రక్షింపఁడా కాక్రవమండలిఁబొచ్చి దానినెల్లనుక్కడింప నొకయభిమన్యుడు ములంకగడదా? గలిగినచో యార్యావర్తమెల్లనునని. ఓడినచో స్వర్గమే మనసాము. మనకెందును నష్టములేదు. ఈ శరీరము మృత్యుదే:తఫలము. యశముపాపంబులలో మనసాము. ఈ శరీరకాష్ట రక్షణాభిమానంబున యనన్యసామాన్యంబైన కీర్తినిపెక్షించుట కర్తవ్యముకాదు?

డి. గెలుపుయశంబు చెచ్చు, న'గట్టిన స్వర్గసుఖంబు వచ్చు, నీ కళవళమందనేల! తటి:గావ్యము మీటిసదుర్వశంబు మీ కలవడు నిక్కువందిది రణావనిఁ జచ్చుటకన్న బాహు జన్ములకిల నవ్యమునలదె! మూర్ఖతగాదె యశంబు: ప్రోయంగా?

నే నబలపు. శృద్ధను. అయినను మిముగూడి వైరులతోడి యుద్ధమొనర్చ సమకట్టితిని. పురుషులు మీరైతిరేని బాహుమే మీ ధవమై నేనక్షత్రియకలొచ్చునలై మీరుకట్టియిండ్రికిని కులాభిమానంబు మిగులవేని మీ జననభూమిపై మీకువయముండెనేని మీ యల్లి

మానస్త్రీల మానరక్షణముపై మీరు మనముంచితిరేని కాక్యతయశంబానింప. యత్నింతురేని యీతూరిమరకలపై మరమొసర్చి మీవార్తాకృతిని నిలుపుడి. ఈ పురింకాపాడుడి మీ యత్నమున నెట్లెడ నెత్తటి నే సాహాయ్యపడెం. ఈర్తి (పట్టానుజూచి) నా పుత్రుఁ డనిమీకుఁజెలిసిన విషయము అందుకనాకోకఁడేపుత్రుఁడు. అయినను రాజ్యాభిమానమున శ్మత్రియాభిమానమున వానినిరణమున నిలుపుదును. ఆరు నుబయించునలకుఁగాని ప్రాణం బుగింకువలకుఁగాని రోగికోశవదలని దీక్షబట్టింది పసుపుఁద్రుములుగట్టింపెద. సంగర మొనరించుతటి. దనమోహనానిని దలంచుకొని విఱులివియక రుండునటుల యీ నా కోడలిని నట్టిని యుద్ధమున వానినద్దలపెన. ఇఁకయినాన్ధారణము. (పట్టానుజూచి) కట్టి! నీవు శ్మత్రియకులమునఁ బుట్టినవాడవు.

మ. తనమీ! లోక్మీఁక బుద్ధిఁడకోయశము సార్థంబుంబుఁగాఁ జేయుమా
మానముదే మఱి కెత్తటికో నిలుపుమా మాదంశ చాక్రితముల్
కనుమా! మున్ను గుహలుండుబాలుఁ డయినకోగాంఁచోయశోలాభముల్
వినుమా! పుత్ర! యశోఽనిర్జనము భూభృన్నుఖ్య ధర్మంబగుకా.

(సభాసకలంకాచి) సోడకుళారా! ఈనాన్ధారణమునకు మీరియ్యకొంటిరేని నేనెపుడే పురియందుండు వరవర్ణిని నుపజించితిని, హితముపదేకించి, వానినన్దరికినై చిలి నేర్పరించెద.

మీహివాసు:—మాకా! నీవు శ్మత్రియకులంగడవు. వీరమాతవు. సీహితంబు నన్నుశ్మత్రియనమ్ముతంబు. మేమెల్లరు గొరిక్షుంబైనము. ఊపిరియందునంతఁజను యుద్ధముననిలుతుము. ఇయి మ్మాంకుము. ఏదితి మేని కైరులకు. బాకుపడిన యీపురి విరులి:ము. ఇది నిస్సంక్షేపము. ఇంక సీహితంబు దగిన కాశ్యములెల్లొనరించెము.

శైమాదేవి:—ఆటలయిన మీరెల్లరు యుద్ధసన్నద్ధులై నిలుపుడి. రంది

(నిష్క్రమము.)

తృతీయ రంగము.

చిత్తూరు.

శైమాదేవి - పద్మిని - కుముదిని - లక్ష్మణంబ - పురస్త్రీలు.

శైమాదేవి:—(లేచి) వీరశ్మత్రియ సతీమణుళారా! వీరమాతారా! ఇపుడు మఁపురికిని మనకును సంగర విండు సంక్షోభము మీరెఱింగినవిషయము కావున దానిని నే దివ్రంబి వదిలననవశ్య కము. ఇపుడు మమ్మెరించుకైరు లక్ష్మమతాపలంబకులు. అశ్వస్త్రీల మానమర్యాద లను గౌరవించువారుకారు. మర్యమాంసగ్రేవకులు కావున మదనవిషరహాధీకులు. ప్రాణ మయినకువదలి మానాభిరక్షణము మానినకు భక్తమాంబును విషయము శ్మత్రియాంగన లెల్లరుఁ జెలిసినదియి అయినను మనలోఁగొందఱు చక్రితాంశములు జెలియనివారుకలరేని నేనెన్ని పూర్వదుష్టాంతములుగొన్ని మీకుఁజెలువఁగోరెదను. పూర్వము చీమజీర్ణాశ్వు

పద్మిని లోకోత్తర సౌందర్యవతియని యెన్ని అల్లాయుద్దీననువాడు మనపురికి దండెత్తి
మనపురివీరులనెల్లరొంపి యాసతీమణిని గోటిచేసి బురముప్రవేశించెను. పద్మిని పురం
శ్రీమణికావన క్షత్రియాలగనలెల్లొక మూసాశ్చర్యము. మునుపేగిది చితి నేర్పటిచి
పాంతోగూడఁ దానుమబడి నగ్గరినందెను. క్షత్రియాలగనలమానము కాపాడెను.
క్షత్రియ స్త్రీల చాతి ప్రత్యము స్థాపించెను క్షత్రియవనిత తెలువ భూతమున నెగమ
లాగొనిరిచెను. క్షత్రియలెరుఱులు తమగౌరవంబురక్షించుకొను మార్గ డట్టిదియని మార్గ
దర్శకురాలయ్యెను. ఇది సంభవించి మూలమందల వర్షంబులయ్యెను. మేల యిప్పటికి
మొప్పదియెండ్రుండట బహుదూరునుండిపురి నగంబు జేయఁబడినపుడు మనరాణి కమలావతి
పమమూమివల క్షత్రియాలగంబుగూడి యెన్ని కుశల మొనరించి వనజాగినుర్యాదఁగాపా
డెను. సోదరిమణులారా! ప్రస్తుతము మనకలరికలఁబె హెచ్చునీ నల్లిని సంభవించుతఱి
తలపిందినదికావున మీరెల్లరు నేకభావముగలవారై పాపమునకు నాహుతియగుటకు
సిద్ధపడియుండవలెను హా!

పం. పరసతులారా! వీరపరశర్మనులారా! విరోధులీపురికా
బోరబడి సర్వసంపదల జూర్కొని మన్ముహరించి, యక్కటా!
పరిభవమందఁ జేయుదురు పాడొదొక గుఱుఁ గానయత్తఱ్ఱ
బరసుఖమున్ దలంచి మనపల్లనిఁ బోలంగమీకుఁ జెల్లదే?

కుముదిని:—మూతా! పరిచోపు పాపమునరిగిన సతికదా పతివ్రత. పతిరాక్షితిసద్గతిఁ దినవఱి, సతి,
పతిసతి సద్గతిఁ జెడుట సహజముగదా?

కం. పతిపరగతి సంపినతఱి
సతిచిలినందు టయకాదె సద్గతిక్షీతిలో!
పతిఁబాసిక్షీతని నిలిచెడి
సతిసతియే! చలనసహిత శవమగుఁగాదే.

మూతా! అట్టి పద్మసంభవించినసమయమున, కేలికీలంద్రప్రసాదు మా శారీరమాంస పచన
సంబంధపరిమళంబు పారకీలు పవనబలపశంబున మార్కొందురుగాని మాసుఖమైనఁ
జూడఁజాలుదురా? అట్టిసందేహంబు మీకుఁబడదు. నిర్భీతిని మనప్రభుధులు కైరులనుమార్కొని
జయలక్ష్మీనందిమన్యు. కానిచో ముక్తిరహితులుగానిమ్ము.

శ్రీ మూడవ:—సోదరిమణులారా! అటులైనఁ జరిగిందపటచియుండెద. కోటవాకిలితెరిచి మనవారు
యధ్యమైనర్వులు కైరులు పురిలోఁజొరఁబడు సూచన మీరుగనిన క్షణముననే మీరా
మారణకర్తృత్వం నర్పి మామముగాపాడెకొనుడి. నాకుఁజేయఁదగిన పని విశేషముగ నున్న
యది. నేఁ బోయివచ్చెద.

శ్రీమద్రామాయణము:—మేమునునెకవము.

(నిష్క్రమము.)

తూ రీ య రం గ ము.

చిత్తూరు - అక్కరు సేవ.

[కోటలోను కోటపైనను హిందువులసేవయండును. కోటవెలుపట అక్కరుపోతున్నాడు, యశస్విని కోటపైననుడువారిని కాల్పుచుందురు. కొందఱు కోటపై నెక్కు కార్యంబొనర్చుచుండును. కొందఱు కోటయొక్కదురు. ఇటువరిగినపిదప గోటవాకిలి తెలువంబడును. హిందువులకు మహమ్మదీయులకు యుద్ధముజరుగును యుద్ధమున వైమాదేని పట్టిని పట్టాయును. నుజుపి తాముజెత్తును. హిందూసేన సకలమునశించును. తిరుకలు పురిఁబ్రవేశింతురు. గోటగా క్షత్రియులగునటు వసువుఁడీరలుగఱ్ఱుకొని యగ్నిబోంబుమడుచుదురు. అక్కరు దానింజూచి చాలిఁజెంది]

అక్కరు:—క్షత్రియులగులా! పీఠమాతలా! పరమపతిశతలా! మీసాహసమిఁకఁజాలింపును. మీ మర్యాద కేగివచ్చునుగట్టు సేరక్షించెద. భయపడుకుడి. చిలిలోదుముకుట నిలుపుడి. అయ్యో! పలకు. పలకు. ఇంతటిమాత్రంకర్పంబువలదు. నిలుచి నిలుపుడి.

(శ్రీమందఱుఁ జిలిలోదుముకుదురు.)

హ. హ. క్రూరకర్పంబున సంతకన్న హెచ్చుంచైనయగలదా? బౌరా క్షత్రియ శ్రీ సాహసము!

శా. బౌరా! క్షత్రియజాతి నీతివిధి! మేలారా తదీయాంగనా
ధీరత్వము! కనంగఁ జిత్రమగుఁగాదే! సాహసంబెంత! యీ
నారీరత్నములెల్లఁ బ్రాణమునకన్న మానమే మేలటం
చీరీతిక జుతిఁజొచ్చిరావా! కనలేమీ జాతిసామ్యంబిలక.

హ! చూడసల్యంబిది. సేనలుదాఁచి నిట్టికూరకర్పంబు జరుగవలయుఁజూచెద. ఏమి! విధికృతంబున ఒకతామునుపతి చిలిగలసిమాత్రాన, విధిఁకొఁసంబుగ సలిచిలిగఁయెసేల? ఇది హిందువులనీతివిధిగఁచుండినను నాయావత్సక్తిచూపొసంగిసర్వప్రయత్నములొనరించుఁ ప్రాణముత సరిమరణకర్పంబు నలిపెద. నా కార్యంబయ్యెను. సేనండుండితయనదేమి? ఈ యుద్ధమునందు జైమఁ, పట్టా, వైమాదేని పట్టిని మీనక్కల సాహసంబొనరింది. కావున వారిఁగ్రహంబులు సలిపి యీ కోటవాకిలి నలికెద. పోయెద.

(నిష్క్రమము.)

ప్రవేశము - రామసింగ - లక్ష్మణసింగ.

లక్ష్మణసింగ:—ఇచటకలిగిన యుద్ధమారదుఁ జూచితిమిగదా. ఇక మనమువయపురికిఁగి మనరాజు గారికేనార్త మాచాతవృత్త తెలుపుదము.

రామసింగ:—లక్ష్మణసింగ! మనవారినాశనము చేయును కోటభటులగులను? అయ్యో! క్షత్రియులెందులచ్చిరి? హ. హ! క్షత్రియులలాంగనలెందఱు చిలిగలసిరి?

లక్ష్మణసింగ:—మనమీచేయఁగలము? ఏడ్చిన వచ్చునల మేమి? పోవుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమము.)

ప్రతాపాంగ్కరీయము.

తృతీయాంకము - ప్రథమరంగము

ఉదయపురి.

ఉదయసింగు - ప్రతాపసింగు - సుక్త - జగదేవ - కుబేరనేక - రామసింగు
లక్ష్మణసింగ్.

ఉదయసింగు:— (కుబేరనేకునిఁజూచి) నవివరా! ఆ తూనునందుజరుగు యుద్ధమెటులవరిణమించెనో? ఆ వార్తయేమయిన నీవు వింటియో?

కుబేరనేక:— మహాప్రభూ! ఇదిగో కుబేరనేమియున్నలేదు. అచటికిఁబంపిన చారులిఁకనురాలేదు.
(రామసింగు లక్ష్మణసింగు ప్రకేశము.)

రామ లక్ష్మణసింగు:— (రామసింగుఁజూచి) మహాప్రభూ! వందనములు.

ఉదయసింగు:— చారులారా! చిత్తూరు సమాచారంబేమి?

రామసింగు:— మహాప్రభూ! తెలుపుటకు వ్యసనంబగుచున్నది. మనవారి కార్యమెల్లనుజెడెను. జనులు నశించిరి.

లక్ష్మణసింగు:— స్త్రీలందఱిగిలోబడినైరి. పురముపాడుపడెను.

ఉదయసింగు:— (నవ్వుచు) చూడతివియూ కుబేరనేక! ఆ పొగురుపోతు లకుఁగాఁదగినవని యయినది.

చ. వికటఫలంబు తామసుభవించిరి గర్వమునేర్చి క్షత్రియుల్
సకలముమున్నెఱిగిర సాహసమిత్తఱిఁగొనటంచు వా
రకపలుచూరు పల్కిరిని రాజహితంబు నిరాకరించి రా
వెకలులు బుద్ధహీనులయి వీడిరి వీడునుబ్రాణముల్వోక.

వారిఁగాదగినకాఁగియాయెను. నేడుకదా సామాసనంబుంబావందరిలు చెంచెను.

(ప్రతాపఁడునిట్లూర్పు విడుచును.)

(సుక్తలేలికత్తివంది తన ప్రేమాకటితఱిగి నెత్తుకుఁగార్చును. దానిఁగని)

ఉదయసింగు:— అయ్యో! అయ్యో! ఎంతిరక్తము! ఏమియది? ఎందుకటయెను. నేఁజూడఁజాలను

సుక్త:— తండ్రి! క్షత్రియ శంఖంబు బుద్ధి రక్తము చూడఁజాల ననిన, వినిన వారు నగరా?

కా. ఏమీ! భూభుజులై ధరాధిపతివై యీరక్తమీక్షింపఁగా
నీమీదగతిసంచలంబగునె! నిర్భీలియుద్ధంబునన్

భూమీశుల్ రుధిరప్రవాహమును సంపూర్ణముగా నీదారే
భామలోబులుచునింటనుండఁగలరేప్రాణంబువైనాశచే?

ఉదయసింగు:— బౌరాపారుమను! (నవ్వులు) అటులయిన నీవును శత్రువుకు వెల్లయ్యునట్లెఱుఁగవు.
అప్పుడుకదా నీవుని డెలియను.

ప్రతాపము:— (లేచి) తండ్రీ! ఉత్రియవారికి దుష్కిర్తివచ్చెనేయని దుఃఖంతుకీ ఓడినది బరితానం
బలునలుపుట పాడిగాదు.

చం. వలుకకు మీరింతకొ జనక! పామకురిలిని శూరఁడెత్తలేక
దలఁకవైరుల న్ననిని ధైర్యముపడక పోరునల్పఁగాఁ
గలుగుయశఁబు కానియెడఁ గాంతలకొ మనకొ కోపముకొ
గలుగునె? నవ్వుటాలకును కాలముకొదిదిగము మామదికొ.

నాయనా! నీయెడల హెచ్చువలుకదా. నీవీరికి ఉత్రియదూకుఁబడనలుపుట మానుదు
వని వేడెద.

ఉదయసింగు:— ఏయెడలకొకలారా! నన్నా మీరెడించి మాటలాడినది? ఈ బద్ధి మీకనెఱుఁగనేర్చిరి?

చం. ఎదిరిచి నన్నిటూలుక యెంతటి హఠలుపీరు! ధర్మమల్
వనిలమటంచు నాకుఁగఱపకొ గననెఱుఁగెటి నామానంబు? నీ
పదరనుఁడి హితఁబులిఁగి బ్రాణముఁ గోరితి రేచి చాలునా
యెదుటను నిల్వఁజెల్లదునుమి యిది వెల్లఁడి మానముద్రతొకొ.

మూర్ఖలారా! మానమువహించి యుచటనుండి వెళ్లండి.

శుక్ర:— తండ్రీ! మానమువహించి పోవున. తటితప్ప మేమేమునన్నిమి? మానము మానినలకు భూపతి
ముగాని పురుషులకుఁగాదు.

ఉ. మానము వారిజాననల మానధనంబగుఁ గాని వాలుచే
బూనినవానికికొ దగునె? భూభజజన్తము గాంచువానికికొ
బానగునె? నృథావచన బాలములేలిఁ కఁజాలు? శూరతక్కు
గాననివాఁడు ఉత్రియుల గర్భముచేటగుఁగాదె ధారణికొ.

ఉదయసింగు:— (కోపమున) ఓరీ. పోయిపోతా! నుత్తా! నీవికఁబ్రాణంబువనుండిన నాకవమానంబు
చెచ్చుటయగాక నా రాజ్యంబుకకు నీదుకెత్తువు కావున నీవు హంతకృతవ. నిన్ని
పుడేచంపించెద. [ప్రతాపముఁబాది] ఓరీ నీవధికతనఁగిది. నీ మాటలొకనంబు
నేయఁదిగదు. నాయెడల నీకెల్లదైననబడకు. వెళ్లము. ఇప్పుడేవెళ్లము. [ప్రతాపము
కోపమునలేచి పోవును.]

జగదేవ:—అన్నా! నా విన్నవంతోకంటే మన్నించి విందువని నీనయమే యేయడై వేడికొనినాడ నేను
పుత్రహినుడను. “అత్రతస్యగతిర్నాస్తి” యనుచనాబు నామూసంబెల్ల కాలముగలం
చుచుండును. కావున నీవీసుక్తానుమన్నించి నాకు వానిని పుత్రభిక్షుగనిజితిపని వానిగూడి.
సుఖముననుండెద.

ఉ. సోదరనిన్ను వేరెదనను సుత్తునినే గొనిపోయి పుత్రుంగా
సాదరమొప్పు బ్రోవమది నాశజనించెను పుత్రహిను నక
సాదరతన్ల నున్నెనుమ సమృత్తిసీసుతుఁ బుత్రభిక్షగా
మోదమొసంగ నాకిడుమ మ్రొక్కెద నీకిదెనన్నుఁ బ్రోవుమా.

[అనుచు మ్రొక్కును.]

ఉదయసింగు:—జగదేవా! నీకేల యీ పుత్రేషణ? గర్భమునఁబుట్టి తలిదండ్రులచేఁ బెంపఁబడిన మనులు
హీనమగులయి కృతఘ్నులౌపొచ్చి తలిదండ్రుల నెదిరించివారిమానసంబు కలుచుచుండురు.
పుత్రహినులకుఁ బుత్రులులేను చుఖంతోకటితప్ప మఱియేదియు వారిసహృదీయము
ఇదివిశము. నీవన్నయ నెఱింగియు నీపుత్రభ్రాతృ నీకుఁగలదేని యీదురాత్మకునిగొని
పోయి యేడ్చిండుకొనుము. ఇప్పుడే నానుండి వానిఁదీసికొనిపోమ్ము. కృతఘ్నుఁడవీడు
కావున నీమముఖావలోకనము నేఁ జేయనోచు.

జగదేవ:—[సమస్కరించి ముక్తానుబిలిచి కొని నిష్క్రమించును.]

ఉదయసింగు:—ఈ నాపుత్రులు మూఁగులయిరి. అప్పటిస్థితిలో వీరు నారాజ్యమేల నన్ను నాకాను. నాకు
వాధికమునుభవించెను. ఈ రాజ్యచెటునిలుచునో తెలియకయున్నది. చింతించి
ప్రయోజనంబేధి?

[నిష్క్రమించును.]..

ద్వితీయఁ గ యము.

ఉదయపురము - రాజగృహము.

ఉదయసింగు - శ్యామలాంబ.

అ. (ఉదయసింగు జ్వరాద్యానముచే మంచముపైఁ బడుచుండెను. సోనశ్యామలాంబ కూర్చుని)
మ. శ్యామలాంబ:—దేవమా! నామనోనాయకునివీధిభాధించిన నాగినియిది?

ఉ. వైకమ! యీధనావరుని దార్ధ్యముతగ్గసాగ నింకనే
నెవిధిచోర్పుబ్రాణముననీ భువినిల్వంగ? దిక్కులేదు వీ
నావని! ప్రోవవేపతిసనామయుఁ జేయుచు దీననైననా
గానవెకతమాత్రమునుఁ గాచిక్కిరానుతి! మ్రొక్కివేఁడెవకో.

ఉదయసింగు:— (కన్నులుతెరిచి) (పేయనీ! కన్నురుగాల్పదశల? ఊటదిల్లుము. జననదురదాదు
లేనికి ప్రియనికాని. నీవటు దుఃఖించినఁ బ్రయోజనంబేమి?

కృమలాంబు:— నాథా! ముందునాకెనరుదిక్కు? నేననాధనయ్యెదవేయని చింతించెద.

చం. ననువిడిగీపు పోయినను నాగతియేమి? యనాథుడైన నా
గని యిటురమ్మటంచుఁ బలుకొక్షితిలేరొకరైన నెట్టులీ
తనయుఁడు జ్ఞాతివగ్గమున దక్కునొజీవిల్తుడై! నృపాలకా!
కనికరముకొనలంచి యొకకార్యము సేయఁగనిన్ను వేఁడెవకో.

ప్రాణపతీ! కైకొజేష్టికంబున నీరుఁ బరలోకప్రాప్తికలిగినని యీలోనున నీ ముద్దుల
కొమాగురి జగ్గేమల్లును మాటలాపిండువారెవరు? జ్ఞాతినియున వాడెటులెయెత్తును?
“జ్ఞాతిస్సేవనలేనని” యనెనుశి తప్పగునా? మీనాకో రాజకుమారుఁడాయితమునెత్త
గలదా? నాథా! ప్రాణపతీ! మనోనాయకా! దీనురారిమొఱవిని కరుణబూని నీ రాజ్య
మనకుఁ బట్టంబు నా పట్టికఁ గట్టునట్లు లాభియింతుము. వీ. వై నినువేఁడెద.

ఉదయసింగు:—కృమలా! ఊటదిల్లుము. చింతించవలదు. నీ కోరిక నఫలంబుఁజేయ నర్హప్రయత్నంబు
సలిపెద. మనజగ్గేమల్లు రాజ్యంబు దక్కించుకొనుట కప్తసాగ్యంబగును. ప్రలాభుడైన
ప్రతిమప్రతిభంబు కావున నా యనంతరము వానినెదిరించువారుండరు. అయినను నా
సచివవరునాలోచించి కాదగిన కార్యంబు సలుపులాగొనరించెద నీవుపామ్ము.

(నిష్క్రమింతుడు.)

తృ తీ య ర ం గ ము.

ఉ ద య పు ర ము.

రామసింగు - లక్ష్మణసింగు.

లక్ష్మణసింగు:— అన్నా! నిన్నరాత్రివివాదమేరియె బరిష్కరింపఁబడెదా?

రామసింగు:— వివాదాంకము వివాదములోనే నిలిచినది. లోకములోలేని సంగతిలగుచలెనని
నెఱుఁపెత్తురు? జగ్గేమల్లుకుఁ బట్టంబుగట్టలెనని యదయసింగుగారు తదుమరణనడు
యంబునఁ బలికిరిండు. అంతిమత్రమున వంశవృద్ధిని ధిక్కరించి మనవారు ప్రకాశ
కాదని జగ్గేమల్లుకుఁ పట్టంబుగట్ట సమ్మతించురా?

లక్ష్మణసింగు:—అటులైన జగదుల్లుపని తుదకు త్రికట్టుకదా?

రామసింగు:—మాటమాత్రమునకే గార్యమునుగియునా? వాడయిన వెలివాడలేక యుండునా? ఉన్నారుకద మనవారుకొందఱు, లోలోగా జగదనుబెట్టి కప్పులఁ జూచుచుండువారు. జగ్గేమట్లు తల్లిదిక్కువారు కొండలుపచ్చియున్నవారు. వారిలో మనవారుకొందఱు లేరి వారు. నేడు ప్రతాపునకుఁ జట్టంబుగట్టఁబడును. అందఱు రావలయునని ప్రతాపుని పక్షమంటుమిందినవారు చాటింప నాజ్ఞయిచ్చినారు. అగ్రేరితిగ జగ్గేమట్లుపయంబు చాటింప వానిదిక్కువారాజ్ఞయిచ్చినారు. ఘృష్ణము సంకోప సమయంబున సైతము సంగరంబు సంభవిల్లునని లోచెడిది.

లక్ష్మణసింగు:—ఎవరేదిక్కుననుండరి ప్రతాపుఁడు? రాజ్యము ధింపవాడుకాదు వాడెవరువడి నగిలి నపుడు వీరానిలుచువాడు? సింహమెక్కడ? బక్కనక్కఱుక్కడ? ప్రతాపుఁడు రాజయిన ఊత్రయల పౌరుషమునట్లును. జగ్గేమట్లు రాజయిన ఊత్రయలకు నిండ్లు వాకిండ్లు దక్కును.

రామసింగు:—ఎవరికేమిదక్కినను మనకేమో నేషణవృత్తికప్పుడుగదా? ఈ యధికప్రసంగములు ముకేల? రామానుస్వస్తి. రామానుస్వస్తి మని యుండము. ఎవరురాజయిన వారినిఁ గొలుతము. నిజమా? కాదా?

లక్ష్మణసింగు:—నిజము. నిజము. బ్రాహ్మహోవుచున్నది. మామా కనులకఁ బోవుదమురమ్ము.

(నిష్క్రమము.)

తరులయరంగము.

ఉదయపురము - ఆస్థానమంటపము.

ప్రతాపుఁడు-జగ్గేమట్లు-పురోహితులు-రామభట్టు-లక్ష్మణభట్టు - కుబేరనేన

జయదేవ - భీమజి-శేషజి - కృష్ణసింగు - చాటతుసింగు - సర్దార్ సింగు.

బలవత్ సింగు - విక్రమసింగు.

[సింహాసనము మధ్యనుంచి కుడివక్రమునఁ బ్రతాపునిగు పక్షమవలంబించినవారును
యొడమవక్రమున జగ్గేమట్లుపక్షమవలంబించినవారను గూర్చుండుదురు.]

లక్ష్మణభట్టు:—(లేద) నభానదుకారా! నుమహార్యబామిలుమన్నయి. ఆలస్యమే? ఉదయ సింగుగారి మరణశాసనమరీతి మనజగ్గేమట్లునకుఁ జట్టంబుగట్టుదము. పట్టంబుగట్టు పఠకురాజుగారి శవసంస్కారమునకు మార్గము లేకయుండును.

(జగ్గేమట్లునింతాచి)

కం. లెమ్మా జగుమలు! తిలకము

గొమ్మా ఫాలమున నుంచికొమ్మా యానం

దమ్మన సింహాసనమున
రమ్మా యెక్కింతు మనమురంజిల్లంగఁ.

జగ్గవల్లు! ఆలస్యమేల? లేమ్ము.

రామభట్టు:—ఏమీ! లక్ష్మణభట్టు! నీ పేదఁడవు. రాజవరోహినుఁడనై నేనిచటకుండ వీతా రాజును జేయవఁడవు? బౌదా! గర్వము; ఈ రాజ్యమునకు జగమల్లెవయి? శునకము కనకసింహా సనంబునకుదగునా? రాజునకుఁ బెద్దకొమారుఁడు వీర ప్రతాపఁడై ప్రతాపఁడుండ, వానినిఁగావని సింహాసనంబుగొనువాడేమి? సింగమునోటఁబడిన యామిషంబుఁ గరికాబ కింబుకొనఁజాలునా? తరుణిలోఁబడి ధరణీపాలుఁడు మరణశాసంబు వ్రాసినమాత్రాన తరిణిమౌనరణి తప్పదునా? పలయా వడమాలలు?

(ప్రతాపనిఁ జూచి) రాజకుప్రతాపాగ్రీహ! క్షత్రియాస్వయవ్రదీహ! వీరప్రతాపా! ప్రతాపా! లేమ్ము.

కం. లేమ్మా! ప్రతాప! తిలకము
గొమ్మా ఫాలమున నుంచికొమ్మా! యానం
దమ్మన సింహాసనమున
రమ్మా యెక్కింతు మనము రంజిల్లంగఁ.

ప్రతాపా! లేమ్ము. మహారత్నంబుమీటును.

జాలకుసింహు:—(లేని ఏమీ! బ్రాహ్మణా! జగమేలఁజాలు జగ్గవల్లు మీవారు రాజ్యమేలఁజాలదా? వాఁడుక్షత్రియ ముకదా? రాజ్యము: కాదా? రాజుగారిమరణశాసంబు దిరస్కరింపదునా? ఇది హిరయ్యికాదు. అధికప్రపంగములుమాని మానితమ్ముగ జగ్గవల్లు నకుఁ బట్టంబుగట్టనిమ్ము.

ప్రతాపసింహు:—(కోపమునలేని) ఏమీ! క్షత్రియానమా!

శా. ఏమీ!క్షత్రియ! యేమిమాటలివి? యేకీ కాంతునీవెట్టు నీ
మామావాదము: దీర్తువోలేలుపుమా మాన్యుండవై లేని! యీ
నామాన్యాబును నాకుఁగాదనుచు భూనాశుడు తాఁబల్కుఁగా.
నేనానకొ గలవాడనే! కరమునకొ నేఁబూసనే కత్తియుకొ.

జగ్గవల్లు: (లేని కోపమున)

శా. వాలుకొ బూనిన వాఁడునీవొకఁడవా? వహ్య! యిటులే బల్కుఁగా
చాలుకొబాలును పోయివాక్యములరాజ్యంబేల: గాఁజూచెదే!
మేలా నీబలేక్షత్రియాన్యమమునకొ మే వంశముకొ బుట్టమే!
రాలొరుద్విసమాత్ర రాజ్యమేటులకొ రాలుకొ! మహాయానమా.

ప్రతాపా! నీ ప్రల్లవములు చాలింక. మరణశాసనమునీ నేరురాజును. అదికా దని నెవరివశముగాదు. ఈ సింహాసనాధిస్థానము, రాజదివ్యముకావున దానికి నేనర్హుండను. నీవీరి వృథా కలహంబులెంచకు.

ప్రతాపుడు:—జగ్గమల్లు! భుజబలంబులేనివానికి మరణశాసనంబు మరణమని తెలియుము. మరణ శాసనబలముచే నీవు రాజులయిలేని యీ కృపాణధారిజలమున నికుండులంబుగల్గించి నే రాజునగుదును. వీరీ! చూచెద. నా కెవరడ్డవడెదరో? (అని సింహాసనమెక్కును)

(జగ్గమల్లు సతనిపక్షమువాడునులేచి కరవాలములెత్తుచును. ప్రతాపునిదిక్కువారు వారి నేదిరింతురు.)

కుబేరసేనుడు:—రాజప్రతుతానా! షట్త్రియునుగోత్రయితానా! మీ మీ కలహంబులుచూచుచి. గులా గతవర్ణంబుపూనుచి. ప్రస్తుతస్థితిగతులు చాలోచింపుచి. వృథాకలహములు చెంపకుండి రాజుగార్చున్ధులై తమరాణిగారిమణింబుల జూడజాలక వా యుధాజులై మరణ శాసనంబువ్రాసిరి. అయినను కులగతవర్ణనిరసించి గన్వించవారివృశముగాదు. ఈ ధరణి షట్త్రియకుల సంధపులకెల్లరకుల జేరికాని యొకరినొకరిగాదు. షట్త్రియులు భూని బలాధరణులు. భుజబలధ్యులు సింహాసనాస్థులు. సింహాసనాస్థులచే జరుగు రాజుగ నియమింబుకొందులు. విశేషజననియమికాధికారమే రాజత్వము. ప్రస్తు స్థితిగతు లెల్ల నాలోచించి వీరప్రతాపుడెడగు ప్రతాపుడే రాజ్యమేల నర్హుడని జనులెల్లరు నిర్ణీతించివారు. తమనిష్ఠారణము రెణుచునె బ్రాణములనెన నరక్షణేయక స్థాపించ యిచ్చించివారు. పారసికుల ప్రాబల్యకాలమున మనమిటు కలహించుచుండిన రో దున నాశనిమునకు మనమే మార్గవ్యసలగుదుము మీరందఱు ద్వివ్రాతన యరమగునై రాజ్యాభిమానంబుచూనక శు వియక లాభిమానంబు నేమటక రాజ్యాభివృద్ధిపై పాటు వడెదమని వృద్ధిపైత్రి యుండను నేను మిము మనఃపూర్వక వేడిచెనియెను.

[జగ్గమల్లు కుమవలంబించినవారందఱు కుబేరసేనుపై 7 ల గౌరవమున చూచుచునె కేతునిదిక్కి కొనుచు గూర్చు దురు.]

జగ్గమల్లు:—శుత్రియనాదరులారా! మీరు రాజ్యరాజ్యాభిమానులుక తద్దాజ్ఞోల్ల భున మొనరించిరిరి కావున మీ సరసనెనుండను. ఈ మరాష్ట్రము ప్రతాపుడే మతనరాజ్యము నిలుపు కొనునో చూచెద.

జి. పాడిచోటంగి రాజహితవాన్యము తుచ్ఛముగానుజూచి యీ నామధరాధి పత్యమును నాకునొంగక నిక్షిమావ్యుడే నాదుధరింప యోగ్యుడని నానయు విడుచునాడనొనె! కా పాడుమ రే మొ చూచెదను పాడుతురుష్కులనుండి, రాజ్యముక.

[అనుచు గోచుని లేనివావు.]

కుబేరసేన:—సాదరులారా! ఇక్కరైతావనిమనకి బట్టంబు నాల్గవేరే భిల్లనాయకునిం బాచి] భిల్లనాయకా! ఈ వీరప్రతాపున స్థాపితంబునగణరాగతవృత్తి ననుసరించి రక్త తిలకొత్పినము నెలుపుము.

భీష్మసాయకడు:—[లేచి తనశ్రీలను పాలుచేసటః రక్తములో నవనగదునుండు]

కం. మీవారో రాజ్యంబేలిన

మీవారికి శుభముగలిగె మిమ్ముటముగ నే

ధీమహి రక్ష తిలకం

బావర రక్షంబుగనుచు యందుచునొనట.

[అనుచు బ్రతాపనినొనట రక్తతిలకమునుండుట.]

కపరసేక:—[లేచి కిరిటంబుఁ జేతనిడికొం]

గీ. దీప్తిగనెనేది యాశిలాదిత్యనంది

బహుళయశమేది యాద్రించె గుహునిఁజెంది

భూకతిత్వంబు నెదిక నె బాపునంది

యట్టిమకుటంబు నెవందుమా నృపాలా.

[అనుచు మకుటంబు శిరముపైనిడును.]

రామభట్టు:—

ఉ. స్వస్తి, సమస్తవైరిజన సాధనయోగ్య కృపాణపాణికి.

స్వస్తి, సమస్తదేవ గణసాధన యోగ్యస్థుకర్త భారికి.

స్వస్తి, సమస్తభూమిజన సాధనయోగ్యద్యుమాను వక్త్రుకు.

స్వస్తి, ప్రతాపభూపతికి బావనమూర్తికి భస్మకీర్తికి.

[అనుచు సాశీర్వదించి యుష్మనులుజల్లును.]

ప్రతాపడు:—[లేచి]

ఉ. సోదరులార! మీరుబలు సోంపువహించంగ రాజ్యసంపదకో

సారమొప్పు నిచ్చితిరి చాలదునాకిని సత్కృపామతికో

భేదము చూపకేతటినిఁ బ్రీతిని నేనొనఁచు కర్తలం

వాదరమొప్పు దోడ్పడుదుఁడను మిముకొమరిఁ జాలవేఁదెనకో.

సోదరులార! క్షత్రియకలాభిమానులార! వైరికరి పంచాశ్మలార! మీరు ప్రీతిని

నొసంగిన రాజ్యమంది యమంవానందుడినై నీని. అయినను నిగ్రాహంకొండంబు నా మాన

గంచివుడదదు. ఇంతటిసలతోపసయంబున దుఃఖవార్తలుచెలిసి మీ మానగంబులు కలం

చుటవాకు ధర్మంబుగాదు. అయినను నేనొంటి మనంబున నన్నిపాడకు. మనదెద్దలచే

నాల్లింపఁబడిన చిత్తూరు పత్తనంబు తురుష్కులపాలయవార్త నెనిట్టి యత్తెమక్షత్రి

యుడఁడెఁకను తనగరంబు సాధించనంత అకు సుఖముగ నిద్రి పఁజాలడు. అయ్యో!

ఎంతలుక్షత్రియు లాపురికై యెన్నిమారులు తమప్రాణములు వైరులకృపాణములకు బలి

యిచ్చిరి! ఎంతలుక్షత్రియు పురంధీమణిలాపురికై వన్నెభూటదికాలిరి! క్షత్రియదేశాభి

మానఁబునగఁగా మనప్రాణములు తమప్రాణములు గోల్పోయిరి? వారిదేశంబున ప్రవరిన

రక్తము మనయందులేదా? వారికిఁగలిగిన యభిమానము మాయంబు? నీరగునా? వారికి-

గరిగిన క్షత్రియపాదుషంబు మాకుండేదీరనెంబఁబుటా? పాఠికరవాంఛనకుఁ గరిగినధార
మా కరవాంఛనకుఁగెక్కిరా? వానిఁగనిన తల్లులు వీరమాతలముప్పు మాతల్లు ఎగాగా?
మా యభిమానసంగరంబున మాకు నభమాంకరంబుగఁ బారసీకులకుఁబ్రీతి యెలుచుండ
మేమిటు తలవంచికొని చచ్చిపవారింబలెఁ బడియుండఁగలమా? పూజనీయములైన మా దేవా
లయములఁజొచ్చి యా యవనులు మా విగ్రహముల లయ మొనరించుచుండ నాయువున
నుండియే మనమిటుదాఁగికొనుట భూభుజులపౌరుషమా? మారాష్ట్రసంబుచూఁగొనినది
యొకటియచాలక క్షత్రియులొంగనల మానససంబుదోఁచు నీచుల పీచకుడఁగదొక్కక
కనులారఁజూచుటకు క్షత్రియులందఱు రావడిపోయిరా? అకంఠా! అనిర్యాగ్యులు
బోడువురు అంబరురాజులు పాదుషము పారావారమునఁద్రోసి కులభర్తృముతాల్పి రంకుల
భచ్చుంబవలంబింది యా పారశీకుని యచుగ్రహమునకై తిమయూ దుబిడ్డలను వానిదారలుగఁ
జేసి వానిసేవకావృత్తిని నిలచికదా? క్షత్రియులకింతటి తేజాదశవచ్చునని నెలనైన మీరు
చలించియుంటిరా? బ్రాహ్మణులారా! ఈ యుమానకరంబగు వాత్సర్యముకు నాకు నిగ్గ
యొగ్గి. షట్టయమానుషంబు మా రాజ్యంబునకు బ్రాప్తిల్లకయిండులాగు మనమెట్లర
మేకవాక్యతఁగరిగి యేకమనిఁజూచి సర్వప్రహత్నియులు సెలువఁబయును. నా తాత్పర్యం
బున మీరందఱేకీభవించుటే నారు మీరందఱేకమని మీ దైర్యసాహసంబులచే సాహాయ్య
పడితిరేని మారాజవార్తచేయునుండి యా పారశీకులు పాదులాగొననించెన.

(అందఱుమారది సమ్మతి సమ్మతయని పలుకుదురు)

పోదదురారా! మీ సమ్మతివాక్యంబు నాకునమ్మెదినరంబు. మీచార్త రాజ్యచిత్తుడు నిర్వీర్య
మైనిర్భనతతోఁబిల్లుదగ్గియుడి కాత్తునమన మెల్లరము రాజభోగములను వృజించిధనముగడింప
చెలెను. పెండ్లిపేరంటములపేరిడి పెద్దభనము వెచ్చిపరాదు. ఓత్తూరునగరంబు సాధించుఁజేర
చఱుకు మనముభూజనాదులకు తనకరణి పాత్రంబులమాని సుందరలలో భుజింపవలెను. మె
త్తమెత్తలతైఁ బరుంతుట మానఁలెను. ఆ మగ్గుఖుసోడి చుడఁజు శిఖిడిక్షణు నవలెను.
వర్వతసంచారంబలవాటగుటకై మనము పాటుపడుచుండఁ లెను. ఉపవాసంబుల భ్యసించి
దహశ్రమకు శరీరము శోషిల్లనటుల చేర్పవలెను. ఆయవనాధములు మాపురిజేరనటుల చిత్తూ
రునుండి యిచ్చటి పఱుకభూములు దున్నక పాఠికదశి క్రూరమృగాలయంబులకు నొసర్ప
వలెను. అరవల్లి అమవర్వతంబులలో నడుగొందులు నైమకునకులవాటుగఁ జేసికొనియుండ
వలెను. “చుర్చిగాట్” అని పిలువంబడువర్వతకుధ్యమ్యంబునెల్ల కాలంబుకాపాడవలెను.
తఱిదొరకీనపురు రియలై కుటకల నురుమాడవలెను. ఓత్తూరు సాధి పపలెను. క్షత్రియ
నాకుంబు సార్థంబుఁజేయవలెను శిష్టాచారంబునిలుపవలెను. దుష్టాచారంబు దూరమునయే
వలెను. ఇత్యయనాప్రార్థన.

(క్షత్రియులెల్లరు మాకునమ్మతి సమ్మతి యనియఁతురు)

మరేదనీళ్లు:— మహాప్రభూ! మారనరాజ్యవట్టాభిషేకానంతము కేటకవెల్లుట రాజ్యధృతికావన
పిరటునయవలెను.

ప్రతాపసింగు:— నరివశర్యా! ఈటిదనంబుననే, నేనప్పు సోనర్లును.

రామభట్టు:— మహాప్రభా! మీపెంజేటకు నేనురావలసిందికి, కారముగపోతమును, మంత్రశ్రాత మొనరించుపనివారిది.

ప్రతాపసింగు — బ్రాహ్మణోత్తమా! నీవునురమ్ము (సభాసభలంబాది) సోదరులారా! నాకుమీరిల నీనాడు ప్రార్థననది, మీమీయి ద్దమింబోయి యించుకనిశ్రమిండుకొనుది నేనును బోయెను.

(నిష్క్రమించును.)

ప ష్ట మ ర ం గ ము. ఉదయపురి, జేతనయరణ్యము

ప్రతాపసింగు - సుక్త - రామభట్టు - వేటకాండ్రు.

[సుక్త యొక్కదిక్కునుండియు “ప్రతాపుర” దొక్కదిక్కు నుండియు నొకప్పుడును వైచిత్త్యముగ వచ్చి యిరువురుదానిపైకరముపెరియనది చచ్చివడును. వారిరువురునుమీరించి]

సుక్త:— సోదరా! ఈప్పుగంటు నాచేజంపబడినది కావునదీనినిగీచుటవలదు. ఇది నాసొమ్ము నీదికాదు

ప్రతాపుర:— సుక్తా! ఏమిమాటలాడెదవు? దూరమునుండి నేనీప్పుగమునుగని దానివెంబడించి యీ నాశరమునకు జంపిరదానిని నీవునోచుటతగవు. ఇది నీప్పుగమునాదు.

సుక్త:— ప్రతాపా! నీవేమిమాటలాడెదవు? సోదరోనోనియన్న వ్యక్తివోతమును నేగని యునికొల్పి లేచి వెంబడివటుగిది యీనాశరమునకు జంపినదానిని నీవుకోరుటభగ్నమునాదు. రా ఇధర్మములు జక్కగనడిపెదనని నీవాదినకుడి యీ రీతిగానా నీవునడుపుదువు?

ప్రతాపసింగు:— సుక్తా! నీవు మితిమింది మాటలాడకు. అధికప్రసంగివిగాకు. రాజుననుసేనధర్మము నలుపుదువని యొన్నిటియూ? అధికములాడెదనని తలంచితియో?

సుక్త:— ప్రతాపా! ఎన్న నేల! తలవనేల! రాజయినమాత్రా న సహజగుణంబులుపోవునా?

ప్రతాప:— జీరీ! పొగురపోతా! హెచ్చరిక. తరతమంబులు చెలిసెలుకుము. మీజీవోకత్తిరిపని నీకర ముదలిగెన.

సుక్త:— ప్రతాపా! ఎంతటిపోటుమానినైతివి? నీకరమునకుగలవాడి నాశరమునకులేదా? నీకరమునా శరదాలకుమీటినదయ్యా?

ప్రతాప:— అటులయిన నిలుపుము. నీక్రొవ్యదంచెద.

(అనుచునిరువురికత్తిరేమిని నిలుకరు)

రామభట్టు:— (సరభనముగవచ్చి నడుమనిలిచి) హా హా. వలదు వలదు.

చ. వలదింక బోరుచాలు నలవంతలు చేకలు సోదరుల్ వృథా
కలహముఁజెంప రాజ్యమునంగలుచుపద్రుఁకోటి వెల్లుగా
చలము బలమ్ముఁ జూపంగను శత్రువులక గట్టవైరె! మీకునీ
కలఁతలుచెల్లునే! యొకమృగంబునకె హితమాలించుచి.

ప్రతాపా! సోదరులొ యుద్ధంబు నమృతముగాదు (సుప్తంబాది) సుక్తా! జీవినమ్ము తమా? హితమా? రాజాధిక్కిరించి పలుకుటధర్మమా? ఇదిద్రోహకన్యకాచో

సుక్త:—ఓరి! సిద్ధిబ్రాహ్మణుడా! సోదరులస్వాధ్యాయముననుసరించి ప్రవేశించకు. అర్జునునిలవకువదలుము.
వానిపొగరడకు నజకుసం దలను.

శ్రీరామ:— బ్రాహ్మణోత్తమా! పూజనీయుడవై యీపాగురుఁడోతు బోలికలపోయెదవు? వదలి
నీ దారినివు బొమ్ము.

(అనుచు మరలవాలెత్తుదురు.)

రామభట్టు:— రాజోత్తమా! రాజకుమారా! ఈ శ్రీయగ్ధంబు నేగనగులఁజూడఁజాలను. నను ధిక్క
రించిమీరు యర్జునాదరించితివేని యీనాశవముకైనిలిచి సంగర మొనర్చుచి
(అనుచువిడిచివలె పీలి యెదిపైబొడచుకొనును.)

శ్రీరామ:— హా హా. బ్రాహ్మణోత్తమా! పలకు. భుజివీరవత్స పుడు (అనుచు, బ్రాహ్మణుఁడు మర
లబొడిచిపోని కిందఁబడును.)

హా హా. పాపము సాసము. బ్రాహ్మణహంతకులకడ నైతిని.

(శ్రీరామని బాముంబుచేరుచు.)

(సుక్తునింజారి) ఓరి! పాపాత్మా! ఎంతటి పాతకంబుచేసి నన్నుఁజేసితివి.

ఉ. భూపతియైన నన్నుఁ బరివ్రాజితం డంచుఁదలంపకీవునా
నాపరిభ్రాషణంబు లనునన్యఁగ నాడుచునువ్వఁజేసి, యీ
తాపనవర్య చావునకుదారినిఁ బూజితివక్కటా! మహా
పాపము నీకతంబునను బ్రాప్తిరెఁ బ్రోల్విడి వెల్లుమాయిత.

ఓరి! సుప్తా! నీనిందుండఁజను. నానోల్కడలిపొమ్ము నాపురమునందుండినచో ననేక
కలహంబులకుఁ జారణంబగును. దానిమండి రాశ్యమునకు వాఙ్గలుగును. వీవేకతయిన
వైననాభోంబుఁ జొరకు. హెచ్చరిక.

సుక్త:—శ్రీరామా! భూమిపాలుండ నే ననుచు గర్వించిపలుకకు.

ఉ. మాటలు మూఁగంబులయి మానససీమను గ్రుచ్చుఁగావునకో
మాటికిమాటికీ బురము మానుచుఁబొమ్మని పల్కఁబోలునే!
నేటికినీకు నాకుఁగల సెయ్య ముత్రితెను వైరులైతి మీ
నాటికి మాటలేలయెక నాచునునీదును నేఁదునీచెడిత.

శ్రీరామా! ఘంచించి. నేఁబురము వెడలివెళ్లెవ. ఈ పురమున నీ వెటులుండెదవో చూచెద
కాలమువచ్చినపుడీ మాటదలంచికొనియెదవు.

(అనుచు నిష్క్రమించును.)

శ్రీరామ:—భటులారా! ఈ శరణస్కారంబున దుండరిన కర్మమొనరించి మీరుఁబడు.

(సంతోషంబు నొందును.)

భటులు:—(శరణునై తిక్కినచుండ బ్రాహ్మణుఁ డేచి) ఓరి! దురాత్ములారా! నన్నేలయంటితిరి?
సోదరులపోరుమాన్ముటకై వీడివారుఁడెట్లైఁ బోవించితిని యీవీరిబంగఁబట్టికొని పడి
యొంటిని. అంతయునేఁ జెప్పితినిని తెలిసికరాదుమి? బ్రాహ్మణుఁడగు చక్రుపా? రండు

సంతోషించుచు

[నిష్క్రమించును]

ప్రతాపాగ్బరీయము

చతుర్థాంకము - ప్రథమఁగము.

అ క్ష రు న గ రు.

నారోజాబాజారు - నవరాత్రోత్సవము.

అక్షరుభాషలు (జోడుబి - చిక్కతాయి) - హిందూరాజుల భాగ్యలు

(సుందరాంబ - సౌభాగ్యవతి - మంగళాంబ - ప్రతాపవతి.)

(బాబారువీధిలో నాడువార నేకవినోదపస్తువులమ్ము చుందురు

రాజస్త్రీలువానినిఁ జూచుచునాటపాటలఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుందురు)

(పిదప సుందరాంబ - ప్రతాపవతి యిరువురుడప్పులోలోగానేవెళ్ళిపోదురు.)

సుందరాంబ.— [దూరమున నలిచి] [స్వగతము] దీసిమగని యభిమానముఁ బెగట్టా సమయమిది. నేఁనన్ని సయిపాయంబు సుఖంబయ్యెను. నా చెంబు సౌభాగ్యవతి, మంగళాంబ, జో... బీ మొదలగువారు నాకనుసన్న నెఱింగి యెవారిఁజెలుపక వెళ్లిపోయిరి. ఆ ప్రతాపవతి నాచేరిదొలకెను. హా! హా! నే నక్కసుపాదుషాగానికి లోబడి మానము నమ్మి సామ్యులాస్థించిరినని నా బాప పృథ్వీరాజు నా మగనిని హేళనమునీయుచున్న వాఁడట మూలిపై మీసలెమాయెనని తిన్నెరించుచున్నవాఁడట. ఈనాడీ ప్రతాపవతిని పాదుషాగానికి జేక్కులాగొర్చి నా బా.మర్యాదదీసెనె. అదే కూటివారందఱ మైలిమేనిఁ బరిస్పర పరిహాసంబులకు మార్గ ముండదు. అదియునుఁగాక మీనార్ రాజు సుతయును దురభిమానాబీ ప్రతాపవతికి చాలుగనున్నది. దీసిగర్వంబణచకతెన్న. ప్రతాపవతి నాదిక్కునెచ్చుచున్నది. ఊరకయిందెవ.

ప్రతాపవతి:—ఏమివనినె. ఊరకనిలిచిరినీ? నినోదములు చూడడమాయెనా?

సుందరాంబ:—ఏమిఁ నోదములుపోవే. నా కాళ్లతీయుచున్నయవి. నీకేమియనుచానవు. నూతనవిషయంబనినఁ దగువుమఱగువు.

ప్రతాపవతి:—నీ పరిహాసంబునకుఁ గొదవలేదు. మానమంగళాంబ మొదలగువారు కానరాదు. ఎచట పోయిరి?

నుందరాంబ:—ఏమీ! అచటలేరా? [అగ్గి వెళ్ళి] అయ్యో! ఎంతటిదొంగలేవారు? మాకుఁదెచ్చక
చేయక వెళ్లిపోయినారు. మోసగత్తెను.

ప్రతాపవతి:—వది నే! ప్రాద్దానది మనముపోవుదమునము.

నుందరాంబ:—మచిదమ్మా పోవదమురమ్ము. ఈ నగరు చక్కబొబముకొంటులెరున్నది. ఏదిక్కునుండి
వెలివెడలవలెనో తెలియదు. ఇదియదారికావోలు. పోయినతొన నేనటులనే
పోయినది.

[అనుచు నవ్వుదాసినఁ దిలికికొనిపోవుచు.]

(అంగళ్లవారు తమయంగళ్లుమూయుదురు.)

[నిష్క్రమము.]

ద్వి తీ య గ ం గ ము.

అ గ్గ రు గ్గ హ ము.

అక్కరు - ప్రతాపవతి - నుందరాంబ.

నుందరాంబ:—ప్రతాప తీ! మేము వారితోతిమి కావోలు పాదుషాగారి గృహమిది. ఇటునుండెటు
వెడలవలెనో తెలియదు.

ప్రతాపవతి:—(భీతినభి:యించుచు) వది నే! మనగతియిది? ఎవ నైనను దారియడ్చి తెలిసికొనుము.

నుందరాంబ:—ఇచటనెవరునులేరే! అదిక్కఱవోయి చూడెద.

(అనుచు నిష్క్రమించును)

(అక్కరు ప్రవేశము)

(అక్కరునుఁజూచి) వది నే వది నే [అనియిడుచును]

అక్కరు:—నుందరీ!

గీ. వది నె వది నె యనుచు వాచఱచెరవేల?

వది నె యెవరునీరు? వాడయెద్ది?

పురుషుఁడెందునీకు? బువు బుణి! నీవేల

కలఁతఁ జెందియిడుట నిలిచినావు?

భామా' భీతివలన. నేనుపాదుషను. రాజ్యమేలువాడను. సద్భక్తిగఱా మాటలకు ఇమలి
దుము.

ప్రతాపవతి:— [భీతినభి:నయించు]

చ. భరణిప! పృథ్విరాజునకు దారను నేనపరాత్ర సంభ్రమం

భరయంగ నచ్చివేడుకల నన్నెరువందగఁ జూచుచుండ, నా

సరిచెలులెట్లు నన్ను విడి చయ్యనవెల్లరి వెళ్ళదారి నే
సరయకయిందుఁ జేరితిని యక్కట! వెల్వెనుదారి యెద్దియో!

అక్కరు:—మనగజయానా! నీవది నె యెందు?

ప్రతాపవతి:—భూమిపాలా! నావది నె సుందరాంబ. దారిజాపువారి నెవనైనఁ బిలిచినివచ్చెద
నని పోయి రాకనిలిచెను.

అక్కరు:—వారిజాతీ! దారిజాపువారిని పిలిచినిరాను నీవది నె పోయెనా? మంచిపనిచేసెను. సారసా
ననా! నీపేరేమి?

ప్రతాపవతి:—పురుషవర్యా! నాపేరు ప్రతాపవతి.

అక్కరు:—మదవతి! నీవు ప్రతాపవతివికావున నే ప్రతాపవంశులకుఁ దగినదానవు. యావంశులకుఁ బ్రతాప
వతివి. నిజము. కుందరవనా! సౌందర్యాతిశయమున నీవు రెండవపద్మినివనిని, విన్నెందుఁ
జాడనగునోయని కుందుచుంటిని. దైవమాయ దురూహ్యంబు. ఏప్రయత్నములేకనే నా
యింట నిన్నుఁ దెచ్చినిలిపెను. మందలూనా! ఈ రాత్రి నీకొడుగి, మడిమిని ప్రాతఃకాలం
బున నీవతిగృహంబుఁ జేరుము. భీతిలవలదు. పాదుపాయింటుంటినిని నీవతి నిన్నేమిశిక్షిం
పడు. నీకిచట నేకొదవయునుండదు.

ప్రతాపవతి:— భూమిపాలా! నేనిందుండేయెడగినదేమి?

అక్కరు:— ఉదరాజముఖే! నేనుడువ నేల?

ఉ. ఇంతిరో! యేమిచూటలివి? యేమనియుత్తర మేనొసంగుదుకా?
గాంతరో! సర్వగుణ్యుచుఁ గానని రితి నటించువారి కే
నెంతటివాడఁ డెల్వెగను? హెచ్చగు ప్రాధవునీ వెఱుంగవే
కంతునిమర్త శాస్త్రములు? కామిని! నోటవచింపఁ బాలునే?

మానినీ! ఇదిమానసగ్రాహ్యంబులు. నోటవచింపఁదగినవికావు.

ప్రతాపవతి:— భూపాలా! ఇపుడుగదా నీమనంబుఁ దెలిసితి.

ఉ. మానవనాథ! నీవిటుల మానుషకృత్యము లాచరింపఁగాఁ
బూనుటధర్మమే? యఖిలభూతలమేలెడు పాదుపాయిటులో
హీనులధంగి మానినుల యిల్వడిఁబాపుట పుణ్యకర్తమే?
మానుమ యిట్టిచేతలకు మానసమొప్పదు నిన్ను వేఁచెనా?

ఉర్విపాలా! సర్వధర్మ శాస్త్రుఁడవఁజుండవు. సర్వమతరక్షకుఁడవు. సర్వదుష్కర్మశిక్షకుఁ
డవు నీటులాచరింపనగునా? ఇది నీకు మేఁగునా? బసవాదుచింతించరా? కాఁవాదునగరా?
ఇఁకముందునీచరిత్రము వ్రాయువారేమనియోచుష్కర్మోదలము వ్రాయఁగలదు? ఒక జేర్గ

అక్షమాని చరిత్రవ్రాయవారీవారైత్రాయకమానినను, చరమచరిత్రకారులెల మానుదురు.
ఇది నీకుగల్గితి ముగాదా? వలదు వలదీ దుర్మదత.

అక్కరు:— నీరజాననా! నీవదనములన్నియును నిజములేను. అయిననయివహ్యసార్వంబులగునుగాని
యావనులాచరంపనలనికానివి.

చం. సుదతుల నేకతంబునను నొచ్చిన యావనులెన్ని ధర్మముల్
బడిలముగాను నేర్చినను బాయగఁ జాలఁడు మారునాజ్ఞకుఁ
బదులివనేరఁ దీధగను పక్షెలుబల్కెడు ప్రాజ్ఞులెంతతో,
యదచుగన్గుగలేక యధికార్తినిఁ గుందుచు నుండు రెత్తటిక.

మానినీ! మారహర్షములనినూక్షములు. ఎన్నినంబులనుండియో నినుఁ గన్ములాఁగని
రతిసుఖమందవగెనని, వెఱిపేరికొనఁజాలక, మనమున నిలుపఁజాలక సమయము దొరకక
తహతహతుడుమంచిని. కుండయానా! చూచితినియూ, మనమహిమ. ఈమహినిగల మహా
రాజులను మహాపరమారులను నానా ముఁ జయించిననేనేమారునకు నోడితినిన నీతరుఁ కది
సాధ్యమా? విషయములకు జయించివచ్చాడు మహిలోలేడు. ఈవిషయమున మాటలిఁగఁ
జాలు. రమ్మరతిసుఖాంబుధిని మునిగిలేలుదము. వృథాకాలముగడపనేలి

(అనుచునమీపిండును.)

పతాచవతి:— ధరణిపాల! వానరసకురాకు నే బల్కెతను. మానమేనాకుధనము

ఉ. మానవనాచులక గెలిచి మాన్యుఁడనైతిసటంచు గర్వముఁ
బూనితివేమొ? ఇ? పువ్రణలుల శూరతయెన్నఁదనియుఁ
గానవుగా? సతీమణులు శౌరవపుత్తిని మాన సంపదక
మానస మందిరంబునను మానుగను తుర గోచరంబుగక.

మానవనాథా! మనిచులబల్కొనుట మన్యాదగాదు. అందుండి నీవందుఫలమేమియ
లేదు. కారీరబలము పురుషుల హెచ్చుగతున్నను వారికిఁ బానాధయమంతకంటె హెచ్చుగ
నుండును. స్త్రీలకు దేహబలము లేక మున్నను మానసబలంబుర్యధికంబుగనందును. మానహీ
నతఁగనినప్రాణమొక ప్రాణముగ వారు దలంతురు. సకలరాజాధిరాజాపు నీవనినీమన్ననలంద
మాన హీనలుగఁబడు నీయశక్తివారు దొరకినఁ జాలునని తమమానప్రాణాధనములు
నీ కిచ్చుగియు. అక్కతంబున నలిపిలందఱివారేయనినీతి తలంచితి కాదోలు. నేనట్టి
వాననుగాను. నన్యుచెవకకు.

అక్కరు:— ఇదీ! నేనుచెనకలెనా?

చం. వెనకఁగనేల నేచునిను! చేడియ! నన్నును నిన్ను నెక్కమై
చెన కదు వాఁడొకండు మనచిత్తమునరదు వనించు నెత్తటిక
మనమున బాధలక బెలులుమ్రగుచునైన సహించియుండు రా
వనటలునైపులేక మగవాండ్రు నమోయను వారుస్త్రీలకుక.

మానసి! పురుషులు విషమాధీశులు స్త్రీలువిషయాతికలనితలఁచకుఁ జూరఁబడుమానమున
మనసిజాఁడు వఁచిదిబాధించుచుండును. స్త్రీలమానము వశనమానముకొలుస మనసిజా
శరములకు ప్రసిద్ధునను వెలిపడక సహించియుండురు. పురుషులమానమెంతి కోడులము
గావునఁ దత్సరములకుఁ దాళఁజాలక తరుణుఁ పాదసేవనమైనఁజేయఁ నముకట్టి వారియను
గ్రహపాత్రులగుదురు. వారిచాక్షి' ఈ మాటలచేఁ బ్రోద్బులుచ్చనేల? రమ్మ. శయ్యా
గృహంబుఁజేకుదుము. నీవేమనినను నిన్ను నేదల? [అనుడు మరలసమీపించును.]

ప్రతాపవతి:—భీ. పురుషాధమా! నన్నంటరాకు. దూరమునకుండుము. రాజావని నే మెత్తఁగమాట
లాడిన నవనీకు సిద్ధింపవు.

చా. అతిబలసంగతికా ఓరిలి నాజినిఁ గెల్చిన రీతిఁ జూచితే
యతివలఁగెల్వ? జాలుదురహంకృతి యోపురుషాధమా! యిక్కో
మతిఁగనిమూఢ్యతకో మనుమ! మానిసులకా మరియాదఁ జూడుమా!
సంకులిల మానసంగమును చావనియెన్ను దురంతు నెన్ను మా!
ఓరీ! మనినా! వలను. నా సరసకరాకు నన్నంటకు. కారానిసాహసమునకు ననుచింపకు.
నీచాఁగనీవు ముద్దిఁజెచ్చుకొనిరామ్ము. నా హితమువినుము.

అక్కరు:—మహిళాలరామా! నీ హితమునాకువలదు.

చా. మహిని జయించు నకృతమానిని కోడెనసంగ నవ్వరే!
సహజమే చేతఁజిక్కురుచి సారవదార్థము నుజ్జగింపఁగా!
అహిసమనేరే! చాలునిఁక సంగజకేళికిరమ్మ వైళమే
మహితసుఖిన్లు లరదమనుమా! మహిసాలుగయాళిపాత్రవై.
అలసగమనా? అలస్యంబుఁ దాళఁజాల. నిన్నునదల.

(అనుడుఁ జెరుంగబట్టును.)

ప్రతాపవతి:—(కొనసెత్తెచి విడివారెత్రిజాచి యిక్కరువెనుకకు జరుగును.)

శా. రారమ్మా! యిటురమ్మ ముందటికి నీరాబాధి రాజత్వముకా
రారమ్మా! కనిపించి కీర్తిగనుమా! రమ్మా! నినుకొ జంపుటల్
నేరమ్మా! యటులేల పోయెదవు? కానీ వచ్చెదకనేనె నీ
బీరమ్మకొ వెలిపుచ్చుమా! కలననిర్భీతికా ననుకొ గెల్చుమా!

ధరణీచాలా! దూరముతోయెకతల? సమీపమునకరమ్ము. నీ కృపాగంధెత్తుము? సంగర
మొనర్చుము? ననునీవుజంపిన నా మానముఁగాపాడినవాఁడవు నీ దీగుమవు. విజ్ఞునేఁ
జంపిసహో నీయట్టిదురాత్మకునిఁబాపి యీ ధారణఁ జాపాడినదాన నేనగుదును. లెంతు
జేతుముగలదు. అలస్యమేల? రమ్మ. అలోచనావదుఁడైతివేల? ఆచ్యవతి నిలిచితివేల?

అక్కరు:—నరీమణి! నీవుసోడితి [తిరుగుఁజోడించి.]

చా. నువతిరొ! దోర్బంబున వసుంధరకట్ల జయించి పాడుమా
పదవినిపొచ్చి సర్వభువిపాలుర సానోదనేన సుంభతికా

మనమనీ యహ్వ మహిమఃకున గెల్చితివునన్ను నె.

మృదినిడ నునుమా! నలినమూల శిరోమణివై సుఖోన్నతిఁ.

భామా! ఇంక నే బ్రత్యక్షముఖముం జూడదు. అయ్యో! నాచరిత్రకెంతటి కళంకంబుగలిగెనునీ నీ ప్రత్యక్షుడే ప్రాశస్త్యంబుగలిగెను. సతమణి! నీవు సహజవలీవ్రతవు. నిన్నుఁ జెనఁ జేచాడెనై లలి.

ప్రతాపవతి:—భూమిపాల! పశ్చిత్తావంబు మానస పాశువ్యయురకు గారమునఁ గావున నిన్నీ పాతకంబుండు. ధరణిపాల! నే బోలెను. నాకు దాగఁజూప నెవ వైనఁజచ్చెము.

అక్కరు:—ఎవరేలి? నీపాతివ్రత్యము కు బంటునై నే నే చెప్పెద.

[ఆమచు దారిఁజూపి నిష్క్రమించును.]

[సుందరాంబ ప్రవేశము.]

సుందరాంబ:—[ప్రతాపవతింజూచి] అయ్యో! ఏమిగ కేయిది? పచ్చినదారి మరలఁగనుట కష్టమై ఁది. నిన్ను వదిలివచ్చి మరల నిన్ను వదలినచోటుఁ గనలేనై లలి.

ప్రతాపవతి:—అవునమ్మా! నందులుగొందులు గనుటకష్టము. పాపము నాకుఁ గాను చాలకష్టపడితిని. వనినే! నీవు మరల నడవఁజాలవు. రాజు గొప్పహంబున రాత్రియిండి ప్రాతఃకాలంబు నసెరమ్మ. నాకేమిభయములేదు. నేనొంటరిగఁబోయెద.

సుందరాంబ:—రాజు గొప్పబిల్వ! నాకేమిపని? నేనునీ విలపింపచ్చెద.

[నిష్క్రమించును.]

తృ తీ య ర ం గ ము.

పాదుషాగారి యంశ్ఠానము.

అక్కరు - రాజామూర్తి - బై ముల్లు - పృథ్వీరాజు - బై రాం - బీరుమల్లు.

అక్కరు:—బై రాంగారూ! ఈ భక్తశయంబునందలి యాశ్వుల నాశ్వుకృష్ణంబు లనేకంబులొనరించుచున్నవారు. అందున ముఖ్యమైనది సజీవ స్త్రీ మృతి. దాని నిలుపువలయు ప నాళ్ల యొసంగినారా?

బై రాం:—మహావ్రథూ! అట్టి ప్రాశస్త్యంబునకు సాహాయ్యపడినవారికి మరణదండనయని యాళ్ల యిచ్చినానా?

బీరుమల్లు:—ఓహూ! అటులనా? భర్తనెట్లు భార్యయైతే చచ్చుచుండెను. ఇతడు తను యాళ్ల చొప్పున భర్తనెట్లు నత్తబంధువులు పురోహితులు చావలసివచ్చెను. తాగుగనున్నది.

అక్కరు:—మిది బీరుమల్! అటులమాటలాడెవు?

బీరుమల్లు:—మహావ్రథూ! మీయాళ్లరీతి “సతి” యనునది నిలువదుగాని మిగతవారి చిరినిక మగతు.

అక్కరు:—బీరుమల్! నీనిలువదా? నిలువదా? భూచిత ఎటునిలువదో?

బీరుమల్లు:—మహావ్రథూ! తన్ను బుండినవారింట్లు జూడవలెను. ఇంతకంటెను దాము మిగిలెను? యాళ్ల యొసంగింబుండిన తాగుగనుండెను.

అక్కరు:—అనియేమి?

వీరుబల్లు:—మహాప్రభూ! వీమియ లేదు. పశులులేని సతలంకలు నిష్టాన సోమము స్వేచ్ఛగనుండి విష్ట పాపల నందఁగుంని యాత్మనిదవలెను. ఇందునఁ గత్తమేమియ లేదు. మానవధర్మశాస్త్రములో బీచపాపాన్య న్యాయముననింపఁబడినది. పృథి మీ పశుశాస్త్రమురీతి ప్రేతము: కుఁ బ్రాధాన్యము కలిగించిన జాలును.

అక్కరు:—వీరుబల్లు! పశులులేని సమలకు దీర్ఘపాపలేల కలుగురును?

వీరుబల్లు:—మహాప్రభూ! ఈ శారీ ము విషయములకు లోబడినది. అందున బుద్ధిమంతులకుఁ బెను స్త్రీలకుఁ బాంచల్యంబుపొచ్చు.

అక్కరు:—అటులుండినచో సమలు మరల పశులనుబోంతును.

వీరుబల్లు:—ఇది మఱి దాగుగను న్నది. దివవా వివాహముఁ గా సగునట: దా మీ తాత్పర్యము.

అక్కరు:— కానగును. అందు లెప్పుమి? సమలుచిరజీవనము పశులు మరల సమలనుజేకొనరా? అదేవ్యాయమేనగును.

వీరుబల్లు:— మహాప్రభూ! న్యాయము న్ని గుఁ నిటులనే యేర్పడినఁ జక్క గనుండును.

అక్కరు:— వీరుబల్లు! నీమధిఁ బ్రసంగములుచాలిం.

(భాగభాగ రైవల్లులకుఁ దేకము.)

భాగభాగ:— మహాప్రభూ! పందసంబలు

రైవల్లు:— భూలోకదేవలదా! పందసంబలు

అక్కరు:— నేనాధిపతులారా! మీఁప్పగించిన కార్యంబులెల్లఁ జక్కఁదెట్టి చ్చితిరా?

రైవల్లు:— మహాప్రభూ! తమయఃనతిమిటి నడిచిన బూండి బిక్కనిమిర్ రాజులెల్ల జయించి వారి రాజ్యంబులనుండి కప్పములు గొనవచ్చిని.

అక్కరు:— అట్టిదికి దా నీవ్రతాపము.

రైవల్లు:— మహాప్రభూ! వచ్చుదానిమిహార్ దేశప్రభువగు ప్రతాపని బాధమాత్రమునే నైష నసాధ్యమయ్యెను.

అక్కరు:— పసి! వాఁడునీకేమొనర్చెను.

రైవల్లు:— కొండసీమలలోఁ జేరికొని యున్నది గుఁ కు మొక్కలిడు లాగొనర్చెను.

అక్కరు:— యాధమున మీకుఁబయించెనా?

రైవల్లు:— యాధమున మాటయలేదు. కొండపై బనులకు నిండెడిన న: కు చూబలమునకు బాధరెన్నయిమాకైనను. వానిబలము కొఁసులబడె: గొండలునిండి, పాదుషాకొక పానుణము రైవల్లుకొక తాయి, వారిబలమున కొకళిలయిని కేకలుజేయుదు బాలివానఁగుఁజిపిందిరి. షర్వముస్వదలి ప్రాణమునవచ్చుట దుర్లభమయ్యెను.

అక్కరు:— (కొపమున). అదురాత్మకుఁడు ప్రతాపుడచట నుండెనా?

రైవల్లు:— ప్రభూ! వాఁడడచట నడలేదు.

అక్కరు:— (రాజామాకొనునబాది) బావా! నిక్షిణసాంద్రాస్థానమునకు నీవుబోయివనవి యేమామెను?

రాజామాకొ:— పాదుషాగారు! నెమ సోలాపుఁమునకు వెల్లియచటఁగలిగిన కలకాములన్నియు నగఁది

చునరాశ్యాభివృద్ధికేదగినమేర్పాటులు సలిపి కులం వచ్చుమాన్దంబున నాయాచార
మిత్రుని ప్రతాపునిజాడవతెనని యపేక్షకలిగెను. దానికై నేనానికి వ్రాసిరిని. ఈ
యత్రుమున మేమిరువురముగూడి ముచ్చటించిరిమి. ఆ హా! విదవ జరిగినవృత్తాంతం
బవమానకరంబు గావుననే నీ సభలో నుపవహలము.

అక్కయ:—తాతా! నీకయిన యవమానంబు నాకుఁగావా? ఆనియెమి? తెలుపుము?
రాజామాక:— మహాప్రభూ!

మ. భరమే తెల్వంగ వానిగర్వము! కులభ్రష్టుండ నేనన్ను హా!
విరసాలాపములాడి పక్షికిని దానిందండఁగా రాడయ్యే
బరిహార్యం బవిలిభక్షణకుఁ దానంబైన చోటంచు నా
ధరద్రోవ్విచుచు మంత్రపూత జలము దాఁజల్లె సంతపింపి.
మహాప్రభూ! ఇట్టిపరిధవ సమాచారంజేమని తెలుపఁగలను.

అక్కయ:—హా, హా. అంతటియవమానంబు వాఁడొనర్చెవా?

మ. అదిరా! యెంతటిచౌష్ఠ్య మాఖిలుఁడు నిన్నారీతిధంగించి దు
ర్బదదుర్గర్వ పరితవృత్తినినినుకొ మాటాడెఁగా! బావురే!
కుదురైవాని శిరంబుపైనిలిచెఁగా కొండాదు ధర్మంబు! నీ
వదరదోలక యట్టైఁల్పితివిగా యామాటలాటించియుక.
(అదురాశ్చర్యం బట్టిఁటి లేకయూక వచ్చిపరిమోపికి హెచ్చు).

పృథ్వీరాజ:—[లేచి] మహాప్రభూ! కామింతిటి కింకవహించు దగినవిషయమిదికాదు. ఆ ప్రత
తదాద్యుల శుద్ధసర్వంబులంబించినవాఁడు.

మ. వలదాయాద్యుల కాచ్యధర్మమవ నీసాలా! యకర్తవ్యమంక
గలజాయెందోక పేని! వేటువలంపక గానేల! నీబావయై
చెలియైసీవిడు నన్న మీసృపతి భక్షింపకామతికొ బూనునే!
కులమర్యాదలు బాయఁగానగునె! నీకోపంబు చాలింపుచూ.
మహాప్రభూ! ఎదిరించిమాటలాడితెనని వాఁడె గోపంబువలదు. యధ ర్థస్థితి పరికితిని.

అక్కయ:—పృథ్వీరాజా! కాంధవ్య బలంబున నీవెల్లడుఁ బ్రతాపుని పక్షిమవ లించి మాటలాడుచుం
డుత ఇన్నిదినంబులవలకు వ్యాధిపయము నెనుపేక్షచేసిన ఫలమిట్లడచుధరించితిమి. ఇంక
బహువిధము. [రాజామాకానుమతించి] బావా!

చ. విమలచరిత్రుఁడీవు పటువికను శాలివిగాన నానితోఁ
దుములమొనర్చి నేర్పునను దుండిగుగెల్చి మదీయసన్నిధా
నమునకు వానిఁడెత్తువని నచ్చినవాఁడను మాసలీముతో
నమిలేబలంబు తోఁజనుమ! యాహవకేళి యొనర్చుమానడిక.

తాతా! నీనా గర్వాగేనదునిఁబట్టితెచ్చి నాన్న భానముననిలపునలకు నాకుమఖిముగ నిద్ర
చట్టుడు. మఱియొకటిమఱుతి. ఇంటిబొంగుబట్ట నింటివాఁడేకావలదుగాన, మన
మత్తకు నేనాధిపత్యంబుచ్చి వానిని నీ వెంటఁగొనిపోమ్ము. సామంతోఁటిత్వ మిగలెయంపా
యెంబులన్నియునీ యిష్టానుసారంబు బ్రయోగింపుము. భామ్మ. నేకామదోయెను.

[నిష్క్రమించును.]

ప్రతాపాద్విరీయము.

వింశిమూర్తిము - ప్రథమరంగము.

“ హుల్లిఘంట ” యుద్ధము.

ప్రతాపునిసేన - అక్కరు సేన.

(ప్రతాపునిసేన కొండలపైనుండి అక్కరు సేనను బాధించుచుండును.

అక్కరుసేన దిక్కుకొకరు పరుగిడుదురు. ప్రతాపుని సలీమునుబట్టిచంపుచుండ హానిసేన మరల గుంపుగూడి ప్రతాపుని బాధింతురు. ప్రతాపుడు చుట్టికొనిన వారినెల్లరినినోపించి మరల రాజానూ మొదలగువారు వెంటబడి రానిలువలేక పలుగిడును. ప్రతాపునిసేన దిక్కుకొకరు చెదరుదురు.)

సలీము:—(పడినవాడులేచి) ఛటులారా! ఆ దురాత్ముడు పలుగిడెను. వానిప్రాణంబున వదలుట మనకుమీముగాదు. మీరెప్పుడో వానివెన్నంటి సజేవునిగఁబట్టితెచ్చిన ముదమందెదను. అటు సాధ్యముకాదేని వానినిదీవ కఠోబరమువై నఁ గొనిరెండు. నేఁ గనులారజూచి సంబోధించెద. వెళ్లుడు. వాఁడొంటరిగఁ బలుగిడుచున్నవాడు. వానిగుట్టుమలనినని. మధ్య మార్గమున భూరిప్రవాహంబున్నది కావున వాడు మీకుదొరగును. వెళ్లుడు.

(ఛటులైదుగురు చిత్తమునుచు బ్రతాపుని వెన్నంటుదురు. అందఱు వెల్లిబోదురు.)

సుత్త:—(స్వగతము) అయ్యో! నా యన్న ప్రతాపుడు నాకెంతటివిరోధియైనను మా క్షత్రియాధి మానంబునుబట్టి మీవారు రాజ్యంబును క్షేమంబున నేలుచున్నవాడు. వానినాశనము క్షత్రియ నామనాశనము. ఆర్యులమతనాశనము. అకటా! ముందువచ్చు తురుష్కప్రభువులందఱిగ్గు రంతటి మంచివారుందురా? నిరంకుశాధికారంబీ తురకలకు నమరసేని వీ రన్యమతమువారికి నిడు సంకటంబులు పచింపనునా? అయ్యో! దేశక్షేమంబునే నాలొచింపవలదా? అకటా! వాడునాసోదరుడే! మేమిరువురొక రల్లిగఁబుంబునబట్టితిమే? చతుష్పదజంతువులకుడైత మంతరికరణంబు మెండుగనుండుననిన నాకునుండదా? ఆలస్యముచేయు గమయముకాదు. ఇప్పుడే వాయువేగమునబోయి వెన్నంటినఛటులనుజంపి నాయన్నను రక్షించెద. అటుచేయు సేని నాబ్రతుకు వ్యర్థమగును.

(అనుచు బ్రతాపునివెన్నంటిన ఛటులను జిక్కినవారినిఁ జిక్కినటులఁజంపి ప్రతాపుని వెన్నంటి తాబోవును.)

(నిష్క్రమము.)

శ్రీ సీతా నగళము.

అశ్వము,

ప్రతాప - సుక్త.

ప్రతాప:—మందొక యడుగై నడచును.

ఉ. కాయముకంటె గాయనములు; గాలువల్లెరుద్దరంబుపాతె; సక
బాయకవెంబడించె రిపుసాళి; శరీరముతాతె; సక్కడూ!

యాయదనాధముల్ ప్రబలి కావలి; యేమననన్నీ? నైవమా!

హేయముగాదె నభయము? నొంకకునోర్తున మేననుడియుక్క?

హా. హా. త్రియకులొప్పునఁబాసి, యావ్యక్తాన్నిదంబునకై యశేకయుద్ధము
లొనర్చి పాశకీకూటాంతర్యోని ప్రతాప్రదీనానందమున దైవలకు వెన్నఁజూపఁచి
వచ్చెనుగదా? ఏమిగేయుమనె పుట్టిననుడి చీమలువెదనింటలు లోకంబందెనను పొదుపి
వంతునున్న వాఁడు. నానేన యుక్తమగుచున్నాను. నీమలునానివా రెవరున్నా? లకెవ్వరి
కుంకలనేవకు నిగ్గు. బాల్మణిమూంబు మామన. పండుమెదెది. ఇంద్రులొక పండుమెదెది
బోరుచున్న నా ప్రేమగుడింక కల్పించునకు దగ్గు

మ. కులమర్హము గౌరవంబునకు! బోల్మణి. భూస్థవర్షుల
చెవిమోజేసిరి పాదునాధిపతిగో నమంబులంచెన్న నీ
కులహంక్రియ నయఁడు బిడ్డలనయో పంపేరంగొనిచ్చి రా
కులహంక్రియ గలయో ననాతన విధిల గూలయశం బాఱుగక.

ఇప్రదేమనొని నేమిప్రయోజనము? ఏమిగేయుచును? (దూకుఁజూచి) ఏదీ నన్ను వెం
బడించువారు? వెతుకనిదిరేల? (మరలఁజూచి) ఎడఁదొయొకఁడు పట్టుకొనెడు చున్న
వాఁడు. నేనెందుదాగుదును? బకనితోనైన యుద్ధమొనర్చుటకు నాకుఁద్రాణలేదాయెనే?
వాఁడునన్ను బట్టుకొను చచ్చినవాఁడని తోచెడు. నాకుసహాయముగ నొకఁడైనందు
లేదాయెగా? హా, హా, వాఁడుననునిలచుచున్నవాఁడే? ఏమిగేయుదు ఎందుదాగుదు.
అయ్యో! సమీపించెనే? హా! చేతవాలున్న త్రియఁడు తనప్రాణంబూరక వైరిచేతునా
నిడునా? కానిమ్మ దానిమ్మ చూడెద. (ఆనుచుగత్తినిరేలఁ బూనును.)

సుక్త:—[వచ్చి] అన్నా! ప్రతాపా! నేనీసోదరుడను. సుక్తను.

[ప్రతాపఁడు కొంగలించుకొని కొంతకాల మూరకయుండి]

ప్రతాపఁడు:—తమ్ముడా! ఏన్నిదినంబులకు నిన్నుఁజూచితివి? సుక్త! ఎంతటికష్ట కాలంబునా కొనవె
ను? సోదరా! నీచిరటికి నేలవచ్చితివి? నన్ను వెంబడించినవారిలో నీవాకడవా?
నన్నుఁబట్టుకొను చచ్చితినియో? ఆకురకమొరకులకుఁబట్టుకొనెను నీకునేదొరకినందు
లకు మురపందిరి; సుక్త; ఆకుచ్చపాశీకులకు నాప్రాణంబునొనెదను. నినువేడికొని
యెద.

సుక్త:— అన్నా! నీటిటుముఖంపడం నన్ను వేలబట్టకు చచ్చినవాడనుగాను.

ఉ. స్తోత్ర! యాదురంబునను సోలుచునీవిట్లు పాఱజూచి యా
పాదుష సేన వెంబడిలి వట్టిరినుకగొనిపోవ నెన్నఁగా
భేదము నోర్వలేనయితి: గడ్వడు నీకును దోడునీడఁగా
సావరతక వడి న్నెడలి పచ్చిలిసన్న! నిజమృతముమా.

అన్నా! ఏకాంగి యుద్ధమునందు నిన్నులక్షలకొలది పాఠశీకులు జట్టుకొనిన సమయమున నన్ను వారు బంబుమరేమియలి భయపడి నీవు బయ్యిదుటకు దారిఁజేసి యిచ్చిలిసి. నన్ను వెంటబడినవారే వెంటనంటి వానిల్లరిని మృత్యునునజంపిలిసి. ఇదియ న్నావత్తొంతము

బ్రతిపుడు:— (మరల సుక్తానుగొంగొలించుకొని) తమ్ముడా! పట్టికాలంబునవైన నీకునాపైఁ గరుణ పచ్చేనేయని నంతనిందితి. సుక్త! మున్న దానవయుద్ధంబున విన శ్రీరాములకు శిష్యుణ్డను సోదయ్యుపదనలుల నీవునాను సోదయ్యుపజియఁజేయఁజేసి పాఠశీకులీధర త్థాంబమునఁ బాఠముని నలుఁ బట్టుకొనిరించుచుంటిగదా? మామతమువారందఱు స్వమతము వానినిఁ బోలుచుఁయుగావనన్నెదిరింపఁ బ్రయత్నించుచున్నవారు. ఏమి నేయును?

ఉ. నావర! యేమి తెల్పుదును? స్తోత్ర పోషణకర్త శీలుడై
పాదుష పాదసేవనము వట్టుఁబట్టిరి మామతస్థు లి
జేదియుపిస్క! నేనోకడనేమి యొనర్పఁగఁ జాలువాఁడ? న
న్నదరతకే గనుంగొనుచు! యారముమాకుల ముద్ధరింపఁగఁక.

సుక్త:— నీవుచిన్నవాడలగునను నన్ను వేడకొనియె. నీకునారాజ్యము పడుటమనన పదిలెద. ఏటుల నయినమాకులంబుద్ధరింపుము. తుద్రెయభప్పుంబుధాపింపుము. ఆర్యనీలినిలుపుము. సూర్యవంశజులైన మీవారా రాజుల శరీరకృంబకళంకంబు పేరునిలుపుము. సోదరా! ఆలోచింపుము! ఆకృతు ఏరాధిపీడుడనునదిసజము. ఆర్యభర్తృభంగంబు గలిగింపడనునది నాస్తవము. అస్య మతస్థులను తనమతంబులోఁ జేరుమని బలాత్కరింపడనునది సత్యము. ఇదియన్నియును ధనరాజ్యము భద్రముగఁజూపించుటకై పూనినప్రయత్నములని తెలియుము. మనబాలివారికి సొకరిలో నొకరికిఁగలవాములుదెట్టి రాజ్యములు సాధించుచుండు విధమునీవెఱుంగవా? తురకలకు హిందూమతము పారిపై నభిమానముండునా? మనరాజ్యములు సాధించి మన మతముజటిచి మనభూములుగంటికొని, మనకులస్త్రీలనవమానపఱచి మనదేవాలయములను లయమునర్చి తుదకు మనవైద్యులపన్నులు గట్టి మనయిండ్లునుండి వెడలఁగొట్టి నపుడుగదా మనవారికిబుద్ధివచ్చును? అయ్యో! అంతటికాలంబు తటస్థించునేయని కలకాలమునుండి యిహారాత్రములు చింతించుచున్న వాడను. కలలోనైననాకిదియ కలవరింత. నాబలంబునునది. నాగోనయింతయుఁ ది కాకుపడినది. ఆకృతు నేనహస్యభున్నయని. సోదరా! నీవేటులయిన మనకుల ముద్ధరింపుము. తమ్ముడా! నీకువేడకొనియె.

శుక్ర:— ఈ డ్రియవంశమా! సోదర . నామనసవిచారంబంతయింతయోగినుడువఁజాల.

కా. అన్నా! యేమనిలేల్పు వాఁడనకటా! యానాఁడు కోపంబునో
నన్నీవాడిన మాటకున్నినిసి నేనిందుండి వేఁజోయి యె
న్నెన్నోపన్నము లంది వేటుగతిలే కీష్టేంఘనిగొ గొల్పితిక
వన్నెన్వ్యాసియుఁబాసి యుగ్రజునివై వైరంబు సాధించితిక.

అన్నా! ఈ నాశరీరమతిభారము. నాబ్రదుకువ్యర్థము. నేనుడ్రియ కులంబునఁ బుట్టి
దశవఁడనుకాను. నా ప్రాణంబు నీకృపాణమృతము బలియింపు. అయ్యో చిన్నతనంబున
గర్వించి నీతోవాఁడైన కోపమ్మున నెన్నెటలయినఁజంపఁ బగఁబూని యాపాదుపాను
జేరితి. చేరుటయచాలఁ వానికొలుపుననిలిదితి. వానిపక్షమేసాటి కీప్రాణమున వదలనని
వాగ్దానమిచ్చితి. అంతటితోఁదనఁనంతక నీవైయధ్ధమొనర్చవാനఁ బురిగొల్పితి. ఇంతయొ
నరిందితినిగాని యుద్ధమున నీవు ఓడుబాధలనుజూచి యద యేమిపాపమో నామానసము
న్మఁపఁజాలనిదాయె. అపుడుమన మిత్తుగర్భరక్త సంభంధబలము గాస్కరణకువచ్చెను.
కన్నీరుఁగార్చితి. అన్నా అగృహనకు వాగ్దానమిచ్చి యిపుడెటు దానిని మరిల్పినోవుదు?

ప్రతాపఁడు:— (అలాచింది) సోదరా! హరిష్ఠప్రదవంశసంభవతైన మనమన్యతమాదనననా? అన్యత
మహామున దుఃఖంబుచెచ్చు. ఐరసుభిముదక్కించు. అధమాధముఁడైన నన్యతంబునాడ
నగునా? వలదు. నీవాపాదుపావద్దంజేరి సుఖముననుండుము.

శుక్ర:— అన్నా! నీహీనస్థిని జూచిననాకెక సుఖమెచ్చుటనుండ వచ్చును? అయ్యో! ఏమియుఁదోఁ
పడే? అన్నా! నావదిసెయెచ్చటయున్నది? పిల్లవాండ్రెటయున్నవారు?

ప్రతాప:— తమ్ముడా! వారందఱుఁ గోమల్ మియరులోనున్నవారు?

శుక్ర:— అన్నా! చెడితిమి. పాదుపాబలంబులోఁ జాతుర్భాగంబుఁగొని రాజామాఁగోమల్ మియ
రును వశపఱచుకొనుటకై పోయినాడు. చాతుర్భాగబలంబుఁగొని మహాబల్ భాను “ ఉదయ
పురి ” పట్టనుపోయినాడు. కావున అన్నా! నీ కెపుడెందునుక్షేమములేదు. నీవు నాగుఱ్ఱమును
బుచ్చుకొని వాయువేగమనోవేగమునఁబోయి మనవారినందఱిని నచటనుండి పిలిచికొని
“ అరవల్లి ” కొండలలోనుండు భిల్లునాయకుల వల్లెలు జేర్చుము. కాదేని యన్నిటఁజేడు
దువు. రాజామాఁగోమల్ సైన్య గ్రహ్నుడున్నవాఁడు.

ప్రతాప:— శుక్రా! ఇట్టిదురవస్థలోనాపాలిచైవమీవని నేడలఁచెద. తమ్ముడా! నీయట్టియావద్దాంధ
పుని తమ్ముని నేనెటుమరవఁగలను. అయ్యో! శుక్రా! నిన్నువదలి నేనెటుపోగలను?
(ఒకరొకరుకొంగలించుకొందురు).

శుక్ర:— అన్నా! ఆలస్యంబునకుఁగాలంబులేదు. నీవు వెళ్లుము.

ప్రతాప:— తమ్ముడా! మఱియొకటినిను నేడెడ.

శుక్ర:— అన్నా! అదియేమి?

ప్రతాప:— తమ్ముడా!

కం. మావారిపైన నేన్నడను

నీహలును సత్త ననుటనిక్కం బనుచు

నీవిపుడు మాటలుచ్చిన

ప్రవముపై భోజమిడుచు పరలెదఁబురికి.

సుక్తః! మాటలుచ్చెదవుగదా?

సుక్తః— అన్నా? మాటలుచ్చితి. వెఱవను. దైవవశమున మరలనీకుబలంబుఁగూడునంతవఱకుఁ గొడ నీమలుదప్ప మఱియొచటను నీవుయుద్ధప్రయత్నంబునోయకు. దైవమునీకుసేమమొసంగఁగాత.

ప్రతాపః— తమ్ముడా? పోయివచ్చెద. ప్రాణంబుననున్న మరల నీముఖంబుఁజూచెద. (అనుమఁగన్మీ రుఁగార్చును.) సుక్త పోయివచ్చెద.

(బురిగినారు జూచుకొనుచు స్రుక్క-మింతురు.)

తృ తీ య ర ణ ము.

అ రణ్య ము.

ప్రతాపుడు - గోరాంబ - ఉమా - జగత్ సింగు - సంగ్రామసింగు - రణసింగు
భ్రమరాంబ - ఆసాధు - (భిల్లునాయకుడు.)

ప్రతాపుడు - పుండ్లము - కోడలు - పిల్లలు - కొన్నిమూటలు మోసికొని
పిల్లలనెక్కుకొని శ్రమపడిచు నడుచుచుండిను.

ప్రతాపుడు— [భిల్లునాయకునిజూచి] భిల్లునాయకా! మనమునిలుచుటకు సమీపమండెచటను
పల్లెలులేవా?

భిల్లు—మహాప్రభూ! ఇంకరెండు గడియలు మనమిటులనే నడిచినయెడల భిల్లులగుడిసెలు నాలుగుగగ్గ
పల్లెయొకటి యున్నది.

రణసింగు— [ప్రతాపునిజూచి.]

సీ, నాయనా! యీద్రోవ నడువఁగఁజాల

నాయడుగుల రక్తమువెడలెఁగనుమ

సంగ్రామ—తడిలేదునోట నేడెడయఁగఁ జాలను

దాహమయ్యెడు నీరుదారిఁగాన

జగత్తః-- ఊరున్నదిచటనే యూరకయుండుమా

యనినీవుబల్కిన హద్దుమీత

ఉమా-- బడలికబలమాయె నడవిలోబడియింక

నొడలెటునిలుపుదుఁ బుడమితండ్రీ

సీంగు:— గీ. తేకలత్యనాకు పక్కటా! యన్నకు
సేవకు పెట్టంగోచి! ముకనుచాళి

గామ:— అయ్యో! నేనుచాల నలసితిఁగొట్టెను
పయసమిదినుసేవు పలుకవలదు.

(అనుచుఁబల్లలవజు దుణ్ణించుచుఁ నుంటిండురు)

రావుడు:—చా. టా. కష్టము. కష్టము. రాజాధిరాజునకు నింతటికష్టమగునే? (స్వబ్రాహ్మణునిచుచు
భార్యగౌరంబనుచు) ఏమిటి! మనకింతటి ద్వేషసంభవించెదా?

చం. మలమల మాండసాగిరయ్యే మండెను నాకలిచేత బాలురీ
యలజడఁదెంచి బిడ్డలకిటా! బలుసోలికనేల ప్రాణుచుకొ;
గళివళి నులదిరీగ్గ కనుకాతీయలంబుడి కాననంబులోఁ
గిలఁతలనంబి నేనెడియుఁగానిను పూనిని! రేమిలెల్లుదుకొ.

(అనుచుమొగము పంచికొని కూర్చుండును.)

రాంబ:—ప్రాణపతి! పీలచింతించెదవు? చింతించినచో ఫలమవియును నెలచా? పట్టపయోవడలు
పలకిననఁజూసా? మున్నీధరా తలంబునెలిన నైషదేశుండుసామాన్యఁడా? అతనికొలవిన
పవద్దశకంబె నిడపొచ్చా? దుటొలంబున సతఁడురాజ్యము గోల్పోయెను. దురంబున
నీవుగోల్పోలివి. మానవజన్మంబున సుఖదుఃఖములు సహజమేను. ప్రాణవతి! హరిశ్చం
ద్రుఁడు మనవంశమూల పురుషుఁడగుడా? అతఁడునార్వ ధోమపదమ ననుభవించడా?
అంతటివాఁడెంతటి దుఃఖంబనుభవించె. తనసంతతిని విధిపడి విప్రయుంఁడగుచా?
దానికంటెపడి పొచ్చా? పలచింత మానుము.

సీ. మానవాధిపయికమనమున నీవంత

మానుమా ఆటఁబూని మనుమ!

ఎంతవానిక్రిస్తి వంతలుచప్పపు

సంతసంబంటుచుఁ జింతయుండు

కలిమిలేములు భువిఁగావడికుండలై

యొకటిపొచ్చిన మఱియొకటితగ్గు

శారీరయాత్రకు శకటచక్రములగు

సుఖదుఃఖములురెండఁ జూడవలచె?

గీ. సంతసము వంతలివిరెండు చలువతేని

కళలఁజూలుచు నుండు భూకాంతవినుమ

దీనితత్వంబుఁ దెలియక మానవాళి

వదలుఁజ్ఞానంబు దుఃఖసంప్రాప్తివేళ

పాపము? నిమిషము వాదించితిని. ముఖమునకును.

ప్రతాపః—భావా! నీ సారత్వముచనంబులకు నేను సంతసించెదనుగాని నిజముగ మానసమందిన
మృణ్మయము నీదిగలను?

ఉ. పురమణీపాద సృష్టనమోర్వంగః జాలఃగభేషుపాదరీ
తీరుససోలినామ్న సినిగీసతః గుంపిరియంచుకైన యా
హారము రాత్రినుండియును నారయలేదుగదా? భవత్ నిరా
ధారులమై పృథివితిమి వైశ్వామయోః పయంనప్పరిష్టోక్.

మానసి! యీ కృష్ణసంఖ్యచూడఁజాలను. ఆకాశా! మనస్విల్లితిమిదూడం. రెండువ్రాలినాశో?
ఈ పినుమహోమలగాత్రి కోడలు సోమమహానా నడవలేక వెన్నెసంకటములు పడఁచున్న
పియో వైశ్వమేఖుంగను,

నీ. పినుంగంధులను సేవకాభవ భూద్రుతిస్మి
పినుంగంధం చేనితంకరుణానాలి
నడఁచూచ గడ్డగడంబం కడు బుద్ధిభావీ
యవక నిదిను ముఖంబుపడంగలరే?
పినుమహోమల గాత్రి కోస లీతితిని
గోధులు గుంపిచూచు గుండెనకట
దిల్లలకట్టితి ప్రేయసీ! నీవిట్లు
కల్లగూఢంబు కంఠమెత్తి

గీ. అపట! భూభుజజన్తంబు వృక్షమవని
నందు భూపాలుడను పేరునందఁ జనదు.
భరతఖండమునందార్వి పథమునిలుప
నేనుబడినట్టి పాదెట్లు నీయింగలినె.

అరెయ్యో! దుష్కరము. మర్కటమీశరీరము. (ఆనుచు నంతించును.)

గౌరాంబ:—ప్రాణనాథా! నీవిటులైన మాగతమేమి?

ఉ. మానవనాథ! వేదెదను మానుమసీవెసనంబు ధైర్యమున్
బూనుమ గడ్డిగింజలను బూరెలుగా నొసరించి వీరికిన్
బోసమమర్తు నేనిపుడె భోజన మబ్బినఁ గష్టమేమియున్
గానక ముందుదారి వడిగన్ జనశక్తియుంగల్లు హెచ్చుగన్.
(అనుచు గడ్డిగింజలపిండి మూటలోనుండివిప్పి భిల్లునిజారి)

భిల్లునాయకా? కట్టెలురెండు చెప్పియగ్గి చేయము.

అల్లునా! ఆహ్లా! కట్టెలకేమికోవని? ఇకను నేయన్నవి. చెడుముకిగాయితో నగ్గిందేసె. (అనుచు
దశనందిలోనుండి రాయితీనికొట్టి యగ్ని చేసియిచ్చును.)

గౌరాంబ:—(మఱుగునందోయి రొట్టెలుతట్టి కోడగిరిజూచి) భ్రమరాంబా! ఈ రొట్టెలతట్టు
మాచుచుండుము. భిల్లునాయకుని చిలిచివొనిపోయి త్రాగను పిరుకెచ్చెడ.

భ్రమరాంబ:—అత్తా! అటులనేజేసెడ.

(గౌరాంబ కడవనై త్రికొని నీటికిబోవును.)

(ప్రతాపుడు పిల్లలు నేలకైబంకికొని పట్టినోపుచుండును)

(భ్రమరాంబ యలసటచే గూర్పుని నిద్రపాశివుచుండగ నడవి పిల్లివచ్చి
రొట్టెలెత్తుకొని పోవును. దానిచిప్పడుమిని భ్రమరాంబ
పిల్లిరొట్టెలెత్తుకొని పోయినే అయ్యోయని యఱచును. ప్రతాపుడు
పిల్లలులేతరు. గౌరాంబనీరెత్తి కొనివచ్చును.)

భ్రమరాంబ:—అత్తా! పాడుపిల్లి యెడటనుండియూపచ్చి రొట్టెలెత్తుకొనిపోయెను. తనుకలుకొన్ని
యచటనచటబడినది. (అనుచు రొట్టె-గునులుకెచ్చి తనయత్తచేతికిచ్చును.)

రణసింగు:—[పఱుగిడివచ్చి]

కం, అన్నా! తాళంగజాలను
శమ్మ నాకన్న పాడుచు రక్షింపుమ వై
శమ్మన నేనినువేడెడ
సామసి రెక్కదేహ మిటులజూడమకనులకొ.

సంగ్రామసింగు:—ఆహ్లా!

కం, ఈతటిం డాళంగజాలనె
యోతల్లి! రొట్టెలునుక యివ్వజేనాకు
(అనుచుగోలు సాచును)

జగత్ సింగు:— ప్రితినాకడి యివ్వవె
మాతా! నినువేడువాడు మనుష పక్షగుడు.
(అనుచుడల్లిని చేయిచట్టుకొనును.)

గౌరాంబ:—అయ్యో! తనయులారా! ఇండుకయూజిల్లుడు. ఈగునుక అ సమరినీరుద్రావుడు
మరలరొట్టెలు చేసియిచ్చెడ.

(పిల్లవాండ్లు “నాకు మొదటయిమ్ము” “నాకు మొదటయిమ్ము” అనికేలువేయించు
వాధింతురు. దానిగని)

ప్రతాపపుండు:--హా హా. కష్టము కష్టము ఓర్వఁజాలఁ అయ్యో, దురదృష్టమా అయ్యో!

మ. ఆకటా! రాజులజన్తమీ యవనిలోవృథంబు నిక్కంబుగా
సుకరంబై తమనన్ని ధానమున వస్తుస్తామముల్బేరఁగా
సకలైశ్వర్యసమేతులై వెలయుచుకొ సౌఖ్యాంబుధిక దేలుచుకొ
వికటిభూత విపదకాధికత భావింపంగలే రెత్తజికో.

హా. ఈబాంధకన్యంబుఁజూచితే నోర్వఁజాల. ష్ట్రీయకులాభిమానమున నార్యధంబు
నిలువ నెర్పవయ్యంబులు నలిపితి. రాజ్యముకోల్పోయితి. జనదేశంబువదలితి. ప్రాణం
బునైనద్యుజింపయత్నించితి. ఎన్నికష్టములు నాకునొక్కమైనప్రాప్తింపినను నాచైర్యంబించు
కైనను జరింపదాయె. అయ్యో! ఇట్టిబాంధు భిక్షగాండ్రబలెఁగూటికై పదుశ్రమనుజూచి
నాచైర్యంబు నీకైపోయెను. ఇత నాయభిమానంబువృథము. ష్ట్రీయులందఱుం బారసీకు
లనుజేరియూడ నేనొకడ నేమి నేయఁగలను? చలకీచ్చిదురభిమానము. ఇప్పుడేమిసేసినమేలు
గనుండునో తోచవలయున్నది. (అలోచించి) ఏమీ! సామోపాయము రాజధన్యముగాదా?
వైరులజేబుమీదయినపుడు తగ్గిననుచుటలోపమా? పుత్రరక్షణ పితృధన్యంబుగాదా?
[అలోచించి] ఆవును. సంధికినుత్తరంబువ్రాయవలెను. (వ్రాసెను.

(అనుచుఁదనసంచినుండి కాయదము. కలము - మసితీనును - తీసివ్రాయు
నానంబించి ముగించి చదువును.)

సం. ప్రీతియొక సకల గుణిణి.

తైమూరవృద్ధుల సముద్రతారాధిప! నీ

సేవమును మదినిఁగోరుచు

గీసుంతా! వ్రాసిండు దీనినినీకుకొ.

అయ్యో! మానవాధిపుండు మానవభర్తంబు, నవనింఁగాపాడవలెననియును, తదన్యవిడదంబు
నలెఱవర్తించిన పౌధిపుండు పాపకూపంబునఁ బడుననియును విధియుండిన కారణంబునఁ
దవ్విధివిరుద్ధంబు నలుపఁజాలక యార్యావర్తంబుననార్యధన్యంబు భద్రముగ స్థాపింప నే
సర్వప్రయత్నంబులొనరించిన విషయము తమకువిశదముగానుండును. తత్ప్రయత్నంబున
ఐఫలమనోరఘండైనైతినను విషయము నైతము తమకుఁదెలిసియుండును. ష్ట్రీయభిమానంబు
ష్ట్రీయకులమునకు నెల్లసముద్యవించి యుండినచో, భరతఖండంబున నన్యమతంబుకలఁ
జూపనటులొనరింపఁగల శక్తివాయుండుడైనని వ్రాయుటయొక్కస్తులిగఁ బరిగమించును
గావున నావిషయంబిందు వదలికొనియెడ. నామట్టుకునేనొకఁడైనను భూభుజధర్మంబువలం
బించి దూరదేశంబుఁజేరి కాలంబుగడప యత్నించితినిగాని బహుపుత్రవంతుడగు నాకది
యసాధ్యంబయ్యెడి. ఎందుచోయినను నందుమీబలంబు గాచియున్నది. ఇతనరణ్య సంచా
రంబున నుండమన్ననో పసిపిల్లలకాయలవాటలేదు. వారిదిసంబున నాకన్ను రెదుటఁబడినకష్టం

ఋతుజ్ఞాని యింతటినికృష్టవకరాజాధిరాజును వాకొదవేసేయనిచిందించి బాబుల పురోభి
వృద్ధినాలోచించి యస్యమతావలంబుకులైనను మీకుకరుణాశీలురనియెంచి యాయుత్తరంబు
వ్రాసితిని. ఎంతటివిపదభినిమునింగి నాయంతటివాడీ దుఃఖోదంతంబు తనవైరికివ్రాయ సమ
కష్టమో తామేయెటుంగదగినది. ఇంతగవ్రాయఁబడిన దానిముఖ్యోద్దేశమేమనిన తమరు
కృపాసీలురైమీవారాజ్యము తమకులొబడిన రాజ్యమనితలచి యింకనన్నే విధమున
బాధింపకనామాననమునకికనెట్టి సంకటంబులుచెచ్చిపెట్టక తమశుభాగుణము లోకప్రసాది
చేయుదురని కోరుమిత్తఁడు.

ప్రతాపమాపాలఁడు.

(కామిరముచదివి ముదిరి ఖిల్లువాఁడునింజూచి)

భిల్లనాయకా! యీ జాబుగొని డిల్లీపాదుషాగారికి నందించెదము. నేనిదటనే నీవు
వచ్చునంతవఱకు నుండెద. కొన్ని దినములందుండి వెడలఁజాలరు.

భిల్లనాయక:—నితము (జాబుగొని నెప్పునించును.)

ప్రతాపఁడు:—హే. ప్రతాపుని జగ్గుమీఠువివృద్ధము. కృష్ణము. అయ్యో! ఈ ప్రతాపనాథుని నాకు
నిర్భక్తము. అహో! పిల్లలసంకటముజూచి భరింపఁజాలక శరణోహమని, తనబుద్ధి
స్వేషికి మొఱలిడినవాఁడు భూభుజజన్మంతైస్తవగునా? తనవిడ్డలఁ జక్కఁగఁ గాపాడు
నేరని దుర్బలుఁడు భూపాలనానుష్ఠుఁడా? హే. హే. పరిభవదూషితమగు నీ శరీర
ముండనేమి? ఆ పాదుషాయొకవేళ ననుమన్నించి రాజ్యంబిచ్చెనుపో నేనేమని యీ
రాజ్యమేలుదు? సరివారిలో మురియఁదలఁగల మానిగినని నేనేమని ముఖమెత్తికొని
బ్రదుకుదు? హే. దైవమా! నన్నింతటి దుర్లభకు గుఱివేడి కన్నులారఁజూచెదవా? ఏమి
సేయుదు. దుత్రియపాదుషంబు నా తాత సింగరాజుతో సంభ్రమయ్యెను. అయ్యో!
ఆ సింగరాజునకు నేంబుట్టక దుర్బలుఁడగు నుదయసింగు గర్భమునఁ బుట్టినిగదా?
యుద్ధమునమేనుఁబొయిక తీవని ప్రాణమున నిలిదితినిగదా? హే. హే.

సీ. మహానీయసత్పుని గుహుని నామంబును

నేంబుట్టికూర్చితి నిక్కమకట

రణభీముఁడగు బొబ్బరాజు యశంబునుఁ

నేంబుట్టికూర్చితి నిక్కమకట

అష్టహామహుఁడగు సమరశీక్షి

నేంబుట్టికూర్చితి నిక్కమకట

సంగరభీకరు సింగరాజుని పేరు

నేంబుట్టికూర్చితి నిక్కమకట

గీ. కులముచెంచువారు కొండలు ధరలోన

కులముచెంచువారు కొండలయ్యె

మంజుప్రసాదముండి యెలమి నార్జించిన
కీర్తిసమయగొట్టి కీడు వడితి.

ఇక నేనేమనికొనిన నేమిప్రయోజనము? ఎంతచింతించిన నేమిప్రయోజనము? అయ్యో;
నా కాగిడమా పాదుమానభలం జదివినపుడు నా కైరులెంత సంతసించెదరో? ఆ పాపా
త్ముడు రాజామాకొతాననంతటిపని యొనరించితి నేయుని యెంతగర్వించునో? ఆ ప్రతా
పుని గిర్వముడంగెనని బోడుపురాధిపుడెంత హర్షించునో? నా బాపమఱిది పృథ్వీరాజు
నాకుగానెంతదీరించునో? నా చెల్లెలు ప్రతాపవతి నా హీనస్థితినివిని యెంతదుఃఖించునో?
ఏమిసేయుదును? యత్నముమీఁతను? (గౌరాంబనుజూచి) ప్రేయసీ! ఇకకగ్నొద్దినం
బులు నేనిచటనేయుండు చల్లగానివనించి ముందు ప్రాణముననుంటి నేనిం గర్తవ్యంబు నిశ్చ
రించెద.

గౌరాంబ:—ప్రాణవల! ధైర్యమువలన.

గీ. బహుళధిసములం గళలేది బాధఁజెందు
కమలవైరినిం గానమే కాంతమనము?
మరలంగళలన్ని సమిక్ఖారి మానితమంగ
జగతి నేలఁడె యంరాజుసంత సముంగ.

ప్రాణకాంతా! తగ్గుముగ్గులేరికిని సహజము. కావున చింతింపవలదు.

ప్రతాపుడు:—కాంతా! నీ కుయూటమాటల సంతసించితి. విధిపర్యయమయినపుడు మనముచేయు
సచేమి? ఇకఁగాలంబుగదానేల? సమిపముననుండు భిల్లులవల్లై వైభవ్యుడేరుదుము;
రణజితును నీ వెత్తికొమ్మ. నేనీకూటలు మోసికొనివచ్చెద.

గౌరాంబ:—అటులనేకానిమ్మ. (అనుచు భిల్లువానినే తిలకింపును)

ప్రతాపుడు:—(మాటలు మోసికొని)

కం. ధవళచ్ఛత్రము నీడను
సవమణి మకుటంబువలన సనుభవబడిన భూ
ధవుశిరమున నిలిచెనె యీ
తవుడుకొగలమూట? యకట! వైవవిచేష్టల్.

(నిష్క్రమము.)

ప్రతాపాగ్బరీయము.

షష్ఠమూలము - ప్రథమపంగము.

అగ్బరీపాదుపా యాస్థానము.

అగ్బరీ - ఖాఖాఖా - రాహమాఖా - మహాదేవ - పృథ్వీరాజ - భిల్లునాయుః.

అగ్బరీ:—మిత్రులారా! సేనాధిపతులారా!

చం. పటుబల బాలిరిందఱును బారెమవానిని నామ్రతాపుని
గుటిలునిబట్టి నాపురినిఁ గూల్చడం జేయకవచ్చినారు ఏ
మైటు కడువిప్రహూఘ్యులనియెన్నుదుసేను మనంబునందు సం
కటమిది యొక్కరాజు ననుఁగొదని ధిక్కృతిఁ జేసెనన్నచో.

సేనానులారా! మీరు యుద్ధమునఁ బ్రతాపునిఁ గలిచితమని యెన్నిపొరుషములు పలికినను
నాకవిసంతసంబులుగాకయున్నవి. మీరందిన జయము నాకపజయముగాని జయముగాదు.
రాజ్యధనంబులులేవని నేసేనాఁడుచింతింపను. మమనెల్లర నెల్లకాలంబు చెరస్కరించి
నూపించు దుర్గర్విని నా పాదసేవకునిఁ జేయఁజాలి నేయని దుఃఖించెడి. చెందులకుల సేనతోఁ
గూడిపడిపలఁబలులతోమీరువారి జయించినదొకజయమని నేఁడలఁతునా? మీ బలమును
ధిక్కరించి సేనలోదూఱి నాకుమారుడగు సలీమునరసంతేరి యేనుఁగవైనన్న వానిఁ గదియ
గుర్రమెగరించి వానిని జంపఁజూచిన యా ప్రతాపుని పరాక్రమము మనమంతమరించినను
తక్కువయనిసేనెఱు. హ. హ. ఆనాఁడు మన “సలీము” ఉక్తువచంబు దొడిగియుండ
దేని యింతపఱకుఁ బ్రాణంబుననుట, నందియంబుగనుండినదట. అట్టివైరి గాయముల
బాధకు తాళఁజాలక బవరంబువిడి వరుగిడినపుడు వెంటసంటిపట్టక వానినిఁ బ్రాణంబున
పదలివచ్చిన మీ పొరుషము సేనంతనిదూషించు. సేనానులారా! మీ రెటులయినను వానిని
బట్టిలేకున్న నా మనంబునకు సంతసంబుగలుగదు.

పృథ్వీరాజ:—(లేచి) భూమిపాల!

గీ. ఆప్రభాకరుఁ బట్టంగనగు నెవ్వరు?

ఆప్రదీపమునంటఁగనగు నె మనకు?

ఆప్రతాపునిఁ బట్టంగనగు నె? యేల

ఆప్రయత్నంబు వలదిక నవనిపాల.

రాహమా:—(లేచి) ఏమీ! పృథ్వీరాజా! వానినిబట్టుట సూర్యునిబట్టునంతటి కష్టతమమా? బావ
యని యభిమానమున మాటలాడెదవు కాబోలు? ఆలనాఁడు మనకుగా మనకుట్రో

హియై చిక్కినప్రకృతాపునపదలెనని వింటిని. నేనేవానిని వెంబడించియుండిన వానింబట్టి
రెట్టలుగట్టికొని యూడ్చికొనివచ్చి పాదుషాగారి పాదములపైఁజెట్టక యుండునా?

అక్కట!—నిజముదానా! నిజమాడితివి. వానినింబట్టుట యసాధ్యమున నేనెన్నటికిఁ దలవను.

వృక్షిరాజు:—మహిపాలా! అంతటిదులకనగఁ బ్రతాపునివిషయము మీటలాడఁదగదు. వాఁడుసామా
న్యఁడుగాఁడు. అన్యనకునందునఁ బరమతాపలంబకునకు వాఁడెన్నఁడు లోఁబడువాఁ
డుకాదు.

అప్పట:—వృక్షిరాజా! నీ దళిమానబలంబున గిటులాడెడివు. ఆ ప్రతాపుఁడు మానవుఁడేగదా? మానవ
మాత్రుఁడు నాకులొద్దవనిన నగం?

వృక్షిరాజు:—మహిపాలా!

సం. పలుకుకు. బల్కుచూరిడినఁ బాదుషాగారి మనంబునొచ్చునం
చులెకవఁగాని కానియెడ నూరకయందు నె? యాప్రతాపుఁడా
కలుషవిచారి యూరిపుని కాయకులాంతకుఁడా నృపాలకుం
డలనిన నాజినోడినను నాపదఁజెక్కిన నన్యఁగొల్పునే?

అక్కట:—వృక్షిరాజా! నీ యధిమానంబు నీవుమానవుగదా? ఆ నీ బావను చైవమనినీవు పూజించెదవు
కాఁబోలు? నీ యధిమానంబుదండ. వానినింబట్టి నానేవకునిగ నాకొల్పననుచెదఁ
జుచెదవా?

వృక్షిరాజు:—మహిపాలా! అదిసీవళముగాదు.

చం. వెటవకఁ బల్కువాఁడ మదివేటుదలంపకు భూమిపాల! యే
యటమటలేదు క్షత్రియకులా ఘరణుండగు నాప్రతాపుఁడిం
పటివరుఁగొల్వఁ బూనెననఁబారవె వైలములస్థిరంబులై
కరకుండనంబె యుగ్గుగను గాంచినవాఁడెటు నేర్చుదీనతక.
భూపాలా! ఆప్రతాపునిమహిమ మీరెఱుంగదు. వాఁడడవింబడి ప్రాణంబులనైనఁ దృణిం
చును. మీకెన్నఁడును విధేయుఁడుకాదు.

(భిల్లనాయకుని ప్రవేశము.)

భిల్లనా:—లైమూరువంశాభరణా! అక్కరుపాదుషా; పంపనంబులు?

అక్కట:—భిల్లనాయకా! నీవచ్చినకారణంబేమి?

భిల్లనా:—మహాప్రభూ! మా ప్రతాపమహిమరాజీబాబు మీగండింతునటల యాక్షానించినాడు.

అక్కట:—ప్రతాపరాజా? మావీరిట బాబువానినాఁడే? విదియాబాబు?

భిల్లనా:—మహాప్రభూ! (ఇదియ ఆమకు బాబుదించును.)

అక్కట:—(బాబునంది రాజామానునఁజూచి) బావా! ఈ బాబుఁడువుము.

రాజామాతా:—[బాబుని] చదువును.

[వెనుకటిరంగములో వ్రాయబడిన తాబుచదివి.]

ఆ వ్రతావుని పొగురిపుడుగదా యడంగెను. వానిగర్వమునకుడగిన తాస్తీయాయెను. ఇక వాడు జీవచ్ఛుండై బ్రదుకును.

వృత్తిరాజా:—[లేచి] వీమీ! రాజామాతా! ఏమిమాటలాడెదవు?

కం. ఆ జగమేల గజాలిన

రాజెటునద్దులిని వైరిరాజును గొలుచున్

రాజామాతా! నీవిటున్

రోజుచు బ్రహ్మదములాడ రోతయుఁ గాచే!

నీటిపలుకకు.

అక్కరు:—వృత్తిరాజా! ఇక నీప్రతిబంబులు ముగింపుము.

చం. చదువును కాయదంబిదిగో! చాలికనే వివరాల నీదుప్ర
ల్లదములు పాదుపాబలము లత్యముపట్టక నిల్వనేర్పునే
కుదురుగ శాత్రవాళిభర? గూటికలేక ప్రతాపుడీగతిన్
బదిలమటంచు నాయడుగు బట్టగవేడెమి దైన్యవృత్తిచే.

వృత్తిరాజా:—మహిపాలా! భరితభండమునందలి యితరమహిపాలురనేకులు నీ కొలువునకు లొగ్గుదురు
గాని ప్రతాపుడు లొగ్గుననిన నెవననమ్మదు? త్రితయకులాలవాలమైన మీవార్
రాత్యమును, త్రియకులభరిండుడగు వీరరాజుడు ప్రతాపుడు నీవకవలచి నీకు
లోగ్గి యుండునా? అటులైన బ్రవచమునిలుచునా?

చం. పవనమువీచునే? కుదుటబర్వత పాళియునిల్వ నేర్పునే?
భువియడుగంటదే? జలనిభూతల మెల్లనుముంచి పారదే?
దీవి రవికాంతి చేడ్వడదే? దీప్తియడంగదె బాల్లలమాలికో?
తివిరిప్రతాప భూవిభుడు దీనతగుందుచు నీకు లొగ్గినన్.

భూపాలా! ఆ కాగిదమునేనమ్ము.

అక్కరు:—వీమీ! ఆ కాగిదము సృష్టింపబడినదియ?

వృత్తిరా:—సందేహములేదు.

అక్కరు:—ఎవరిచే సృష్టింపబడినది?

వృత్తిరాజా:—మీవద్దనుండు స్తుతిపాఠకులచే

అక్కరు:—[భిల్లునాయకునిజూచి] ఓరీ! భిల్లునాయకా! ఈ బాదెవరిచే వ్రాయబడినది? ఎవరు
నీచేతికి దానినచ్చిరి?

భిల్లునా:—మహాప్రభూ! ప్రతాపమహి పాబుడూ జాబునాకునిచ్చెను.

అప్పరు:—వృద్ధిరాజా! వింటివే భిల్లునాయకునిమాటలు.

వృద్ధిరాజు:—కాగితము కల్పించినవారు భిల్లులువానికి గల్లూడనేర్పరా?

అప్పరు:—వృద్ధిరాజా! నీ దావమర్యాద గాపాడఁదిలంచి నీ వెంత ముష్కరపుంఁడు బట్టుపట్టినావు.
మంచిది. నీ దావకు నీకే కాగితమువాని యీ జాబుధేయిక్క నిజస్థితినిఁ దెలిసికొనుము. అంత
పాడు వానికి నేను బదులుచ్చాయను.

వృద్ధిరాజు:—ధూపా! నేనిచ్చిన సేనటాకానరించెద. పోయివచ్చెద.

అప్పరు:—భిల్లునాయకా! నీ వృద్ధిరాజు సరసకుఁబొమ్ము. అతఁడు మీరాజునకొకజాచిచ్చును. దానికి
నీవుబదులుచ్చియిమ్ము. పొమ్ము.

[నిష్క్రమము.]

ద్వితీయ రంగము.

ప్రథమ రంగము.

వృద్ధిరాజు - ప్రతాపవతి - భిల్లునాయక.

[వృద్ధిరాజు చింతించుచుఁ గూర్చునియుండఁ బ్రతాపవతి ప్రవేశించును.]

ప్రతాపవతి:—ప్రాణనాథా! ఏమిది? చింతించుచుఁ గూర్చుంటివి? నేడక్కనుపాదుషాగారి పథలో
నెవరయిన నీ మానసమునొప్పించు మాటబాచిరా?

వృద్ధిరాజు:—ప్రేయసి! నేనేమని వివరించి తెలుపఁగలను? వీరాధిపతులగు త్పత్రియకులము నాశన
మగు సమయముతటస్థించెను.

చం. కువలయనేత్రీ! బాహుజులకుకా చలనంపులు సంభవించె నీ
భువి లయమయ్యె నేట్లేటికయ్యె భూభుజవంశము; నీదుసోదరం
డవమతియంచు మానసమునందుఁ దలంపక వ్రాసెఁబాదుషా
యవనిపుఁ బ్రావుఁగోరి యుకటా! యింకనేమని నీకుఁదెల్పుదుకా.

ప్రాణసతీ! వేనాపాదుషాసరస త్పత్రియుల ప్రతాపమహిమం బుభవత్రుడు గొప్పయొక్కర్పి
పన్నించుడు త్పత్రియకులార్థరణుండు ప్రతాపుడు వాని లోఁగొన నస్థాన్యంబని నుతిండు
చుంటిని. ఆ నా మాటలచే నెత్తిపొడుచుడు నేఁడు సభలలో బాదుషాగారు నన్నుఁ బరిపరి
విధంబులఁ బరిభవించఁజూచిరి. అయినను నేనుకూరికొంగక ప్రతాపునిచే నాజాబు వ్రాయఁ
బడలేదని వాదించితి. అందులకుఁ బాదుషాగారు మానసంబునఁగిరిని ప్రతాపునకు వ్రాసి
దాని యథార్థంబు నానోటనుడువలెనని యాజ్ఞాపించినారు. ఆ ప్రతాపునినుండివచ్చిన
యీ భిల్లునాయకుని నావెంటఁబంపినారు.

ప్రతాపవతి:—[భిల్లునాయకునిజూచి] భిల్లునాయకా! నీవు మాయన్నగారివద్దనుండి వచ్చితివియ?

భిల్లా:—అవునమ్మా! అరట్రుండీకచ్చిలేని.

ప్రతాపవతి:—అయ్యా! మాయన్న యెటనున్న వాడు, భాగుడున్న వాడు? మా వధినెయ్యిట్టిలు
తేమముగన్నవారా?

భిల్లా:—అమ్మా! అరణ్యవాసులకు తేమమెచ్చటిది?

ప్రతాపవతి:— అయ్యా! ఏమియిటువలెకెవరు? వారందఱుఁ బ్రాణంబుననున్న వారు? గా?

భిల్లా:— అమ్మా! ప్రాణంబున నుండినను లేనివారింబలెనున్న వారు?

ప్రతాపవతి:— అదియెటుల? వివరించి తెలుపుము.

భిల్లా:— అమ్మా! నేనేమనితెలుపుదు? పిల్లలఁగూడి యరణ్యసంహారంబొనరించుచుఁ గొంద
గువలఁగా దాగుచులిదిసఁచోటనిలవక ప్రతిక్షణము తన్నుబ్బువారెటుచుట్టొందురో
యని నలుచిక్కులు జూచుచు పెత్తకుఁగూడుఁగానక నిలువరీతిలేక, పరుండఁ బఱువలేక
పిల్లలనెత్తికొని ముఖంబుమోసికొని తిరుగుచున్నవారు. అయ్యో! నిక దినమంతయుఁ
పిల్లలకన్నములేకవలె బాధించుచుండ మనరాణిగారడవిగొండిఁబిండితే రొట్టెలు
గాల్చి నీరుచెచ్చి పిల్లలకివ్వఁదలంచియుండ నెక్కడినుండియో యొకయదివిపిల్లివచ్చి
యారొట్టెలనెత్తినిపోయెను. వానినినిపిల్లవాడేడ్చుసాగిరి.

ప్రతాపవతి:— అయ్యో! అయ్యో! ఇంతకష్టమా! హా! దైవమా

సీ. శ్రీమంబుఁడై పుట్టిచెలువొందు నాయన్న
నిలువేదమై నిల్చెనేయటనిని
హాహాధిరాజుగ వాడొప్పు నగ్రజుఁ
డక్కటానీరకనుండ య్యె నేఁడు
ఇట్లాలు గుణవతి పిల్లలతల్లినా
వదిసేతునయ్యెనే వసతి యటవి
అహోరమమరక యాహోరముల చేయు
గతివచ్చెనే రాజసుతుల కిపుడు

గీ. ఆహాహా! దైవమా! యింతటి యుకటవికట
ములనువారికి నీవిటు సలుపనగునె?
వారునిన్నాడి నిందించు వైరులైరె!
చాడుకాలము ప్రాప్తిల్లెభాహులకు.

(పిల్లనాయకునిజూచి) భిల్లానాయకా! ఆమిమ్మటయేమామెను?

భిల్లనాయ:— అమ్మా! ఆపిల్లలబాధయందల్లినంతటముం జూచియొర్వఁజాలక మాప్రభువు
పాదుడఁగారికి జాబువాసెను.

ప్రతాపవతి:— అయ్యో! ఎంతబాధనది యెంతవీరింది యెంతగఁబ్రాణంబుపైన వచ్చినాయన్న

యీబాబువానెనోగవా? దారిద్రము భార్యనాశనముననుదించుచున్నది! (భృద్ధిరాజుఁ
జూచి) ప్రాణేశా! కష్టకాలమున నాయన్నకు భార్యబుడతెచ్చువాడులేక యింతటి
కార్యము తటస్థించినది. నానరననుండు సొమ్మంతయు నేమవారికిఁబడెద. భార్యవద
కాలములనించినవాకఁగాబువాయుము. నీమనోభీష్టంబు సఫలమగును.

భృద్ధిరాజు:— ధూమా! అటునేచేసెద. నీసొమ్ములేగాక యింటునుండు వెలగలసొమ్ములన్నియునవి.
మీయన్నకుఁబంపుము. నేజాబిపుడే వ్రాసెదను.

కా. ప్రేమప్రాజకలలావతంస! కనుపూశ్రేయోభి వృద్ధిక్ మహా
భీమంబుండు గుణాభ్యుదయము ప్రసిద్ధిక్జేందుమా! భూభుజ
స్తోమంబెల్లనినుకొ నుతింపస్వమతాస్తా కావనుండై భుజ
స్తోమంబెల్లదనించి నీవుమనుమా దీప్తాయువై గౌరవో.

ప్రతాపవతి:— బాబువానినాకుం జూపుము. నే నివదించెద. (నిష్క్రమించును.)

[ప్రతాపుఁడుబాబువానిసారంభించును]

అబ్బరివాతమీప్రతాపుఁడును ప్రతాపభూపాలునకు మీరాచ భృద్ధిరాజు నందనాశీత్వాద
మును. అభయమేమోపరి.

ప్రతాపభూపాల! నీపేరిడిపాదువాగారిగొర బాబువచ్చియుండెను. సభలోవాబాబు పా
దువాగాదుదించి చూర్చించిరి. నే వారినెదిరించి యాబాబునీచేవ్రాయఁబడినది కాదని
చూపించితి. దానికివారు కొవగించికొని నేనేనీకువాని దానినిజస్థిలివానోటనే వచింపవలెనని
యాజ్ఞాపించివారు కావుననేనీబాబువ్రాసినాడను. నీ హీనస్థిలినిది నీ చెల్లెలువదువ్యసనంబిత
యంతయని నుడువనదికాదు. కావుననే తనకంతసూత్ర మొకటిదన్న మిగతవెలగలనగలన్ని
యునమ్మి మీపోషణార్థముపంపినది. ప్రతాప! దినోదయమునకుఁబనులు ప్రభాకరునిదిక్కు
జూచుచుండునటుల క్షత్రియకులాభిమానరక్షణమునకు నైకులము చెడని క్షత్రియులందఱు నీ
దిక్కుజూచుచున్నవారు? సుతులకురక్షణాధారకుండు తండ్రిగాక వేటొకఁడుండువేటి
నిమ్మరెడముగఁ దనయులను తండ్రివదలనగునా? ప్రతాపుఁడును మహీపాలుండు ప్రాణంబున
మన్న వాఁడనికదా యక్కరుపాదుషా తరతమ భేదంబులనెన్నుచున్నవాఁడు. అటుకాదేని
రాజులందఱిందన యింటఁగనవుగంపలనైత్తుటకుఁబెట్టెదా? క్షత్రియపురుషులు నిర్వీర్యు
లైకునారు. క్షత్రియస్త్రీలునిర్లక్ష్యులైబడినారు. క్షత్రియ పౌరుషాభిమానమునమ్మెడు సంత
నేత్తురచిపాదుషాదానినంతయుఁ గొనుచున్నవాడు. ప్రాలాపురిపౌరుషమును పశ్చుమాత్ర
మానంతలో విక్రయింపఁబడకయున్నది. అదియనర్హ్యముగావున పాదుషా వెలకుమీలినది.
నవాతక్షత్రియుఁడెవఁడు “నాలోకా” సంతలోఁదనయభిమానమునమ్మి కొనఁదలంచును?
అయిననెందఱు క్షత్రియులుగూడుచు దానిని విక్రయించిరి? ఇతరదేశక్షత్రియులందఱు తమ
యభిమానములనెల్ల “నాలోకా” సంతలోఁవిక్రయింతులఁజూచియుమీనాలోక నైకువదటి.

కాదులందునా? ప్రతాపదత్తరాజ్యధనమునంతయుఁ గోల్పోయినను యీత్రయాధరముఁజై తనమానధనముఁగాపాడికొన్నాడను ప్రసిద్ధిలోకమెల్లవ్యాపించినది. దానివిషయముండుకలుగ నేర్చునే? దుకాశావిశాచము యీత్రయాధములనుబట్టి పాదుషాగారి నా రో చా సంతక విచ్చుతున్నయది. ఈప్పటికిఁ బామ్మిత్తువంశాదగు ప్రతాపదత్త మూత్రమా యనమానము నుండి తప్పించుకొన్నాడు. పాదుషాగారిని నైదరించునంతటి సాహాయ్యము ప్రతాపదత్త నెరఁటనుండివచ్చినదని ప్రపంచమే ప్రశ్నింపుచున్నయది. ఆప్రశ్నకునుత్తరముప్రతాపుని పాదుషామొకటియనియును ప్రతాపునిచేతికృపాణధారమణి యొకటియనియును నేల బలుకుచున్న వాడను. ఓకానొకకాలమునందైననీ “నా రో చా” సంతనేర్పఱచిన పాదుషాజయంపఁ బడును. ప్రాణము కాశ్యపముకాదుగావుననతఁడెప్పుడోపడిపోవును. అప్పుడుగదా యీత్రయు లరదబు యీత్రయాభిమానవిజయము రాజానాద్యైత్రమున స్థాపితమనివినఁబ్రార్థించుదురు. యీత్రయపాదుషాభిమానవైస్సల్యపుప్రమాదా మగలరాజసాగమునఁబ్రార్థించుచుండును.

కం. శత్రుంజయుండవు నీవయి

యీత్రయవంశాభిమాన గర్వంబెప్పుడుకొ

ధాత్రినిఁబ్రోచెడి మనమును

పత్రికకుండు నంగు గాన పార్థివనీరుకొ.

ఇటిని విన్నవించు. “ పృథ్వీరాజు

(ప్రతాపదత్త సామ్యులమూటలోఁ బ్రవేశించి.)

పృథ్వీరాజు:—ప్రియసి! క్షాపము ముగించిరి.

ప్రతాపదత్త:—ప్రాణదత్త! జాబుచదివెదవా? నేనువినియెదను.

పృథ్వీరాజు:—చదివెదను. (అనుచుఁ బూర్తిగఁజదివి.) ప్రియసి! ఈ క్రిందనే నీ యన్నకు నీ వింతుక రేమయినను వ్రాయుము.

ప్రతాపదత్త:—ప్రాసెదను. (జాబుచదివినకొని ప్రాంతముగించి) నాథా! నే వ్రాసినది చదివెదను వినను.

కం. సోదర! నతెలిడివ్రాయు న

హేరాదర! విన్నవమువినుము; యుక్తముటన్నకొ

పాదుషాబూరికి బడనటు

నీదారినఁజూచికొనును నిజమిదికనుమా!

అన్న! నీ హావతే వ్రాయఁబడినదంతయు నిజమగు నాయభిప్రాయములు; వారోచాసంతలో యీత్రయశ్రీలమానము నేఁ గాపాడినవిషయము లోకవిదితము. ఇతరు యీత్రయకుల పాదుషాభిమానము గాపాడునది సభారము. రాజ్యముఁగోల్పోయి నిలుపెదయై, నిల్లపాదలం గూడఁ భూరారణ్యముల నుదరించుచు, భూరారణ్యలంకురున్న కారణమున నీ దైర్య సోదరి తిమిడిపోయినదని నేల బ్రవీణుడను. కాదేని మీవాద్య రాజ్యమునందుఁబట్టిన నీ సోదరి పాదుషానెదిరించి యీత్రయశ్రీల మానముఁగాపాడెనన, మీవారొ రాజ్యంబునఁబట్టి

మీనాద్ రాజ్య పేరేను వినుతోలు, పాదుషాభరణులను, పాదుషాకులొగ్గుటకు నమ్మతిం
చునా? ఎన్నటికినీ నమ్మతింపవడు. అన్నా! ఇంతకంటే హెచ్చు వ్రాయజాల. నా వదిలెను
నా నమస్కారములును, పిల్లలకు నా యాశీర్వాదములు తెలుపవలెను.

(ప్రతాపవతి.)

కృష్ణరాజు:—మీనా! మనము ప్రాయశఃపక్షములుముకంటే హెచ్చుగ్రహణివారము. (భిల్లునాయ
కునితోచి) భిల్లునాయకా! ఈ జాబును భద్రముగ నీ ప్రభువునకు నప్పగించెదవుగదా?
భద్రముగదా! చరలహస్తమిచ్చితి నం బ్రమాదమగు. అటులనె యీ సామట్టలమూట
మీ రాజునకిమ్ము.

భిల్లునాయకుడు:—మహాప్రభూ! శరలచుల్లం గనులంచుకొని భద్రముగ జాబును సామ్యునుజేర్చెదం.
ఇచట జరిగిన సమాచారమెల్లం జూచాతప్పక తెలిపెద. సేతువిచ్చినం బోయివచ్చెదం.

ప్రతాపవతి:—భిల్లునాయకా! మా యింటివారి నెల్లరిని నే మిక్కిలి యిడిగినానని తెలుపుము. భద్ర
ముగించి యిరున్ను.

(నిష్క్రమము.)

శ్రీ కృష్ణ రం గ ము.

అరవల్లెలొంకలలో పిల్లలవల్లె.

ప్రతాపుడు - గౌరంబ - పుదరసేక - భిల్లునాయకుడు - భిల్లులు.

ప్రతాపుడు:—(చింతించుచు గౌరంబనుజూచి)

ప్రతాపుడు:— డా! ప్రేయసి! తోపదేమియును; పిల్లలుపన్నువరుండి రక్కటా!
కాయముతాతెనాకుం గడుకాటియలంబడి చిక్కిలీవు నక
రోయుచువైరిసేన బలురోసముమీఱంగ నుండు నెల్లెడక
సాయములేదు మా కెచట సారసలోచన! యేమిసేయుదుక.

అయ్యా! రాజ్యముగోల్పోయినందులకు నే దుఃఖింపను. నా కృపాణంబు నాపాటినిలిచి
యున్న నేనెంతటిరాజ్యంబునైన నాస్థింపగలను. అతఃరంజిదొరకక బాధపడెదనేయని
నే దుఃఖింపను. వనభలంబులంభుజించి నాప్రాణంబు నిలువగలను. అకటా! ఈ చిన్ని
కుమారు లన్నములేక చెన్నతఱిగి వాడివత్తులై నే భరింపలేదని చింతించెద.

గౌరంబ:— చం. అవనివ! ధైర్యలక్ష్మివిడనాడకు నీవునిరాశగొంచు; నే
గవులను గుండ్లచాటునను గుంజియుండ్రాచి యొగింజమెక్కియో
చివుకుచుం బ్రాణముల్నిలువ నేమముచేకురుకాలమెట్లు ని
క్కొనువదిగిన్నముమా మదినిగొందుటధర్మమ? పుణ్యకర్తమే!

ప్రాణనాథా! ఇటుచింతింపవలదు. వల్లహవలవ్యననంబు నీనునంబుదగులనియకు. ధైర్యధ

నదిమూత్రము గాపాడికొనుము. త్రివముమన తొలిటి యొకరతిఁ గాదనినను మేటియొకరతి
రాకనిలుచునా? మనకమూత్రము వాళ్ళకముగ బహుళపక్షమేయందునా? కుళ్లపక్షము
రాదా?

[భిల్లనాయకుని ప్రవేశము.]

భిల్లనాయక:— మహాప్రభా! చందనంబులిడెద.

ప్రతాప్రుడు:— భిల్లనాయకా! నా బాబుఁ బాదుషాగారికి నీచ్చితివియో? వారు దానికేమి బదులిడిరి?

భిల్లు:— మహాప్రభా! జాబిచ్చితిని; సభలోనది చదువంబడెను. పాదుషాగారికి మీ బావగారికిని గొప్ప
వాదముజరిగెను. మీ బావగారును మీ సోదరియును నాకాగిదము నీ సొమ్ములలో నీ కందించు
నటుల తెలిపినారు. ఇదిగో బాబు ఇదిగో సొమ్ములమూల.

[బాబునుమూలయు నిచ్చును.]

ప్రతాప్రుడు:— (బాబునంది చదివితొని చింతించుచు)

ఉ. అక్కట! బావురాజకుల మాటడిపాలయె నాదుపుట్టుకకే
నిక్కము త్తెలియఁనన్వయము నీతియెనాజననంబు చేసెయో
స్రక్కినవేళధైర్యమును జూపకవైరిని నన్యవేడితి
రక్కొనెనింద నేనుభవిరాజగఁబుట్టిన కారణంబునన్.

(ఆనుడు దుఃఖించుచుఁ సూర్పుండును.)

గోరాంబ:— ప్రాణేశ! అంతటిదుఃఖకరమైనవార్త నాయన్నయేమివ్రాసినాడు? నీచెల్లెలమివ్రాసినది?

ప్రతాప్రుడు:— భామా! నానోటనేఁ బలుకఁజాలను. ఇదిగో యాబాబు. నీచేచదివొనము.

గోరాంబ:— (జాబంది చదివితొని యాలోచించి)

ప్రాణనాథా! ఈ బాబునందు నీకు నుత్సాహకరమైనవార్తయున్నది. దుఃఖమున నేమియుఁ
గారణంబులేదు.

ప్రతాప్రుడు:— (పేయనీ! రణముననోడి, యటవినిఁచికి ధైర్యమునీడి ప్రతాప్రుడు తురుక్కప్రభువు
శరణముఁజేడెనునందనె బ్రదికినంతకాలము నా శరీరచ్ఛాయఁబోలె ననువెన్నాడును
గదా! అయ్యో! నా బావ పృథ్విరాజెంతనొచ్చికొని యింతటి హితమువ్రాసెనో?
అయ్యో! నా చెల్లెలికింగల మనోహర్ద్యంబు నాకులేదాయెఁగా?

గోరాంబ:— ప్రాణమిత్ర! గతమునకు వెతఁకెందనేల? ఊడిట్లుము. మనకు కుభకాలంబువచ్చునని
చుదిగన్మిన్నము. కష్టవాక్కిలొబడి గట్టుఁగానక యిది తనకలాదుమనకు నాయన్న భన
కును తెచ్చుటంపినాడు. దానినిబుచ్చికొనుము.

ప్రతాప్రుడు:— (నిట్లాడుకొనిండును) (పేయనీ! దానినేనంటను. ఆదువానిభాగ్యమున నేఁబోట్ట
పోనొకడలంతువా? అన్నపై చెల్లెలి నెకలాభరణములిచ్చుటమాని, మానిరణని
చెల్లెలిసొమ్ములుగొని యన్నదేనింపనగునా?

ఉ. బావయ నాదుసోదరియ భావమునకా గడుకుండి మాకునై
యీవిధి భూషణంబులను నిచ్చిరికూటికి నక్కటా! భూమి
లేవడియై మనకొజనదు లేమలకల్గిననంది యెవ్వడి
జీవము నిల్వగోరు? నివీచేతుల నందఁగ నేర మానిసి!

ప్రయోగి! తఁడుదానినగులుగొని బ్రదుకుదునా? నాస్థితి యింతపడిగనా?

(కుదేరసేక భిల్లులప్రవేశించి)

భిల్లునాయకుఁడు:—మంత్రివరా! ఇదిగో యతఁడేమనరాజు.

కుదేరసేక :—(పర్యవసానముననుంచి దూరమునుండి)

మ. అవురా! ప్రాకృతకర్త మంతఃపునమా! యయ్యార! నాభూభవుం
డవునోకాదో యెటుంగరాదితఁడెహూ! యుద్ధైర్య మాశౌర్యమా
జవనత్వంబెటుపోయె? వాడె నటవీసంచారమునల్లలె హ
భువిలోశా దురదృష్టమింతయగునే? భూతాత్మ వ్రాట్టప్పనే?
అయ్యో! ఎంతటియన్న తస్థితి నన్న వాడెంతటి హిన్యతిలికిగను? (అనుచు నమిరించి చింత
తఁజే దలవంచుకొనిగూర్చున్న ప్రతాపునిజూచి)

కం. లేస్తూప్రతాప! నీధై
ర్యమును విక్రమము వైరిరాజులపై వై
శిమునఁజూపుమ యీవ్యస
నమునకిది యదనుకాదు నమ్ముమ భూపా!

(అనుచు గేలిడిలేవఁ బ్రతాపుఁడులేచి కన్నీరుఁగార్చి కఁగిరించును)

ప్రతాపా! ఏమివెననమిది? ఏందుకుఁగాను చింతించెదవు?

(ప్రతాపుఁడు మాటలువెల్లక యూరకయుంచును.)

భూపాలా! మాటాడవేల? ఆ కురుష్కుల నెన్నిమారులో రణమునఁ బ్రాణములఁ బావిన
నీవెటులోడిలివి? నీకింతటియవస్థ యెటుసంభవించెను?

ప్రతాపుఁడు:—మంత్రివరా! దుఃఖవార్త నేనేమన లేలువుదు? జయముమనదయ్యెనని యుద్ధాంగి రిపు
సేనలొఁజొచ్చి నేరీమును జంపఁబ్రయత్నించి నా సుర్రమును పానియెనుఁగవైనగరించి
వానిఁబడితిరి. పానిభాగ్యవశమున నాపొటు వానివశమునైవలె యింతవారిలా
వాఁడు సొమ్మునీల్లికడెఱు. అంతలో నెడలునుడియో తాళామాక నుక్త మొదలగువారు
వచ్చి ననుఁజూటికొని బాధించిరి. నా శరీరమునుండి గాయములచే రక్తము ప్రవహింపసాగెను.
తాళఁజాలక యలసిన గుర్రమయినను నెవటను నిలువక రిపులొటిగివాటి పలుగిడిరి.
ననుఁబట్టుకొన రిపులు వెబడిందిరి. మనసుక్త వారినివెబడింత మాత్ర మున వారినిబంపి
ననురక్షించి నిల్వపావలనుబిలికిన యదనుకమున యదవచేకొని తనగురమిచ్చెను.

కోమలే మియమనున్నే. భావ్యుని చెప్పినట్లు భక్త భావ్యునిను, మోక్షమును, మోక్షుచోట్లా పంటలుదేసి, చేసినది సంతపననుహాలములేక నువ్వలలో దాగుచుంటిమి. వీల్లలవవాని ముచే నేడ్చుచుండ గడ్డిగంటలపిండితో రొట్టెలుచేసి పెట్టియుంచ వానిని నడివిల్లికొని బాయేము, విల్లిలేడ్చుచాగిరి. నేనామభిముఁదాచి యోర్వలక పరిధిజరమగునేయని తలపక, పామపాయనుగ్రహముగోరి బాబుచూసితి. అందులకుబిడులు నాబావ యీ బాబువంపెను (బావిచ్చును.)

కుచేరీసేకే:— (బాబుచదిరి) ఇదికదా వృత్తియిరుచుము! ఇదివీరియాంగనా సాహసము! ప్రతాపా! మణయొకటి; నీకుచ్చేష్టియయిన నీ తమ్ముడు నుక్తా నిను రక్షింపదలంబె నెటుల?

ప్రతాప:— సదినవధ్య! నా బాధలఁదాచి యోర్వలక దుఃఖంచెనట.
కుచేరీ:— భావాలా! అట్టిసమయముదొరకినపుడు నీకుసాహాయ్యుఁడుగ వానినుండమని యడుగవలదా?
ప్రతాప:— పాడుచుమాటలుచ్చిలీనని దుఃఖంచెను. అయినను మనవారిపై వాలమెల్లనని వాగ్దానము చేసినానం.

కుచేరీ:— ఏమీ! ఏమీ! మనసుక్తా మనహానియేలొచ్చుమనర్పదా! ఆ మాట మరచిలాభము. ప్రతాపా! నీకుజయ మునఁగూనిను.

కం. ఆమృత ప్రతాపస్యై
ర్యమ్మును విద్రుమము వైరిరజోల్లసై వై
శ్రీస్తునః జూపుమ యీవెన
సమ్మనకిది యదనుకాదు సమ్మమభూచా.
ప్రతాపా! ఇకలేమ్మ. జయమ్మనీసాచ్చుని తెలియుము.

ప్రతాపుడు:— కుచేరీసేనా! ఏమియుటుమాటలాడెదవు?

కం. వీడునువిడి విడిముడిచెడి
కూడుకొగుడు వంగలేక కుందెడుసేనా
వాడిగల యరుల నెటువలె
నోడిండుకొ ధైర్యమొకటి యొప్పువే యాజి.

సదినవధ్య! నాకునుకనిల్లులేదు. కుమకుఁగూడులేదు. నిలువనీడలేదు. కలసికంటులేదు. నాకేటుముద్దుమనంద ఇరుమునఁగూడును ఇదియెప్పురువుకాదా?

కుచేరీసేన:— భావాలా! ఆ చింతనీకువలదు.

శంక. భిక్షువదివేల భిక్షులకు నేబదియేండ్లకు మానవేలెనం
దెదవుగొనిమ్ము భావనగు జయింపుమనైరుల నీదురాజ్యముక్త

నీతిగరుడు శ్రేయముతో సుఖముఁ జెందును తీవ్రయవంశ నామమీ
ధనము దిరంబుగా నిలిపి ధర్మముగా మనులెమ్మ భూపతి.

భూపాలా! ధనమునకుఁ గాను నీవుచింతిలవలదు. ధనము సర్వకార్యసాధనము. కావున తద్ధన
సాహాయ్యమున నీవునేకాడెల్ల తురుష్కలతైయుద్ధమునన్ నీ రాజ్యము సాధించికొనుము.

భిల్లనాయకుడు:—భూపల్లభా!

కం. భిల్లులము సేవకులవై
యెల్లెడ నెత్తెరిని నిన్ను సేమజకను భూ
నల్లననీకడ నుండఁబె.
కల్లుగావయ్యవచ్చి కలచికిలెమ్మా.

భూపాలా! నీ సేవకులు పదివేలుగురు భిల్లులు నీ రాకనై కానియున్నవారు. వారంద
భూకృమై పోగుఁగూడిన భిల్లువలమంతయుఁ గూడును. అదివినితోడన మన చెదరిననేన
యంతయుఁ జేరును. ప్రారంభమున గొండవిమలలోనుండు కోమలుమియ్యరును సాధించి పెదవ
“ఉదయపురి”పై దండెత్తుదును.

ప్రతాపరుడు:—భిల్లనాయకులారా! మీరునాకావద్దండువులు. మీ హితంబవశ్యమనుసరించెద. యుద్ధ

మునకు వెళ్లనపుడీ పిల్లపాపలనెచట భద్రముగవదలుదు?

భిల్లనాయ:—భూపాలా! నా వల్లెలో నా యింటనుంచెద. వాకెల్లిని నా మున్నకమ్మలను గాపాడినటులు
వారినిరక్షింప వచ్చెయొనఁగెద.

ప్రతాపరుడు:—కుచేరసేనా!

కం. నీయువకారము మఱియై
కాయమునఁ గుచేరసేన? కలిమినిడుచు నా
శ్రేయముఁ బూడఁగఁ బూనితి
వోయ్యనకుమితీ! నుతింప నొప్పదెనాకుక.

సచివవర్యా! ముఖస్త్రుతియగునని వెలుచి నినుఁబొగఁకుటమామెద. తండ్రీ! అనుష్ఠియిడితొజ్జీవ
యద్ధమునకు వెడలెద.

కుచేరసేన:—భూపాలా! నీకు శుభముగఁగారే. ఈ భిల్లులను గొండటిని నా వెంటఁబిలిచికొనిపోయి ధనము
పంపెద.

(భిల్లులు కుచేరసేన నిచ్చుమింతురు.)

ప్రతాప:—[గొర్రాంబనుఁజూచి] ప్రేయసీ! కుచేరసేనుని సాహాయ్యమున యుద్ధమునకు నెకలసాధన
ములు నాకుఁజుకూరినవి. కావున నిక నేనాబుద్ధులను నేయక వెళ్లవలయును. నీవు నీ పిల్లలం
గూడి యీ భిల్లనాయకునివల్లెలో నుండుము. బ్రదికియుంటేనేని నేమియు భయలఁజాలెద.
[కన్నీరుఁగార్చుచు]

నీ. కురమున బయలుపడి పురముఁ జేరితి నేని
 భామనినైనవాలు భాగ్యమొదవు.
 తమకలనోడించి వారను నేనైనబో
 పొలక యువరాజువదలి నీది
 (అనుచు ఉమాను గొంగరించుకొనును.)
 సంగరంబునభివ్రుసంఘమోర్చితి నేని
 సంగ్రామజిత్ నీకు సౌఖ్యమొదవు
 (సంగ్రామజిత్తును గొంగరించుకొనును.)
 జగరనోర్చితి నేని జగయనింగానీకు
 జగమేలు సౌభాగ్యమగును నిజము
 (జగతీనింగను గొంగరించుకొనును.)

గీ. రాణమీలుగ నేను పటాణి నేన
 నోర్యుగలనేని సామ్రాజ్య మొదవునీకు
 నోరిరణజిత్తు! బాలకా! యొదిగిమెదిగి
 యుండునీతల్లిచెంత మేలొప్పనివుడు.
 (అనుచురణజిత్తు నెత్తొని ముద్దివెడించును.)

గోరాంబ:— అద్భుతరా! నీకుబయలుగుంగాన. ననుమలువకు. శ్రీధుకాలంబునఁబునర్దర్యసంవిత్తువనిశే
 నినుఁజేడెను.

ప్రతాపరుద్రుడు:— ప్రేయసీ! నీవు పీఠమాతవుగావున హెచ్చునుడువఁజాల. పోయిరమ్ము.
 (గోరాంబ విల్లిలు నెక్కుమించుచు.)
 (భిల్లుల పేకులు ప్రవేశింతురు.)

భిల్లుకాయకుడు:— భామిపాలా! తమనుఁగ్రుత్తినేనుడీ ధనమిచ్చివంపినాడు. కురల్యగావలనిసంత
 ధనము సిద్ధపఱచియొందెదనని పలికితిమియులందఱు నినుఁగూడులాగున బోధింప
 దనని నెల్లినాడు.

ప్రతాపరుద్రుడు:— భిల్లుకాయకులారా! మీరీనయంబున నాకొనర్చుసాహాయ్యప్రాప్తానాంబు లవరిమి
 కంబులని నేనెన్నిది. నాకింకటి యుత్సాహంబు మీరుగలిగించునదిచూడ దైవబలంబు నా
 కిక్కును సంపూర్ణంబుగఁగలిగినదని నే నిర్ధరించుటకేనందియమునులేదు. ఈదినంబుననే
 రాత్రిమీసలమీయకులేరి గాధాంధకారంబునఁ గోటయొక్కరిపుకోటిని గిటఁగించి
 యుత్సాహిత్వ వలినదకమ్మన్న యుదయ పురముఁజేరి పురములుట్టడించి పామర
 బలంబువనహాయంబుగ నాపురిఁజేరనటులానర్చి వానిఁబట్టుదము. కురలయంధముగఁగ
 కావకుమోకొంత నేనైనైన బంచనిందా. ఇదిమీకునమ్మకముగదా?

భిల్లానాయక:- ప్రకాశమహీ పాలా! వీమూలపురుషుడగు గుహునిబాల్యమునుండిమామెద్దలుపెండి పెద్దల జేసి “ యామాను ” రాజ్యాభిషిక్తులజేసి. వాటినుండిమీయింటియుక్కుండి మీచే నకలనిన్యామలందిచాముకావున మిమ్మెప్పుడునెడల బాధయమున ప్రమాణముగేయటకై నిలుచెరితిమి. మాజననపురి యుదయపురి. కావునమేమచ్చటనిడునది కాదేదల జచ్చునది యీశుంటిలో నొకటి నిజముని నిర్ధరింపికోసినాము. మఱువేసినములవలదు. ఆహారభాగ్యమువలదు. అదే మృగములే మాకాహారమగును. అదిదొరికి వేని నడలొ నుండు పృథక్ఘములుచూపును. అయిదొరిక వేని గడ్డిగి జలం పెక్కి యుండుము. రణమనలెచ్చుందాక చుణిని రాణిండు నీప్రశాణంబు విడిచుము.

(అమలనందలుగత్తులుపుట్టింది నొకటండుగులువరు)

ప్రకాశ:- భిల్లానాయకలారా! సంక్షిప్తించితి. మాందవ్యముతిమనుసరించి మనోజయమిపుడుకలిగింది కావునరునమువెల్లదమురండి.

(శిల్లులు జయ జయ అనుచు)

[నిక్రమము.]

చతుర్థరంగము

ఉదయపురము

ప్రతాపుడు - భిల్లులు - ప్రతాపునిసేన.

ప్రతాపుడు:- [ఉదయపురసమీపమున సేనలుమొనరిల్లి] సేనానులారా! భిల్లానాయకలారా! మనదేశము మనరాజ్యము మఱువరలంగనుగొను భాగ్యము మనకంటిగెను. అయ్యో! నాకీరాజ్యముపై నభిమానమెంతయో మనరాజ్యమంటిని. పొరబడితిని. సేనానులారా! మనదేశమునకాలముపోయెను. తురకలదేశమను కామువచ్చెను. మనరాజ్యమెన్నదోపోయెను. తురకలరాజ్యమాయెను; మనపురికాదిది. తురకలనగదు. అకటకటా!

సీ. పాపపంబునకెల్ల పౌరస్త్వమైమించు

మనవారిదేశంబు మమతంగనుండి

సాహసంబునకెందు సామ్యమైవెలసిన

మనవారిరాజ్యంబుమమతంగనుండి

ధైర్యలక్ష్మిని నాథారమై వేరొందు

మనవారి తాపంబు మమతంగనుండి

తూత్రసాంబయి ఛాత్రీర్తినిగన్న

మనవారిరాష్ట్రంబు మమతంగనుడి

- గి. మనము పుట్టినపురియిది మమతంగనుడి
మనము పఱిగిన తలమిది మమతంగనుడి
మనముకట్టినచెరువిది మమతంగనుడి
మనముతనివొందు దీనినిగనిన మీను.

భ్రాతృవదులాహా! ఇట్టినుపతరి! మనమువెరిమైతిమి. అయ్యో! కునకెడ్డలిందుండి తమ
పుత్ర పౌత్రా దసంతతి! కుఖాలవాలమగునది యెంచితా మందిరంబులు కట్టించిరి.
తాళలు తొంగిరి. ఉదయసాగరమున నెరువునుద్వాదకవృంతులుగట్టిరి. మాన
ము లేర్పించిరి. కరకుఖమునకై పరమత్ముని యాలయంబులేర్పఱిచిరి. మనగేమము
నకైవాహనరించినదంతయు మనమితరుప్పులకు చారవోసితిమి. మనముదూర
మైతిమి.

- సి. మనకునైమన పెద్దలను మొదలగట్టిన
మేడలుతరకల వీడులయ్యె
ఆకృలదేవాలయంబులు యవనుల
ప్రాశ్నగృహములై పరిశీలై
ఆగమోక్తవిధానమమరియర్చనలందు
మనవిగ్రహంబులు మన్నుగలిసె
లోకైకిలింగము మాయేకలింగము
రుబ్బుకుండయ్యె దురుష్కతతికి

- గి. మనజననభూమి యరులకు మాన్యమయ్యె
మనహరువులన్ని రిపులకు మనుకులయ్యె
మకుతమముగత్తు యుళియూన మధువిరములు
పాడుతురకల సారాటంజూడంగలమె

సోదరులారా! మన పద్ధతికి శాస్త్రాంతరబడిన యాత్రునిఁ బ్రాయటమన ప్రాణములు బ్రాయట
కదా? మున్నేకచక్రపునీతులు బకాసురుని బారికిఁ బడిన గండ మోర్చిరిగాని జననభూమి
వలపులికదా? దేశమెంతవిశాలమైనను, నితరదేశములందెంతిసుఖముండినను, మాత్ర
పుడు తాఁబుట్టిన గృహమున నెంతకష్టముండినదా, మాననేర్చునే? జననత్రరాభిమాన
పాశంబుమానవుని నెంతదూరమునుండియైన నీచ్ఛితననఁపకుఁదెచ్చి కొనుగదా? అట్టియభి
మానంబు లేనివాఁడొకమానవుడని యెఱుఁచనగునా? చతుర్విధాభి మానంబు లుత్తమపురుష
భూషణంబులు. స్వాభిమానంబు మొదటిది. ఇందు దురభిమానంబు చెడుగు. స్వగృహభిమానంబు
రెండవది. స్వగరరాభిమానంబు మూడవది. స్వరాష్ట్రభిమానంబు నాల్గవది. ఈయభిమాన చతు
ష్టయములేనివాఁడు మానవగణములో జేరినవాఁడుకాదు. ఈయభిమానంబు మనవైర్యకార్య
సాహసంబులకు నేడు ప్రోత్సాహక సాధనమైయుండు బురికొల్పెనుగావున మనమిత్రుడు ప్రా
ణంబును సకలసేయక యామనపురము సాధింప సాహసించవలెను. ప్రాణంబుననిలిచి జయము
జననయ్యెనేని మనమందిరములలో మున్ను బలెనెవరైఁజేయిపికిని సుఖముగ నిద్రింపవచ్చును.
అటుకాదేని యీశుచ్చశరీరమార్గానర్తమునకై దావోసి సూక్ష్మశరీరమంది స్వర్గసుఖంబుఁ
బడయవచ్చును. జయమిహుఁఖమిచ్చుచు. చాపుస్వర్గసుఖమిచ్చు. ఇదిరెంటినివదలి ప్రాణంబు
తీవరి, రణముపడలితి మేని కాశ్వతసరకుంబునునకు దప్పదు. మునునృప్త్యానిభుజబలసాహసమున
భూమి నేలవలెననికదా బ్రహ్మభూభుజులకు సృష్టించెను. అట్టిక్షత్రియసగ్గుంబు మాననగునే?
మాననచో మనముకులపీనులముగామా? బ్రాహ్మణులారా! నిజమగుక్షత్రియభీజ సముదృశు
లము మనమనిస్థాపించినేడుగదా నమయయతలస్థించె. ప్రాణమో మరణమోమనకునేడు
గదాయేర్పడును? ఇహలోకమో పరలోకమో మనకునేడుగదా లభించు. హా! వైవమా!
మీవీరక్షత్రియుఁడుపిఱికియచునిగదరాన్వితసోషించుభారమునీయది. క్షత్రియసోదరులారా!
భిల్లనాయకలారా! అలసాఁడు గుహనిఁదెంచి యరినాశనంబొనరించి యాదూరునఁబట్టము
గట్టి ముసుమీముత్తారలసాహసంబు నిజమనినేడుగదా మీరు స్థాపించవలెను.

జ్ఞానాయకుఁడు:—ప్రతాపమహిపాలా! ఈ దినంబున “జిదయత్రీ రాజసింహాసనంబున” నినునిలుక

మేని మేము తద్వంశుజులముగామని నమ్ముము. అలస్యంబే? అజ్ఞయిమ్మా.

చం. ధరణిపల్లగ కిక్కుడుమే! దారియొనర్తుమెఱోటగోడల్లోకి

సరవిని ద్వారమున్వీటిచి జయ్యనలోపల దూఱజూతుషే!

అంతరమునకా దురుష్కులను దుర్మునైసరం చేతుమీ! నిశా

నరవర యాజ్ఞయిచ్చు రిపునాశన కారివిగవ్వు యవ్వహికా.

[తతాపురుషుడు:—ఞ్జినాయకలారా! లగ్నకర్మ కోటకుసాధించుట మీచేయవసాహసంబులకుఁ దగిన
మాగ్గంబని నేనెన్నెద.

ఞ్జినాయకలు:—మే దుటులనేయొనర్చుము.

[అనుచు నొకపై నొకఁకెక్కి వగ్గముపైకివేసి తత్సాధనంబున నంపలు గోటయొక్కిడు ముఖ
దురు. లోఁగా కలకలస్వనులగును. కోటవాకిలి తెఱవంబును. అందఱు లోబ్రవేశించెరురు.
యుద్ధముజరుగును. తురకలు దిక్కుకొకరువదిగిడుదురు.]

[నిష్క్రమము.]

పంచమరంగము.

ప్రతాపుని మరల రాజుగా చేయుదురు.

సమాప్తము.
